

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

2

ŞUBAT 1994
YIL: 31
30.000 LİRA
•
AYLIK DERGİ

- Okurlara Mektup / 3
- Ekonomik Göstergeler (İç) / 4
- EKONOMİK YORUMLAR / 5
- Dr. Aydın Dündar
- Doç. Dr. Ünal Erzen
- Doç. Dr. Alp Orçun
- Para Piyasası / 31
- Doç. Dr. Mehmet Bolak
- Ekonomik Bunalıma Doğru / 39
- Doç. Dr. Kemal Kurdaş
- Dış Basından / 53
- OECD Ülkelerinde Orta ve Uzun
Dönemli Bütçe Politikası
- Ekonomik Göstergeler (Dış) / 62
- Özelleştirme ve Bireysel
Özgürlükler / 63
- Doç. Dr. Meneviş Ögüt
- Ayın Ekonomik Olayları / 69
- Doç. Dr. Yıldırım Kılıç

**TÜRKİYE, AVRUPA TOPLULUĞU
GÜMRÜK BİRLİĞİ'NE GİRMEYE HAZIR MI?**

Emlak Bankası Türkiye'de ilk defa

DAR GELİRLİ VATANDAŞLARIMIZA UCUZ KONUT, UCUZ KONUT KREDİSİ

uygulamasına başlıyor.

**BU ANAHTAR
KENDİ EVİNİZİN KAPISINI AÇACAK**

Memurlar, öğretmenler,
işçiler, küçük esnaf, yeni evliler,
kira öder gibi kolayca ev sahibi olmaya
hazırlanın!

EMLAK BANKASI

"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

En değerli kâr ortaklarımızdan biri.

Nesli tûkenmekte olan
Tepeli Pelikan, ûlkemizin
korunması gereken doğal
zenginliklerinden biri.
Garanti, kârının
bir bölümüyle, kuş
türlerinin korunması için
çalışmalar yapan
Doğal Hayatı Koruma
Derneęi'nin projelerini
destekliyor.

 GARANTİ

Deniz
by
ordenim®

ORTA ANADOLU
TİCARET ve SANAYİ İŞLETMESİ T.A.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. C Blok Kat: 11 80620 Levent-İstanbul
Tel: (1) 279 89 79-9 Hat. Telex: 26749 Orms Tr. Fax: (1) 268 30 70

Fabrika P.K. 31 Kayseri Tel: (35) 362680 Telex: 49540 Fax: (35) 362685

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışman Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışman Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akal • Dr. Öztin Akgüç •
Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay
• Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr.
Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
• Prof. Dr. Ömer Faruk Battırel • Dr. Metin Berk
• Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulu-
toğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi •
Ege Cansen • Halük Ceyhan • Mehmet Gün Çalı-
ka • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Demirel • Zeki Döşluoğlu • Necdet Durakbaşı •
A. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem •
Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur
Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Em-
re Gönenşay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof.
Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Ha-
lûk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı
• Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S.
Kahın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılı-
kış • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş •
Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı
• Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Mo-
roğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Alp Orçun
• Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M.
Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özilhan
• Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsunay •
Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Poroy •
Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof.
Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun •
Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr.
Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr.
T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ül-
sever • A. Doğan Yalın • M. Tarık Yaşa • Doç.
Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel
Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam
Doç. Dr. T. Güngör Uras

Basım-Yayın Danışmanı
M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Hoşgörünüze bir kez daha sığınarak, bizi gerçekten
üzen iki nokta üzerinde durmak istiyoruz. Birincisi;
1994'de Dergi fiyatının (KDV dahil) 30.000 TL'ye, yıl-
lık abone bedelinin ise 360.000 TL'ye çıkmış olması-
dır. Yapılan ayarlama ile maliyetlerdeki büyük artışla-
rı karşılamak olanaksızdır. Buna karşın öğrencilere
%50 indirim uygulaması sürdürülmektedir. Belirli ko-
nularla sürekli yayın yapan kuruluşlar, giderek ağırla-
yan ekonomik koşullar nedeniyle çok zor durumdadır-
lar. Kimi bilimsel ve mesleki yayın organları, arkala-
rında güçlü kuruluşlar olduğu halde, kapanmıştır. Der-
giniz ise, okurlarının ve reklam veren kuruluşların des-
teği sayesinde, tüm ekonomik güçlüklerin üstesinden
gelecek yaşamını sürdürmektedir. İkincisi; Dergi'nin
1994 Ocak ve Şubat sayılarının gecikmeli yayınlanması
olmasıdır. Bu gecikmelerin, Mart sayısının zamanında
çıkmasını da olumsuz etkilemesi olasıdır. Gecikmenin
birtakım nedeni vardır. Bunlardan biri, kişisel ya da
grup aboneilerinin zamanında yenilenmemiş olmasıdır.
Gereğinden fazla dergi basarak maliyetleri şişirme-
mek için bir süre beklemek zorunda kalıyorduk. Diğer
nedenleri saymayı bir yana bırakıyor, fiyat artışı ve ge-
cikmeler için, biri her zaman anlayışla karşılayan
okurlarımızdan özür diliyoruz.

Türkiye Avrupa Gümrük Birliği'ne katılmalı mı, yok-
sa katılmamalı mı? Gümrük Birliği'ne katılmanın ya
da katılmamanın Türk ekonomisi için yararları ve sakı-
ncaları nelerdir? Soruların cevapları, bu sayının «E-
konomik Yorumlar» bölümünde yer almakta; Gümrük
Birliği'ne girme konusu, oldukça ayrıntılı biçimde tar-
tılmıştır. Değerli konuşmacılarımızın belirttikleri
gibi, kamuoyunda giderek ağırlığını hissettiren konu-
nun ilginç yanı; Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkeler, ön-
ce Avrupa Topluluğu (AT)'na üye olmuşlar, daha son-
ra takvimine uygun olarak Gümrük Birliği'ne girme
olayını yaşamışlardır. Sonradan üye olan ülkeler, bu
arada AT'dan büyük mali destek görmüşlerdir. Türki-
ye ise AT'a üye olmadan ve mali destek görmeden
Gümrük Birliği'ne giren tek ülke olacaktır. Tanınan
süre, 1995 yılı sonunda bitmektedir. Dergi'de sunulan
diğer yazıları da her zaman olduğu gibi ilginç bulacağı-
nızı ümit ediyoruz.

Saygılarımızla,

Ekonomik Göstergeler (İç)

Şubat/1994

	1991	1992	1993		
			Ağustos	Eylül	Ekim
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	6626.0	7564.0	8521.0	8399.0	8330.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	21288.5	36838.1	56778.3	59152.1	62098.0
T. C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	22976.1	51528.3	61934.1	61664.8	78130.1
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	13605.4	30983.1	36201.6	35612.5	49805.5
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	114526.6	192987.5	235596.5	248298.3	
Ticaret Kuruluşlar Mevduatı	21615.3	36247.5	41346.1	43448.3	
Tasaruf Mevduatı	57307.2	90906.0	112406.8	112831.2	
Vadesiz Tasaruf Mevduatı	7293.6	12173.6	15984.5	16733.4	
Vadeli Tasaruf Mevduatı	50013.6	78732.4	96422.3	96097.8	
Mevduat Sertifikası	3389.7	3708.7	3307.3	2890.1	
Resmî Kuruluş Mevduatı	3151.3	6612.9	13652.2	16315.4	
Bankalar Mevduatı	8281.6	20433.0	22809.7	30998.0	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	20781.6	35079.4	42074.4	41815.3	
Döviz Tedvlatı	54083.5	112501.5	162293.9	173788.1	
Toplam Krediler	130749.0	231532.1	346540.6	370681.1	
Tanım	18116.1	39221.8	43495.5	44598.6	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13579.7	22692.4	32096.3	33567.8	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanalıklar)	3470.0	5354.0	7103.4	7553.3	
Gayrimenkul	8524.84	16515.5	27521.3	28285.3	
Denizcilik	120.67	66.6	18.5	19.5	
Tunzm	1928.64	2431.5	2708.7	2835.6	
Diğer İhtisas Kredileri	269.97	186.1	221.7	214.9	
Ticaret, Sınai, Sair	84739.46	145064.1	233375.1	253611.9	
PARA ARZI (milyar TL)	43395.06	81493.0	100719.0	105198.0	112559.0
FİYATLAR (DİE Toplan Eşya 1981 = 100, Tüketicici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	805.0	1299.3	1766.2	1837.1	1902.6
Tanım (Genel)	795.0	1186.6	1713.7	1753.2	1825.9
İmalat Sanayii (Genel)	807.8	1320.0	1751.3	1830.1	1892.1
Tüketicici Fiyatları (Türkiye)	957.0	1588.3	2183.7	2305.8	2464.7
Tüketicici Fiyatları (İstanbul)	934.2	1525.0	2055.2	2187.4	2361.5
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	21038.3	22871.5	18752.4	21152.3	23469.4
Dışsatım (FOB)	13597.9	14715.4	9454.0	10712.6	12131.9
İşçi Dövizleri	2819.0	3008.0	1997.0	2261.0	2473.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M1) dar tabanlıdır. (4) Toplan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren «1987 = 100» olarak verilmektedir.

Ekonomik Yorumlar

AÇIK OTURUM

Türkiye

Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği'ne Girmeye Hazır mı?

KATILANLAR:

- Ateş Ünal ERZEN
- Alp ORÇUN

YÖNETEN:

- A. Aydın DÜNDAR

avrupa birliği neden kuruldu? nereden geldi nereye gidiyor? türkiye ile ilişkileri nasıl bir seyir izledi? gümrük birliği'nin amaçları nelerdir? türkiye, avrupa topluluğu üyesi olmadan gümrük birliği'ne katılma işlemi ile karşı karşıya kalan tek ülke midir?

Gümrük Birliği'ne katılma işlemine muhatap olacak tek ülke biziz. Avrupa Topluluğu'nun diğer ülkeleri, son katılanlar dahil, evvela Topluluğa üye olmuşlar, sonra Topluluğun takvimine paralel olarak Gümrük Birliği olayını yaşamışlardır. Eğer 1995 yılında Gümrük Birliği'ne katılmamız gerçekleşirse, tek ve somut bir örnek olarak Türkiye Topluluğa üye olmadan dışarıdan Gümrük Birliği'ne katılmış olacaktır. Bu olayın kamuoyunda daha iyi değerlendirilebilmesi veya okurlarımızın zihinlerini tazelenmek bakımından doğrudan doğruya konuya girmeden evvela «Avrupa Topluluğu nedir?» sorusunu, izin verirseniz, kısaca açıklamak istiyorum. Sonra, Türkiye ilişkilerini açıklayarak devam ettirmek istiyorum. Şu anda hangi safhadayız? Gümrük Birliği neyin sonucudur? Uygun görürseniz bunları kısaca açıklamak ve bir giriş yapmak istiyorum.

DÜNDAR — Değerli arkadaşlar, hoş geldiniz. Bugünkü konumuz, Avrupa Topluluğu ve Türkiye ilişkilerinin son veya güncel aşamasında olup kamuoyunda merakla izlenen taraftarı veya karşı görüş sahipleri bulunan Gümrük Birliği'ne 1995 yılında katılmamız olayının tartışılmasıdır. Avrupa Topluluğu (AT) üyesi olmadan doğrudan doğruya

Avrupa Topluluğu, çok uzağa gitmeden, bildiğiniz gibi, aslında ikinci

Cihan Harbi'nden sonra harap Avrupa'nın kendisine gelebilmesi için, sermaye'de, teknoloji'de, bilgi alışverişinde bir araya gelmenin yararlarına olan inancın bir ürünüdür. İşin başında, hatırlarsanız, 1951'de Paris'te imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği mayaya teşkil etmiştir. Sonuçta da 1957 Roma Antlaşması Avrupa Topluluğu'nu, fikir olarak Avrupa Topluluğu'nu doğurmuştur. Neden böyle bir topluluk kuruldu? Amaçları nelerdir? Özetle, misyon Avrupa menşeli yeni bir sermaye piyasasının oluşturulması ve bu ülkelerin ekonomik potansiyellerini bir araya getirerek güçlü bir ortak pazar kurulmasıdır. Önce ekonomisinden yararlanmak, bilginin üretiminin enformasyona dönüşmesini temin etmektir. Bu suretle, o zaman rekabet açısından daha önde olan Kuzey Amerika ile daha sonra ortaya çıkan Japonlarla boy ölçüşmek. Bu iki büyük rekabet odağı arasında, onlara rakip olabilecek bir güç birliğine gitmek. Politik sebep de söyleniyor. O zaman biliyorsunuz bir soğuk harp dönemi yaşanıyor; Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa'ya doğru yayılmasını, en azından ekonomik açıdan önlemek söz konusu. Anlaşmaya imza koyan o zamanki ilk yedi ülke, «Hedef olarak gümrük engellerini baştan kaldıralım, fiyat ve teslim koşullarında standartlara gidelim, ulaşımda birtakım beraberlikler temin edelim.» demişlerdir.

Ben bu arada kanaat olarak şunu söylüyorum. Aslında Gümrük Birliği içerisinde varolan tek pazar ve tek para sistemidir. Gerçi daha bir sürü detay var ama, burada genelde iki asırlık mazisi olan liberalizmin veya serbest piyasa ekonomisinin erdemlerinden yararlanmak istenmiştir. Serbest piyasa eko-

nomisini milli sınırlar içerisindeki tükanelerini önleyerek pazarı genişletmek, 320 milyona ulaşan bir büyük pazarda serbest piyasa ekonomisinin erdemlerinden yararlanmak, kaynak tahsislerinde daha verimli olmak, bu suretle kalkınmanın hızlandırılması... Statüsünde şunlar var: Üye devletler arasında gümrük vergileri ve her türlü buna eş etkili vergiler ve önlemleri kaldırmak. Hedef budur. Bunu kaldırdığı zaman üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve politikası oluşturmak.

Bu, önemlidir. Çünkü biz Gümrük Birliği'ne girdiğimiz andan itibaren aynı mekanizmanın içerisine gireceğiz. Onların bu çerçevede dışında kalmış üçüncü ülkelere uyguladıkları dış ticaret politikalarını, gümrük tarifelerini biz de aynen uygulamak zorunda kalacağız. Üyeler arasında sermaye, teşebbüs ve emeğin serbest dolaşımını temin etmek. Bu üyeler arasında oluyor. Gümrük Birliği'ne girdiğimiz takdirde, birazdan herhalde söyleyeceksiniz, sermayenin serbest dolaşımını bize de aynen uygulanacak mı? Emeğin dolaşımının uygulanmayacağını biliyoruz. Ortak tarım politikası Gümrük Birliği'nde yok. Bu çok önemli. Çünkü, Gümrük Birliği'ne girmemiz halinde dahi tarım bunun dışında kalıyor, biliyorsunuz. Bunun dışında kalacak ama Avrupa Topluluğu'nun bir ortak tarım politikası var. Ortak taşıma, ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin giderilmesi. Ve tabii bir de nihai hedef var aslında. Bunu siyasi birliğe dönüştürmek. Önce Avrupa Ortak Pazarı denildi. Sonra Avrupa Topluluğu denildi. Artık Avrupa Topluluğu da misyonunu bitirdi. Avrupa Birliği amacına gidiyor. Bu aslında bir siyasi entegrasyonu da içeriyor. Nitekim 10

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukandaki fotoğrafta, soldan sağa doğru: **Alp Orçun** (Eczacıbaşı Holding A.Ş. Kurumsal Projeler Danışmanı), **A. Aydın Dündar** (İktisatçı-Yazar) ve **Ateş Ünal Erzen** (Renault - Mais Motorlu Araçlar İmal ve Satış A.Ş. Genel Müdürü): «Türkiye Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği'ne Girmeye Hazır mı?» konulu toplantıda bir arada görüşüyorlar.

Aralık 1991 tarihli Maastricht Anlaşması'nın özünde şu var: Hedef, Ocak 1993'de tek pazarın kurulması. Sanayorum bu başarılıydı. Değil mi efendim?

ORÇUN — Sonuçları itibariyle başarılıp başarılmadığı belli değil ama, resmi olarak başarılıydı.

DÜNDAR — Gene 1993'de Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulması, Haziyan 1994'de Avrupa Parlamentosu seçimleri var, Anlaşma'ya göre. 10 Ocak 1996'da İsveç, Avusturya, Finlandiya, muhtemelen İsviçre ve Norveç'in de tam üyeliği gündemde. 1996 sonunda tek para sisteminin hayata geçirilmesi, 1998'de -ki bu çok önemli- Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması ve tek para sistemine geçiş. 2000'li yıllar hedefleri de Birliğin hudutlarını doğruya doğru kaydırmak, eski sosyalist bloktan arda kalan Macaristan, Çekoslovakya,

Polonya gibi devletleri de içine almak ve Avrupa Birleşik Devleti'ni ortaya çıkarmak. Yani, 2010'da yeni bir Roma İmparatorluğu kurmak. Ben öyle söylüyorum. Aslında benim kanaatim Avrupa Topluluğu İkinci Roma İmparatorluğu'dur. Ve başlangıçta bir ekonomik blok olarak ortaya çıkmıştır.

Bunları söylememin amacı, Gümrük Birliği'ne katılıp katılmamanın siyasi sonuçları hakkında da doğru teşhislere ve doğru kanaatlere varabilmemizdir. Şimdi Avrupa Topluluğu üzerinde -asıl konumuz olmadığı için- daha fazla durmayalım. Aslında bu konuda söylenecek daha çok şey var. Avrupa Topluluğu'nun dünya ekonomisindeki yeri, dünya politikasındaki ağırlığı, 2000'li yıllar dediğimiz dönemde dünya gündemine ne kadar hâkim olacağı konularında ciddi bulgularımız var. Belki müzakere sırasında söyleyeceğiz. Çün-

kü Avrupa Topluluğu'nu birtakım insanlar çok ciddiye almıyorlar veya algılamıyorlar. Kuzey Amerika'da NAFTA diye kurulan birliğe ya da Uzak Asya mucizesine fazla ağırlık verenler var. Ama benim kanaatim dünya ticaretinde bir numarada hâlâ Avrupa Topluluğu yer almaktadır. Elimdeki rakamlara göre, 1992 yılı sonuçlarına göre, dünya ticaretinin % 36'sı Avrupa Topluluğu'na aittir. Dünya ticaret hacmi aşağı yukarı 7 trilyon dolar civarında tahmin ediliyor. ABD bunun yarısından azdır, % 17 civarındadır. Japonya keza % 8 civarındadır.

Şimdi gelelim bizle olan ilişki-ne... 1957 yılında bu topluluk anlaşması imzalandığı zaman belli bazı gelişmeler var. Ama konuşmamızı hızlandırır-sak, başlangıç 12 Eylül 1963 Ankara Anlaşması'dır. Bu anlaşma neleri getirmişti? 1964 yılında başlayan bir hazırlık dönemini öngörmüştür. Hazırlık dönemi anlaşmada 5 yıldır ama fiilen 8 yıl sürmüştür, 1972'ye kadar. Üzerinde fazla durmayalım. Bu, bize bir fırsat tanınan dönemdir. Esas önemli olan geçiş dönemi ki üç aşamalıdır. Bir de sonuçlandırma dönemi vardır. Geçiş döneminde bizim birtakım dalgalanmalarımız var. 1 Ocak 1973'de yürürlüğe giren Katma Protokol ile bu geçiş dönemi başlamış ve bu protokolde -ki be-ce bugünkü müzakeremize baz teşkil edecektir- malların serbest dolaşımı öngörülmektedir. Malların serbest dolaşımı demek, gümrük duvarlarının kaldırılması demektir. Yalnız gümrük duvarlarının değil, kotaların da kaldırılması demektir. Veya serbest ticarete mani olacak diğer kaidelerin, barajların, bariyerlerin kaldırılması demektir. Kişi ve hizmetlerin serbest dolaşımı -de-

min de söyledim - aynı potada değil. Avrupa'da Türk işçilerinden doğan birtakım problemler var. Ama protokolde var. Türkiye'nin daha etkin bir şekilde yarışabileceği sanayi malları için 12 yıllık, Türkiye'nin o zaman kendisini zayıf gördüğü diğer mallar için de 22 yıllık bir geçiş dönemi, tedrici bir geçiş dönemi öngörülmüş. Ama neresinden bakarsanız bakın, ister 12 olsun ister 22, sonuç olarak 1994 yılında süre bitmiş oluyor.

Son aşamada ne olmuş? Bu aşamada, yani 1973'de yürürlüğe giren Katma Protokol'den sonra, biz olayı ciddiyle takip etmiyoruz, o zamanki yöneticilerin bu meseleye yeterince önem verdikleri görüşünde değilim. Ve ilk defa 14 Nisan 1987'de, herkesin bildiği gibi, bizim Topluluğa -sanıyorum 12'nci maddesine uygun olarak - tam üye olabilmek amacıyla başvurduğumuzda, olay ciddi olarak yeniden başlamıştır. Starta geçilmiştir. Tabii o günkü şartlar Ankara Anlaşması'nın imzalandığı şartlara göre çok değişik olduğundan, veya Avrupa Topluluğu ülkelerinin Türkiye'ye bakış açıları çok değiştiğinden, tabii caizse, başvurumuz topun taca atılması gibi Komisyon'a havale edilmiştir. İkibuçuk yıllık çeşitli çalışma ve araştırmalardan sonra, 1989 yılında, Komisyon'dan bir nevi özür dileme gibi, «Siz henüz Topluluğa girmeye tam hazır değilsiniz. Ama biz yine de sizinle beraberiz.» şeklinde bir gönül alma kararı çıkmış ve bugünkü noktaya gelinmiştir.

Şimdi tabii Katma Protokol'ün 12 yıl ve 22 yıl olarak öngördüğü mallar grubunun 1994 yılı bir final yılı olduğu için, 1995'de Gümrük Birliği'ne katılmamız kural olarak mecburidir. Ama

ne Protokol'de ne de Ankara Anlaşması'nda bizim için böyle bir mecburiyet bahis konusu değildir. Bizim yine birtakım konularda mehil talebinde bulunma şansımız var. Veya bazı mallar –ki buna biz özel ihtisas isteyen mallar veya hassas sektörler diyoruz– için yeniden koruma talep etme gücümüz var. Ben tarihçeyi bu şekilde özetledikten sonra –tabii bunlara ilave edecek değerli görüşleriniz varsa onları da alırız– Gümrük Birliği'nin ne olduğuna geçelim. Özellikle bizim sanayimize yapabileceği müspet ve menfi etkileri üzerinde duralım. Gümrük Birliği'nin ne olduğu konusunda isterseniz sizden başlayalım Sayın Orçun. Buyurun efendim.

gümrük birliği'nin üç ana hedefi vardır: üye ülkelerde gümrük vergisi, miktar kısıtlaması ve benzerlerinin ortadan kaldırılması; üçüncü ülkelerle yapılacak ticarete ortak politikaların benimsenmesi; ticareti ve rekabeti düzenleyen teknik standartlarda, yasal kurallarda ve teşviklerde uyum sağlanması

ORÇUN — Gümrük Birliği'ni üç noktada toplamak mümkün. Nedir onlar? Bir kere Gümrük Birliği söz konusu olunca üye ülkelerin ithalata koydukları her türlü gümrük vergisi, miktar kısıtlaması ve benzeri etkide bulunan di-

ğer kısıtlamalar ortadan kalkıyor. Türkiye'ye bakacak olursak, bu sayılanların dışında ne var? Bir kısım ithalatta uygulanan fon kesintileri var. Diğerleri zaten belli. İkincisi, üçüncü ülkelerle yapılan ticarete ortak politikaların benimsenmesi söz konusu. Veya Türkiye Avrupa Gümrük Birliği'ne katılırsa, Avrupa Birliği'ne üye olmayan diğer üçüncü ülkelerle yaptığı ticarete de aynen Avrupa Birliği'nin benimsediği kuralları benimseyecek. Statü gereği o politikalara göre hareket edecek. Üçüncüsü de, aralarında veya üçüncü ülkelerle yaptıkları ticareti düzenleyen teknik standartlar gibi, rekabeti düzenleyici kanunlar gibi, sübvansiyonlar gibi tüm kuralların armonize edilmesi söz konusu. Özetle Gümrük Birliği budur. Yani ülkeler arasındaki ticaretin bütün kayıt ve engellerden kurtarılması, çıkartılması anlamına geliyor. Ama tabii biz eskiden beri biliyoruz ki, uluslararası ticaretteki kurallar gelişmeler ve oradaki ilişkiler, ülke ekonomilerine de yansıyor, orada da sonuçlar doğuruyor. İşin bu tarafı bir ayrı mesele. Fakat Sayın Dündar'ın sorusu çerçevesinde kalarak ilk söyleyebileceklerim bunlardır.

DÜNDAR — Şunu söyleyebilir miyiz? Gümrük Birliği'ne girdiğimiz gün, berraklaştırmak için ve sade vatandaşın anlayabileceği biçimde söylüyorum, teknik değil, Fransa'da üretilen bir mal elini kolunu sallayarak Türkiye'de satılabilecek, Türkiye'de üretilen bir mal da elini kolunu sallayarak Fransa'da satılabilecek mi?

ORÇUN — Evet. Fransa'da üretilen bir mal elini kolunu sallayarak Türkiye'ye girecek denebilir.

DÜNDAR — Sayın Erzen, Gümrük

Birliği'nin bu genel tanımı konusunda sizin ekleyeceğiniz bir şey var mı?

ERZEN — Gümrük Birliği'nin genel tanımı konusunda yok. Ama orada önemli bir nokta var. Biraz önce Sayın Dündar da söyledi. İki tane Avrupa var. Bir Avrupa Birliği, diğeri Avrupa Topluluğu. Bunların ikisi farklıdır. Biz Türkiye olarak Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne girmiyoruz. Bu çok önemli bir noktadır. Biz Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği'ne giriyoruz.

DÜNDAR — Avrupa Birliği'nden kastınız Batı Avrupa Birliği mi?

gümrük birliği ileride avrupa topluluğu'na girmek için bir aşamadır; görünüşte olay ekonomik olmakla beraber giderek siyasi boyut kazanabilir; gümrük birliği'ne girerken en önemli olay hukuki birliğin kurulmasıdır, bu konuda türkiye'de hiçbir çalışma yoktur, telif haklarına ilişkin sorunlar bile çözüm beklemektedir

ERZEN — Tabii. Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluğu tekrardan tanımlandı. Biz Avrupa Topluluğu'na girişin bir ön adımı olarak Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalamaya hazırlanıyoruz.

ORÇUN — Şimdi EC'nin adı EU oldu. Artık aynı şey. Batı Avrupa Birliği ise siyasi nitelikli bir birlik.

ERZEN — Hayır. Ama bu nokta çok önemli. İleride Avrupa'ya hakiki anlamda girmeniz açısından çok önemli. Avrupa'ya hakiki anlamda... Niye Gümrük Birliği'ne biz cvet ediyoruz? Avrupa Topluluğu'na girmek için. İlerde de Avrupa Birliği'ne. Bu bir aşamadır. Gümrük Birliği'ne hayır dersenez, hayyat hakkınız yoktur. Ben size bununla ilişkili kısa bir örnek vereyim, sonra tekrar geriye döneceğim. Ben geçenlerde Fransa'da Paris'de Ticaret ve Sanayi Odası'nın bu konuda yaptığı bir konferansa katıldım. Bu konuda bir konferansçı olarak ilgili masanın Başkanı Mösyö Serge Abu var, Brüksel'de. Belki adını duymuşsunuzdur. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesi, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girmesi konusunda Brüksel'deki çok yetkili bir kişi. Ve adam konferansta gayet net bir mesaj verdi. «Siz burada istediğiniz kadar konuşun. Evet deyin, hayır deyin. Ama bilin ki bu sizin için son trenin son vagonudur. Bu trene atlarsanız, Avrupa Topluluğu'na girme şansınız belki olabilir. Ama bu trene binemezseniz, bu vagonu da kaçırsanız, Avrupa Topluluğu'na giremezsiniz.» dedi. Buradan hareket edince olay ekonomiktir, ama siyasi boyut da kazanabilir.

DÜNDAR — Konuyu biraz daha berraklaştıralım. Avrupa Birliği'nden amacımız Batı Avrupa Birliği değil. Avrupa Topluluğu siyasi veçesiyle de bir birliktir. Avrupa Birleşik Devleti kurulmasını amaçlar. Siz Avrupa Topluluğu'ndan söz ediyorsunuz. İsterseniz onu bir ayıralım.

ERZEN — Doğru. Zaten baktığınız zaman, Avrupa Topluluğu'nun oluşumunda şu anda dört geliştirme bölge-

si gözüktüyor. Bir kurucu üyeler var. Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg'dan oluşan. Sonra birinci genişlemede İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılması. İkinci genişlemede Yunanistan; üçüncü genişlemede İspanya ve Portekiz var. Biz dörtte de yokuz. Dörtte henüz üye olmamış olan Avusturya, İsveç, Norveç ve Finlandiya var. Biz gelecekteki genişleme alanlarında düşünüyoruz. Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan ile beraber. Bizden sonraki ilgi alanları da var. Allah'dan biz orada değiliz.

Şimdi Avrupa Gümrük Birliği'ne girerken bir de en önemli olay hukuki birliğin de kurulması. Türkiye'de ondan çok az bahsediliyor. Şimdi Fransa'daki adam Türkiye'ye mal satacak. Bir sorun yok. Türkiye'deki adam da Fransa'ya mal satacak. Fakat bizim aynı zamanda ticari yasalarımızın hepsinin Avrupa yasaları ile aynı olması gerekir. Yasaların entegre olması gerekiyor. Türkiye'de bu konuda hiçbir çalışma yok. Olduğunu da zannetmiyorum. En azından ortada gözüküyor, bu nedenle kamuoyunun bilgisi de yok. Örnek olarak ele telif haklarını alalım. Entellektüel telif hakları veya mal telif hakları. Yani siz burada hâlâ daha Lacoste'un taktidini yapıyorsanız, sizi bu birliğin içine sokmayacaklar. Bu açık ve belli. O kadar önemli olaylar var ki, daha Türkiye bu sorunları çözemedi. Aslında iki konu daha var. Bu söylediğim üçüncü konudur; eğer Avrupa Gümrük Birliği'ne girersek. Birincisi, iki değişik ülke grubu ile ticaretimiz var. Çok önemli. Bir tanesi, şu anda Avrupa Topluluğu'nu veya Avrupa Birliği'ni oluşturan Avrupa ülkeleri ile olan ticaret.

Onda bir sorun yok. Aynı normlara girebiliyorsunuz. İkincisi, Avrupa Topluluğu'nun Türkiye dışında diğer üçüncü ülkelerle yapacağı anlaşmalara uymak zorunluluğu.

DÜNDAR — Bu, Gümrük Birliği'nin kuralı gereği. Ortak gümrük tarifeleri.

ERZEN — Bence en tehlikeli kuralardan bir tanesi odur. Çünkü o zaman Türkiye sadece Avrupa'nın rekabetine karşı açılmıyor. Türkiye bazı konularda Avrupa ile rekabet edebilir, Avrupalı yatırımcılar Türkiye'ye gelebilir ve saire. Ama bu kural işlerse, Avrupa'nın yarın bir Uzak Doğu ülkesi ile veya kalkındırmak istediği başka herhangi bir ülke ile yapacağı anlaşma sonucu, o ülkeden gelebilecek çok ucuz mallar, kalitesi ne olursa olsun, sizin ülkenizin ekonomisini allak bullak edebilir.

DÜNDAR — Bizim mallarımızın da oraya gitmesi bahis konusu değil mi?

ERZEN — Bizim mallarımızın oraya gitmesi, o ülke ile Avrupa Topluluğu'nun yapacağı anlaşmaya bağlı. Eğer Avrupa Topluluğu bu anlaşmayı o ülkeleri koruma babında yapıyorsa, diyorsa ki A ülkesine; «Ben senin ekonomini kalkındırmak için Avrupa Topluluğu'na ithalatını ve ihracatını serbest bırakıyorum.» biz o ülkeye mal satamıyoruz. Ama o adam istediği malı buraya gelip bir Fransa'nın sattığı gibi, Almanya'da sattığı gibi satacak. Malını buraya getirecek. Bu o kadar riskli bir olay ki. Pe ki nedir bunun önemi? Bunun önemi var. Bu bir politik karardır. Bu politik karar alınırken, dönem içerisinde, «Acaba biz de bu politik kararda söz sahi-

bi olur muyuz?» diyorsunuz. En azından Gümrük Birliği'ne giren bir adam olarak, «Hayır biz Tanzanya ile ticaret yapmak istemiyoruz. Bunu konuşalım.» diyorsunuz; o zaman da size «Siz Avrupa Topluluğu üyesi değilsiniz. Toplantıya giremezsiniz.» diyorlar. Şimdi ben onu düşünüyorum. «Bir karanlık tüncle giriyoruz ama, acaba ucunda ışık var mı, yok mu?» İşte onu çok iyi görmek lazım. Yıllarca karanlıkta da kalabiliriz.

DÜNDAR — Sayın Erzen, isterse-niz şöyle yapaalım. Bir anlamda sonuçların tartışmasına geçtik. Konuyu tarihi perspektifi içerisinde günümüze getirelim ve sonuçları tartışalım. Önümüzde hâlâ Katma Protokol var. Burada benim yaptığım bir tespit var. Türkiye 1988 yılından itibaren ertelediği gümrük vergisi indirimlerini uygulamaya yeniden başlamış. 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla -bugüne getiremiyoruz- 1 Ocak 1985 tarihinde muafiyete ulaşması gereken ürünlerde toplam gümrük vergisi indirimi % 80'e ulaşmış. Böylece gümrük vergileri 12 yıla indirilecek mallar grubunda Türkiye halihazırdaki indirim temposu ile ancak 1995'de muafiyete ulaşacak. Yani burada 10 yıllık bir gecikme bahis konusudur. Hangi mallar için? 12 yıllık birinci liste için. Katma Protokol'ün 3 sayılı ekinde yer alan yani 22 yıllık liste açısından ise, Türkiye, 1 Ocak 1993 tarihinde % 80'lik bir indirime ulaşması gerekmekte iken bu oran % 70'lerde. Burada daha önce Ad-Hoc toplantılarında tespit edilen rakamlar var. Biraz önce Sayın Erzen'in söylediği husus orda da geçiyor. Avrupa Topluluğu'nun Ortak Gümrük Tarifeleri dediğimiz tarifelere uymak

zorunluluğu da var. Yalnız bizim tek taraflı veya onların bize indirdiği gümrük tarifeleri değil. Bu tabii Tanzanya olsa biraz daha hafif, daha makul ve korkusuz geliyor. Aslında tabii yine Avrupa Topluluğu'nun siyasi hedefinin olduğunu da biliyoruz. Bu bakımdan belki Tanzanya yerine Polonya, Slovakya gibi ülkelerin karşımıza çıkma ihtimalleri büyüktür. O açıdan bakınca oraların bir sanayi kültürü ve geçmişi olduğu da unutulmamalıdır.

türkiye gümrük birliği'ne bugünkü ekonomik yapısı ile girmeyi düşünüyorsa, bunu gerçekleştirmesi çok güçtür; her şeyden önce 1995 yılı sonuna kadar ekonomik istikrarın sağlanması ve yeniden yapılanmanın bitirilmesi gerekiyor; yatırım için ön koşul, enflasyonun aşağı çekilmesi ve devletin yatırılabılır fonlara daha az el atmasıdır

ORÇUN — Bu konuda bir şey söyleyebilir miyim? Bence Avrupa Gümrük Birliği'ne girmenin aynı bir sigorta poliçesi gibi arka sayfada küçük yazılmış şartları çok daha önemli. Yani gümrük vergilerinin kaldırılması, miktar kısıtlamalarının kaldırılması meselelerinde belli bir açıklık mümkün. Fakat özellikle bu ortak gümrük politikalarına uymak meselesi ve ticari kuralların armonizasyonu meselesinde asıl sorun çıkıyor. Yalnız burada, isterseniz ikincisi

için de fikrimi baştan söyleyeyim. Şunu görüyorum. Türkiye’de piyasayı esas etkileyen, dolayısıyla sanayi malları talebinde yerli üretimin payını düşüren ithalat, Uzak Doğu’dan yapılan ithalattır. Bunu birçok malda görüyoruz. İşte otomotivde görüyoruz, lastikte görüyoruz, daha birçok tüketim malında görüyoruz. Uzak Doğu’ya karşı Avrupa’nın ise, tabii reel durumdan söz ediyorum, tavrı son derece sınırlayıcı. Hatta zaten bu sebepten Japon yatırımları Türkiye’ye bu Gümrük Birliği imkânlarından yararlanmak için yöneliyor. Kotaları delmek için yöneliyor. Dolayısıyla bu noktada Avrupa Birliği’nin tavrının da bu olacağı çok açık. Bunun belki bir ölçüde dışında duracak Almanya, Fransa gibi ülkeler var Avrupa Topluluğu içinde ama, İngiltere, İtalya Uzak Doğu ithalatına karşı sınırlayıcı olmaktan yana. Dolayısıyla, üyelik halinde Türkiye’nin de bu ülkelerden yapılan ithalata karşı korunacağı bir ortam oluşacak.

DÜNDAR — Yani Uzak Doğu dampingine karşı onlarla beraber bizim de korunmamız. Yalnız Sayın Erzen’in söylediği o zaten sonunda bizim elimizde. Biz gümrük tarifelerine GATT çerçevesinde..

ORÇUN — Ama GATT çerçevesinde vergi koyamayacak Türkiye; çünkü dampingi ispat çok zor.

ERZEN — Evet, Gümrük Birliği’ne giderseniz onu koyamayacaksınız, kalkıyor.

DÜNDAR — Burada asıl dikkatimizi çeken mesele, bence Birliğin 1995 yılı için hedef aldığı Norveç, İsveç, Finlandiya ve Avusturya’nın Topluluk içine alınması, ileride Slovakya ve Macarlar-

rın da girmesi. Burada dikkate alacağımız nokta, endüstri açısından, bizim Avrupa Topluluğu’na Gümrük Birliği’nden yararlanarak daha hızlı ihracat yapma şansımız olan bazı mallar var. Bazı aramallar var. Demir-çelik ürünü gibi mallar var. Tabir caizse daha az teknoloji isteyen emek yoğun mallar. Halbuki bu mal gruplarında aynı avantajlar anılan ülkelerde de var. Yani onlar da bu kapasitelere haiz. Belki Sayın Erzen’in söylemek istediği de oydu. Orada bizim de bazı problemlerimiz olabilir diye düşünüyorum. Şimdi Gümrük Birliği’ne girmemiz halinde neler olabilir? Diyelim ki 1995 yılında girdik. Bu tezin karşısında olanlar var. Yararlı olduğunu söyleyenler var. Bir de ara görüş var. Bazı hassas mal grupları üzerinde ısrar edin. Katma Protokol’un bazı maddelerinden yararlanarak % 100 katılma şeklinde değil, Birliğe hassas mal gruplarında himayeyi sürdürerek bazı şartlarla girmek. Bu şekilde görüşler de var. İsterseniz Avrupa Gümrük Birliği’ne girmemiz halinde bizim ekonomik yapımızda ne gibi zorluklar ortaya çıkar, ne olabilir? Bunu görüşelim.

ORÇUN — Eğer biz Gümrük Birliği’ne bugünkü ekonomik şartlarla, bugünkü ekonomik politikalarla girmeyi düşünüyor isek, baştan söyleyeyim, bunu beceremeyiz. Yani nedir bunun anlamı? Bunun anlamı, kâğıt üzerinde bir birlik sağlansa bile fiilen böyle bir birliğin teşekkül etmesine imkân yoktur. Çünkü Türk ekonomisinin bugün içinde bulunduğu istikrarsızlık, Türk ekonomisinin bugün içinde bulunduğu devletin bütün yatırılabılır fonların çok önemli kısmına el koyması hali, Türkiye’de sanayii zayıflatacak, yani bugün olduğu

durumu bir yana bırakalım, bugün olduğu durumdan da fazla zayıflatacağı diye düşünüyorum. Dolayısıyla göz göre göre de birtakım şeyler olamayacağına göre, yani Türkiye'de büyük iflaslar, büyük atıl kapasite ortaya çıkması gibi durumlara da göz yumulamayacağı için, kâğıt üzerinde böyle bir şey kabul edilse bile, Türkiye Gümrük Birliği'ni fiilen gerçekleştiremez. İki gün sonra bundan cayar.

DÜNDAR — Ben pek anlayamadım. 1995'de mazeret mi bildireceğiz? Bunu mu söylemek istiyorsunuz?

ORÇUN — Hayır Sayın Dündar, şunu söylemek istiyorum. Eğer biz 1995 sonuna kadar Gümrük Birliği'ne girme konusunda cidden niyetliyse, 1995 yılı sonuna kadar ekonomide istikrarı sağlamak zorundayız. Aksi takdirde Gümrük Birliği'ne giriş, sanayide hâlen başlamış olan, bunun başladığını da görüyoruz, yeniden yapılanma sayesinde mümkün olabilir. Zaten bence amacı da budur. Uluslararası ekonomik entegrasyonun amacı, dahil olan ekonomilerde kaynakların doğru tahsisine inkân verecek bir ortamın yaratılmasıdır. Fakat böyle bir ortamın yaratılmasının ön şartı da üye olan ekonomilerin istikrar içinde olmasıdır. Neden istikrar içinde olmasına ihtiyaç var? Kaynakların mukayeseli avantajı olan alanlara yönelmesi önlenmesin diye... Türkiye'de mukayeseli avantaja sahip sanayi sektörlerinde yeniden yapılanma gerekiyor. Yeniden yapılanma bir yatırım işidir. Modernizasyon yatırımdır, verimlilik artırıcı yatırımdır ve saire... Şimdi bu olmadan biz Gümrük Birliği içinde barınamayız. Yani ne olur? Girilir, bir süre sonra iflaslar başlar. Türkiye tek

tarafı olarak ve bir daha da Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini tamir edilemeyecek kadar zedeleyerek, taahhütlerinden vaz geçmek zorunda kalır. Bir kere onun için bence Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olmasının ilk şartı, 1995 yılı sonuna kadar ciddi sonuçlar alınabilecek şekilde ekonomi politikasında iyileştirmelere gitmesidir. İstikrar politikası uygulanması ve Türkiye'de enflasyonun önlenmesi, enflasyon sarmalında gidip gelen ücret artışlarını, hammadde fiyatları artışlarını, döviz kuru yükselişini de önleyecektir. Bu ortamın ortadan kalkması ve devletin yatırılabılır fonlara tasalluttunun dünya ölçülerine uygun düzeye düşürülmesi gerekir ki, özel sektör bu dönem içinde kendisini Gümrük Birliği içinde dezavantajlı durumdan kurtaracak yatırımları yapabilsin.

DÜNDAR — Ekonomik istikrar ve en başında da enflasyon geliyor. İsterse ben size hemen bir rakam vereyim, OECD kaynaklı. Aslında bilinen rakamlardır, 1992 yılına ait. Bizde % 60'ın üstünde enflasyon gözüküyor. Bizde en yakın Avrupa Topluluğu ülkesi % 15.9 ile Yunanistan'dır. Ondan sonraki ülkelerde enflasyon hep tek rakamlıdır. En yüksek Portekiz'de % 8-9, Fransa'da % 2.4, Almanya'da % 4, Belçika'da % 2.4, İngiltere'de % 3.7 gibi mutedil rakamlar. Bu topluluk içerisinde çok sıcak bir enflasyon olayı sadece bizde gözüküyor. Bu arada ben size başka bir rakam daha vermek durumunda yım. Şimdi ekonomik istikrar şart ama, 1995'e de bir şey kalmadı. Bizim Avrupa Birliği ile olan ticaret rakamlarını da vereyim ki yorumları ona göre yapabilelim. Biz 1970 yılında Avrupa Birli-

ği'ne 294 milyon dolarlık ihracat yapabiliyorduk. Bu rakam 1992'de 7 milyar 112 milyon dolara çıkmış. İhracatımız içindeki payı 1980'de % 45, 1985'te % 40 iken 1992'de % 52'ye çıkmış; Avrupa Topluluğu'na yaptığımız ihracatın. İthalatımız ise yine büyük çapta bu grupla. İşte 1970'de 427 milyon dolar, genel ithalat içinde % 45 civarında payı var. 1992'de 9.045 milyar dolara çıkmış. İthalatımız içinde payı % 50'nin altında. Sanıyorum ithalatta petrolün etkisi var. Ama ihracatta ihracatın % 80'i sanayi malları grubundan teşekkül ediyor. İhracatımızda Avrupa Topluluğu ülkelerinin payı % 50'nin üzerinde.

son GATT anlaşması'na imza atmakla Türkiye, gümrük birliği'ne girme sonucu ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerin önemli kısmını zaten önceden kabullenmiş durumdadır; gümrük birliği'ne girince Türkiye'nin AT'a olan ihracatı değil, ithalatı artacaktır; ancak bu giriş Türk işletmelerini modernizasyona ve yüksek verimlilik sağlayacak yatırımlara yöneltebilir

ORÇUN — Hemen bir şey söyleyebilir miyim, bu tablo ile ilgili? Şimdi burada ithalat önemli. Daha doğrusu ihracat önemli değil. Neden değil? Çünkü zaten Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na yaptığı ihracat her türlü gümrük

ve vergiden muaf. Serbestçe giriyor sanayi. Sadece tarım ürünlerinde ve tekstilde var, koruma. O da miktar kısıtlamaları şeklinde kalıyor. Bir tek tekstilde var. Yani Avrupa Gümrük Birliği'ne üye olmakla Türkiye'nin Avrupa'ya olan ihracatında gözle görünür bir gelişme olması ihtimali yok. Çünkü şartlarda bir iyileşme olmayacak. Halbuki nerede olacak? İthalatta olacak. Dolayısıyla bizim esas bakmamız gereken yer ithalattır.

ALP ORÇUN

DÜNDAR — Sözüünüzü kesmemek için, evvela genel ekonomik duruma baksak. Enflasyon dışında, tasarrufların ve sermaye piyasasının devlete akması nedeniyle zaaf görüyorsunuz.

ORÇUN — Bunlar olmadan diyoruz, bütün konuştuklarımız ve Türkiye'de konuşulanlar boşa konuşulmuş olur. Üyelik bile gerçek anlamda ger-

çekleşemez, doğru anlamda, sıhhatli anlamda. İkincisi, bir şey daha söylemek istiyorum, Türkiye bu son Uruguay Round'un sonucunda üzerinde uzlaşmaya varılan GATT Anlaşması'na imza koymakla, Gümrük Birliği dolayısıyla ortaya çıkacak etkilerin çok önemli bir kısmını zaten peşinen kabullenmiştir, diye bakıyorum. Gene genelden gidecek olursak, Türkiye'nin sektörel bazda avantajların ve dezavantajların mukayeseli fakat statik bir analizle tespit edilebileceği kanaatinde değilim. Bunların ancak firma bazında tespit edilebileceği kanaatindeyim. Böyle bakınca, ceffel-kalem, bir sektör için olumsuz veya olumlu etkileri olacağını söylemenin de zor olduğunu düşünüyorum. Fakat Gümrük Birliği'ne üyeliğin sanayii modernizasyona, yüksek verimlilik sağlayacak yatırımlara zorlamak dolayısıyla, olumlu bir etkisi olacağı kanaatindeyim, bir bütün olarak.

DÜNDAR — Sektörlere girmeden Gümrük Birliği'nin getirebileceği genel iyilikler ve mahzurlar konusunda Sayın Erzen'in görüşlerini alalım. Buyurun Sayın Erzen.

ERZEN — İyilikler tabii çok olacak. İthalatımız artacak. Her taraf çok güzel, çok şık mallarla dolacak. Çeşitli markaları, mümkün olduğu kadar lüks ve güzel şeyleri insanlar görecek. Eğer iyilik ise, işte bunlar olacak. Ama bence, kötü tarafı iyi tarafından fazla olacak. Bunu çok açık söylüyorum. Niye açık söylüyorum? Bir defa bakın, ben size Ankara Anlaşması'nın amaç maddesini okuyayım. Amaç maddesinde deniliyor ki; «Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam şartları-

nın yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirilmek.» Giriş nedenimiz budur. Şimdi buna kelime kelime de bakarsanız, aslında hiçbirisinde biz yokuz. Olmamız da mümkün değil. Sayın Orçun demin çok güzel söyledi. Ekonomik yapı buna müsait değil. Alın Türkiye'yi; şimdi 1995 diyoruz da, tabii süre bu 1995'in başında bitmiyor, sonuna kadar hakkımız var. İsterseniz 31 Aralık 1995'de de girersiniz. O zamana kadar hakkınız var.

enflasyonla baş edemeyen türkiye'de yatırımın en önemli girdileri olan enerji, emek ve reel faiz AT ülkelerinden daha pahalıdır; bu nedenlerle rekabete açık yeni yatırım yapılamaz; AT'a sonradan üye olan ülkeler gibi mali yardım da görmediğinden gümrük birliği'ne girmek türkiye'ye yarar sağlamaz

Ekonomide iyileştirmeyi nasıl yapacaksınız? Türkiye'de bir kere enflasyonla baş edemiyorsunuz. Adamın enflasyonu ile mümkün değil baş edemezsiniz. İkincisi, burada yatırım yapmaya kalkarsanız, sanayi girdilerinden en önemlisi bugün enerji, enerjide Avrupa'daki bütün ülkelerden birkaç kat daha pahalısınız. Türkiye'de hep ucuz emek politikası yapılırdı. Hayır, artık emek ucuz değil, çünkü üretken değil. Onda da pahalısınız.

DÜNDAR — Onlara ait bazı rakamlar da vereceğim.

ERZEN — Peki o zaman ne kazanacağız? Onu düşünüyorum. Hiçbir şey göremiyorum. Ne kaybedeceğimize geleceğim. Buna karşı dönüyorum, bakıyorum Avrupa Birliği'nde başka ülkelerde ne tür yöntemler almışlar, bizim gibi Gümrük Birliği'ne girmeden önce. Bunlardan biri İspanya, biri Portekiz. Adam o zamanki adıyla Ortak Pazar'a, Avrupa Topluluğu'na, üye olduktan sonra bile İspanya'da koruma oranlarını devam ettirmiş. Ve İspanya'ya maddi yardımında bulunmuş. Portekiz'e de aynı şeyi yapmış.

ATEŞ ÜNAL ERZEN

Anlaşmalarımızda var, ek protokollerde var. Türkiye'ye mali yardımda bulunmak zorunda, eğer bu işe giriyorsanız. Onu da vermiyorlar. Türkiye'ye bugün bu süre zarfında 6-7

milyar ECU civarında ek yardım vermeleri gerekiyordu toplam olarak. Bunu da Yunanistan veto ediyor. Bunu da veto ederken Yunanistan; «Kıbrıs konusunu halletmeden Türkiye'ye bu parayı verdimem.» diyor. Peki o zaman biz bu birliğe niçin giriyoruz? Bunun bize ne katkısı olacak? Ben de bunu öğrenmek istiyorum. Avrupa Gümrük Birliği'ne girmek bize ne getirecek?

Ortaya güzel konuldu. İhracatımız bundan daha fazla artmaz. Tekstildeki kota inse bile, tekstile kalite kotası girecek. Kendiliğinden kalite kotası girecek. Beyaz eşya satıyoruz, tekstilin yanı sıra, ciddi oranda beyaz eşyamız vardır bizim dışarıya sattığımız, o da zorlanabilir. Çünkü buradaki yatırımlar pahalı olacak, buradaki yatırımlarda teknolojik gelişmeler olmayacak, olmadığı için de ona da kalite kotası girecek. Başka neyi yapacaksınız? Tarım zaten koruma altında. Tarımda yarın keşke GAP bitse de Haran Ovası'ndan bilmem ne yapsak da dünyanın tarım patronu olsak. Onu da yapamayacaksınız. Çünkü önümüzü kestiler. Peki ne yapacağız? İthalatımız artacak. İthalatımız arttığı zaman ne ile ödeyeceksiniz? Ona sonra herhalde geleceğiz ama, ben faydasını göremiyorum. Bence bir tek faydası var. Eğer kesinlikle Avrupa Topluluğu'na girmemizi kabul ediyorlarsa, hiçbir sorun yok. Ben bugün altını hemen imzalarım, eğer bir devlet büyüğü olsam. Gerekirse bir nesil burada ekonomik sıkıntı çeker, ama ondan sonra Türkiye kurtulur. Bunu kesinlikle kabul edebilirim. Herhalde daha detaylara gireceğiz. Otomotive de sonra geleceğim.

DÜNDAR — Vaktimizin elverdiği oranda sektörlere de geleceğiz. Bu Gümrük Birliği konusu, sizin de işaret ettiğiniz gibi, sadece pür ekonomik bir mesele değil. Mesele Avrupa Topluluğu'na katılma ile zamanlama meselesi. Yani biz 1963'de başladığımız koşuya 1995 yılında artık bir renk vermek zorundayız. «Avrupa Topluluğu'na katılmanın hiçbir önemi yoktur.» diye düşünemeyiz. Çünkü ben ilk girişte konuyu fazla yaymamak için özetledim. Artık dünyada siyasi ve askeri blokların yerini kesin olarak ekonomik bloklar alıyor. Eski Doğu-Batı kargaşası, şimdi Kuzey-Güney, bir başka deyişle Zenginler-Fakirler kargaşasına dönüştü. Özellikle teknolojik zıplamalar nedeniyle öyle bir gelişme var ki, o blokun içinde değilseniz, artık birinci ligde top oynama şansız sifıra doğru iniyor. Çünkü onlar kendi kalkınmalarına ve kendi ticaretlerine kendi güçlerini birleştirerek daha çok ivme kazandırmış oluyorlar; koruma olsa da olmasa da sizin o rekabete dayanma imkânınız kalmıyor. Karşınızda çok daha güçlü bir sermaye var. Çok daha büyük bir pazar var. Bu açılardan bakınca meseleyi hemen «Gümrük Birliği'ne girmek bize bir şey kazandırmaz.» şeklinde kestirip atamayız.

ERZEN — Ben de soruyorum: Ne kazandıracak? Onu merak ediyorum.

DÜNDAR — Bir teknik noktayı daha söyleyeyim. Bizim EFTA ile yaptığımız bir serbest ticaret anlaşması var. Orada da karşılıklı % 30'luk % 40'luk indirimler bahis konusu. Şimdi EFTA ile Avrupa Topluluğu'nun yaptığı anlaşma gereği biz bunu ertelediğimiz za-

man öbürünü de ertelemiş oluyoruz. Yani orada da bir açmazımız var. Şimdi tekrar ana konuya dönersek, özellikle ekonomik alanda, siyasi alandaki bu mahzuru yanında, Avrupa Gümrük Birliği'ne katılmamız halinde ortaya çok büyük problemlerin çıkacağı muhakkaktır. Enflasyon dışında bizim hassas sektörlerimiz var. Daha yeni ortaya çıkmış, İspanya ve Portekiz modelinde olduğu gibi bir süre daha korunması gereken sektörlerimiz var. İspanya ve Portekiz, yani daha sonra bu topluluğa katılan ülkeler, evvela katılmışlar, sonra gümrüklerini yavaş yavaş indirmişler. Ve onlara bir proje uygulanmış. Avrupa Topluluğu bütçesinden onlara birtakım yardımlar yapılarak korunmuşlar. Bütün bunlar doğru, doğru da başka doğrular da var. Mesela demin Sayın Erzen değindi. Elektrik fiyatları. Elimdeki bilgilere göre 1992 yılı itibariyle karşılaştırma yapıldığında, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, Hollanda ve İngiltere'de sanayi elektrik fiyatları Türkiye'den ucuz. Bizdeki elektriğin ne kadar pahalı olduğunu oran olarak bilemiyoruz.

ERZEN — Ben söyleyeyim. Ülkesine göre 4 katına kadar pahalıdır.

DÜNDAR — Öte yandan bir uygulama daha var. Elektrik fiyatları konusunda bazı istatistikler var. İsterseniz onları da kullanalım. Bizde elektrik fiyatlarının sanayie ve meskenlere uygulanmasında da bazı terslikler var. Bizde sanayie elektrik daha pahalı verilirken, Avrupa ülkelerinde daha ucuza veriliyor.

ERZEN — Bütün bu olayları düzenlemek lazım.

DÜNDAR — Yani birtakım terslikler var. Yalnız elektrik meselesi de değil.

ERZEN — Mazotta da öyledir. AT ülkelerinde sanayiın kullandığı mazot dışarıda satıldandan daha ucuzdur. Hatta o yüzden boyalı mazot kullanırlar ki, adam otomobilinde sanayi mazotu kullanmasın diye.

DÜNDAR — Başka bir girdi daha var. Para faizi. Reel faizler Türkiye'de aşağı yukarı üç katıdır, yatırımlar açısından. Bir başka konu, reel işgücü maliyetleri. Bizde hızla yükselmektedir. Bu da işletmelerin rekabet imkânını azaltıyor. Dolar bazında yıllık ortalama işgücü maliyeti halen Yunanistan ve Portekiz'in seviyelerinin üstüne çıkmıştır. Avrupa Topluluğu ortalaması ile aramızdaki fark, 1988 yılında 5.5 kat iken, yani biz daha ucuz iken, bu son zamanlarda 1.8'e kadar düşmüş. Tabii bunların hepsi geçici, meseleye devamlı böyle bakamayacağız. İşgücünü reel olarak ucuz tutan uzun vadeli bir politika olamaz. Bunun yanı sıra bizde bir başka problem daha var, çok önemli. Bizde sanayiın girdilerinin büyük bölümü KİT'ler tarafından üretilir. KİT'lerin durumu hakkında da tamamen konu dışındayız. Ama özelleştirme programını uygulamadan Gümrük Birliği'ne girdiğimiz takdirde, ciddi bir KİT felaketi ile karşı karşıya kalabiliriz.

ERZEN — Mesela özelleştirmede bu sene çok geride kaldı.

DÜNDAR — Tabii KİT'ler büyük çapta da açık içindeler. Dolayısıyla bu tür mahzurları var. Ancak, şimdi tekrar konumuza dönelim. 1973'de bir Katma Protokol ile belli süreler almışız. Hassas sektörler hariç. Bunu nereye kadar

erteleyeceğiz? Yani biz 5 yıl sonra bu masaya oturduğumuzda, deseler ki adamlar; «Size bir 5 yıllık süre daha verdik. Son trenin son vagonunu önünüzden geçirmeye devam edeceğiz.» Acaba 5 yıl sonra bu mahzurlar ortadan kalacak mı? Ben şimdi bu soruyu sormak istiyorum Sayın Orçun.

türkiye kendi geleceğini avrupa birliği'ne katılma yönünde görüyor ise, gümrük birliği'ne girmeyi bir kez daha erteleyemez; yararı, ülkemiz için rekabeti sağlamak olan gümrük birliği'ne girme, sanayiın teşvikine engel getirmiyor; ayrıca, emek verimliliğini artırmanın başka yolu da yoktur

ORÇUN — Benim zaten ilk söylediğim iki yıl içinde gelecek hakkında somut umutlar verecek bir ekonomi politikası takibinin mecburiyetine işaret etmek içindi. Eğer Türkiye, Avrupa Birliği yönünde kendi geleceğini görüyor ise, ki öyle olduğuna dair bir konsensus de aşağı yukarı vardır, Türkiye bunu bir kere daha erteleyemez diye düşünüyorum. 1995 yılı sonuna kadar bunun icabını yerine getirmek zorundayız diye düşünüyorum. Burada Sayın Erzen demin emek verimliliği meselesine işaret etti. Bence esas mesele de bu zaten. Yani ekonomiler arasındaki verimlilik farkıdır onların birbirleriyle rekabet edebilme gücünü belirleyen. Şimdi burada iş-

te yine aynı noktaya döneceğim; Türkiye'de emek verimliliği ancak yatırımla artırılabilir. Emek verimliliğini yükselten nedir? Yatırımdır. Tabii eğitim de bir yatırım olarak düşünülecek olursa, özellikle mesleki eğitimi kastediyorum, bu da bir yatırımdır. Bir de mikro bazı firmaların kendi yapacakları yatırım. Fakat bunun kaynaklarını, demin sermaye maliyetinden bahsettik, bunun kaynaklarını sağlamak lazım. Daha doğrusu bu kaynakların devlet tarafından verimsiz alanlara yönelmemesi lazım. Onun için bu makro politikalar bence can alıcı. Bir de şu var. Olayı sadece Avrupa Topluluğu'na üyelik diye görmeyelim. O yündeki siyaset Türkiye'nin varlık şartıdır da. Oraya girdik ya da girmedik; eğer Türkiye'de emek verimliliği artırılmazsa, görüyoruz işte, Türkiye hayatini kaybediyor. Ekonomik kriz benzeri, Allah'tan büyük krizler yaşamadık ama, benzeri durumlar niye ortaya çıkıyor? İşte bu sebepten çıkıyor. Onun için bir kere zaten bunun çözülmesi lazım. Bence bu Gümrük Birliği'nin böylesine tarihli oluşu, bu mecburiyeti getiriyor. İyimser olmak gerekirse, bu mecburiyetin gereği yerine gelecektir diye düşünüyorum. Ama tabii hükümetlerin de buna uygun davranmaları lazım.

Bir de Gümrük Birliği'ne üyelik sanayinin teşvikini önlemiyor. Yani alt yapı itibarıyla. Teknik standartlara ulaşması için gerekli önlemleri almak bakımından. Yani bunlar devlet tarafından sübvansiyonlarla sağlanabilecek şeyler. Ve Gümrük Birliği'ne girmek bu tür teşviklere engel değil. Ticareti düzenleyen kuralları koymak. Yani tekeleliliğe karşı kanun koymak. Rekabeti düzenle-

yen şartları belirlemek. Fikri haklar konusundaki kuralları koymak. Bunlar hep devletin yapacağı ve aslında sanayide verimliliği ve dolayısıyla dış rekabet imkânlarını artırıcı şeyler. Bence bunlar çok daha önemli ve zaten yapılması zorunlu. Bakacak olursak, Gümrük Birliği bunlar için de bir fırsat yaratıyor, diye düşünüyorum.

ERZEN — Ne sağlayacak?

ORÇUN — Rekabeti sağlayacağı için yararlı olacaktır. Eğer rekabet olmazsa, dünyada görüyoruz, atalet sürüyor. Bir şeyin bunu force etmesi lazım. Çünkü ne olacak o zaman? Emek verimliliği yükselecek.

ERZEN — Müsaade eder misiniz? Türkiye'nin durumuna bir bakalım. İhracat yapacaksa bir tek sanayi var. Kalkıp da tatlı ihraç edemeyiz. Bir de turizm gelirleri vardır. İşte hepsi o kadar. Türkiye'de sanayi olarak ne var? Kimin, hangi grupların sanayileri var Türkiye'de? Biraz sonra sektörlere ve bu arada otomotive girince göreceğiz. Bugün sizin bir kendi sanayiniz yok ki. Yahut da var diyelim, bir vida yaptınız, dışarıda bir ortağınız yoksa zaten ihraç edemezsiniz. Ben size söyleyeyim, Gümrük Birliği'ne girseniz bile ihraç edemezsiniz. Türkiye'de bugün sanayide Fransa ağırlıkta, Almanya ağırlıkta. Bunlar birinci oranda, galiba Almanya birinci, Fransa ikinci geliyor. Daha sonra Amerika var, İtalya var. Bunlar ufak şeyler. Bunlar kim? Bunlar Avrupa Birliği'nin şirketleri, geldiler Türkiye'ye yatırım yapıyorlar. Eğer bu şirketler isteseler, dışarıya zaten ihraç etme problemleri olmaz. Acaba niye istemiyorlar? Yani ben o kadar karanlık nokta-

lar görüyorum ki burada, tünelin ucunu göremiyorum. Bakıyorsunuz, İspanya ve Portekiz'e birçok iyilikler sağlanmış. Yunanistan'a çok büyük iyilikler sağlanmış. Türkiye'deki duruma bakıyorsunuz, 1980'de askıya almışlar. Yani gecikme sadece bizden kaynaklanmıyor. 1980'de Avrupa Topluluğu bizimle olan tüm ilişkilerini bu Gümrük Birliği'ne girme çalışmaları dahil olmak üzere askıya aldı. Bahaneler uydurdular, adına ihtilal falan dediler, yıllarca askıya aldılar. Askıya alırken sadece sözle askıya almadılar. Finansal kredileri askıya aldılar.

türkiye'nin kalkınmasını sağlamak için 1980'de başlayacak olan mali protokol yunanistan'ın, serbest insan dolaşımı almanya'nın vetosu ile engellenmiştir; davranışı bu olan AT ülkelerine güvenilemez; ayrıca, iyi yönetilmeyen türkiye'de 1995 sonuna dek ekonomik istikrarın sağlanması mümkün değildir

1995 yılının sonuna kadar, Gümrük Birliği'ne geçmek için Türkiye'nin kalkınmasına yeterli bir şekilde öncelik verecek, kalkınmasını sağlayacak finansal gelirler 1980 yılından itibaren başlayacaktı. Bunların hiçbiri yapılmadı. Türkiye'ye daha bir ECU verilmiş değil. Avrupalı bana karşı mali protokolü yerine getirmemiştir. Protokolde bir madde da-

ha var. Bakıyorum, serbest insan dolaşımı. Mali protokolü Yunanistan veto etmez, o yüzden yapmamışlar. Serbest dolaşımı da Almanlar veto etmiş, yapmamışlar. Adamlar bizden başka hiç kimseye böyle davranmamışlar. Bir tek bize böyle davranmışlar. O zaman diyorum ki, «Ben bu adamlara nereye kadar nasıl güveneceğim? Bundan sonra adımımı çok dikkatli atmam lazım. Çünkü bir defa ben iyi yönetilen bir ülke değilim. Yöneticilerine halkının çoğunun güven duymadığı bir ülkeyim.»

Çok ilginç olaylar var Türkiye'de. Bu kadar kötü yönetim içerisinde, bu kadar güvensizlik ortamı içerisinde acaba ben ileride çocuklarıma çok mu kötü bir miras bırakacağım, ülke olarak? Çünkü beni yönetene güvenmiyorum ki. Ben nereye kadar gidebileceğim? Çok güzel söylüyorsunuz. Ekonomide 1995 yılı sonuna kadar bazı şeyleri yapmak lazım. Ekonomide ve hukukta. Birçok kanunun eşgüdümünü sağlamanız lazım. Avrupa ile hukuk benzerliğini sağlayacaksınız. Yani o kadar zor bir olay ki. Şu anda Türkiye'de insanların Avrupalı meslektaşlarıyla beraber hukuk üzerine çalışıyor olması lazım. Kolay değil bu iş. Altı ayda bir şirket sözleşmesini yapamıyorsunuz. Ekonomide hızlı çalışma olması lazım. Enflasyonu indirme çalışması, üretimi çoğaltma çalışması, Türkiye'de % 100 Türk'e ait olan öz kaynaklı öz kapitalli şirketlerin şu andan itibaren devlet desteğinde joint venture girişim araştırmalarına başlamaları lazım. Bunların hiç birisi yok. O kadar kötü yönetiliyoruz. O kadar kötü yönetim içerisinde diyoruz ki, «Adamlar gelecek benim sorunlarımı bitecek.» Ben bunu çözemiyorum.

DÜNDAR — Son hükmü vermeden merdivenleri ağır ağır çıkalım diyorum. Okurlarımıza rahatlık sağlamış olalım. Henüz sektörlere girmedik. Genelde Sayın Orçun der ki; «Türkiye ekonomisi o topluluğun benzer ekonomilerinin yaklaşımı olarak tamamen, tıpa tıp aynı olmasa bile trend olarak aynı gruba girmesi lazım ki rekabetin, serbest rekabetin erdemlerinden yararlanalım. Kaynak dağılımındaki rasyonel olma olayından yararlanalım. Bizde bu kadar dengesizlik varken bu olmaz.» Tabii bunun içeresinde, konuyu değiştirmek istemiyorum ama, enflasyonun temel nedeni olarak kamu açıklarını görüyoruz. Şimdi burada bir tavuk ve yumurta hikâyesi ile karşı karşıyayız. Gümrük Birliği'ne girmek sadece sanayiın rekabet dezavantajı olarak gözüküyor. Bir de devlette ciddi gelir kaybı var. Devlet bugün bütçesini büyük çapta gümrüklerden mal ithalatında alınan vergilere dayandırmış. Ben toplam ne kadardır bilemiyorum. Siz rakam verebilecek misiniz? Benim elimde bir rakam var. Sadece Konut Fonu'ndan toplanan rakamın 2.5 milyar dolar olduğu söyleniyor. Bunların tümü kaldırıldığı anda böyle bir gelirden de mahrum olacaktır. Bu demektir ki, delik veya açık biraz daha büyüyecektir. Tabii burada olay gittikçe zorlaşıyor.

Bir taraftan da şuna bakıyoruz. Sayın Erzen'e de aynı şeyleri söylemek istiyorum. 60 milyonluk koca bir ülke var. Kalkınma immesini de almış. Yani biz herhangi bir Orta Asya ülkesi falan da değiliz. Bizde çok şurlu bir tüketici var. Yani iyiyi tercih eden bir tüketici var. Serbest rekabet açıldığı zaman, bu gümrük kapıları açıldığı zaman, niye

Avrupalı sermayedarın gelip burada yatırımlar yapabileceğini düşünmüyorsunuz? Bir potansiyel pazar var. Sayın Erzen'in dediği gibi, cicili bicili birtakım eşyalar girer ama, siz eğer her yıl 15 milyar dolar dış ticaret açığı verirsiniz, günün birinde onları transfer etme şansınız yoktur. Sermayenin marjinal verimliliği de belli noktalarda tıkanmıştır. Rekabet nedeniye.

A. AYDIN DUNDAR

En basiti faiz hadlerini alınız. Şimdi Türkiye'nin bugünkü ekonomik potansiyeli, acaba Türkiye'deki bugünkü endüstriyi, hem ıslah edecek hem de orayla rekabet edebilecek bir noktada yabancı sermaye yatırımına cazip hale getirmez mi? Meseleye bir de böyle bakmamız gerekmez mi? Buyurun Sayın Orçun.

ORÇUN — Tamamen katılıyorum. Şu sırada yabancı sermayenin Türkiye'de önemli güçlüklerinden biri, iç pi-

yasa için yaptığı üretimde kullandığı yabancı girdiler için ödediği gümrüktür. Bu, Gümrük Birliği şartlarında ortadan kalkacağı için bazı sektörler için yabancı sermayenin Türkiye'de yatırım yapması ihtimali çok yüksektir. Tamamı için herhalde değil ama, bazı sektörleri için yüksektir.

DÜNDAR — O halde sektörlerimize geçelim. Buyurun Sayın Orçun.

gümrük birliği'ne girme sektörleri açısından Türkiye için yararlı mı yoksa zararlı mı olur? hangi sektörler uyum sağlayabilir? sorunlu sektörler hangileridir? çok önemli bir dal olan Türk otomotiv sektörü olumsuz etkilenir mi?

ORÇUN — Bir süre önce Dünya gazetesinde bir çalışma yapıldı. Esas olarak sektör mensuplarının görüşleri toplandı. Mesela demir-çelik'te sorun olmadığı, verimliliğin düşüklüğüne rağmen, sorun olmadığı ortaya çıktı. Tekstilde bildiğiniz gibi eğer içeride iyileşme yatırımları tamamlanabilirse, kalite yükseltici yatırımlar, avantajlı durumda-yız.

DÜNDAR — Yani halen ihracat ağırlıklı sektörlerde bir sorun yok. Onların avantajları olur. Girdilerini ucuz getirirler.

ORÇUN — Makina imalatında yine aynı şekilde. Ayrıca Uzak Doğu rekabetinin önlenmesi açısından da bir ciddi

avantaj var. Bir de parça ithalatı onlarda yüksek. Özellikle işleyen, çalışan denen parçalar... O parçaların ithalatı ucuzlayacağı için, iç piyasadaki rekabete de avantajlar sağlayacaklar. Ben hep iç piyasadaki rekabetten bahsediyorum, esas olarak. Hem ilaçta hem kimyada küçük ve lisanssız çalışanlar açısından bir dezavantaj olacaktır. Ama lisans işleyebilir durumda olanlar için tam tersine avantaj söz konusu. Hiç değilse kötü bir durum yok. Lastikte yine Uzak Doğu yapımı lastiklere karşı koruma ortaya çıkacağı için. Lastikte Avrupa fiyatları Türkiye'ye göre düşük. Fakat çok da önem vermiyorlar. Kendileri de modernizasyona ve kalite yükseltmeye yönelmiş durumdadılar, çalışıyorlar. Petrokimyada tam bir katastrof beklenebilir. En zayıf sektördür. Bir tek PETKİM var. PETKİM de herhalde bu işin sonunda ya çok ciddi bir modernizasyon mecburiyetinde kalacak, verimlilik yükseltici yatırım yapma mecburiyetinde kalacak, ya da kapanacak. İlaç da demin söylediğim kimya gibi. Yalnız ilaçta küçük firmaların durumu bir başka açıdan daha zor. Çünkü patent kanunu konusunda zaten GATT da mecburiyet getiriyor. GATT dolayısıyla da patent kanununun kabul edilmesi mecburiyeti var. Gümrük Birliğine girsek de girmesek de.

DÜNDAR — Gümrük Birliği'ne girmemiz halinde patente boynumuzu uzatmak zorundayız mahzuru genelde var diyorsunuz.

ORÇUN — Evet, genelde var. Ama mahzur mu?.. Şimdi kalıyor otomotiv. Otomotive iki sektör diye bakmak lazım. Bir, ana sanayi; iki, yan sanayi. Yan sanayide yabancı yatırımlar,

demin sizin söylediğiniz gibi, artabilir. Çünkü Türkiye'deki mevcut yan sanayide, yüzde yüz yerli olanlarda, ciddi bir kalite problemi var. Verimlilik problemi de var. Kaliteyi belki tutturuyorlar ama, çok düşük verimlilikle tutturuyorlar. Fakat bugünkü şartlarda hayatiyetlerini muhafaza edebiliyorlar. Çünkü burada ya yabancı parça ithalatı artacak, ya da joint venture'lar yoluyla olsun, doğrudan yeni yabancı sermaye yatırımlarıyla olsun, burada yabancı sermayeli girişimler oluşacak diye görüyorlar kendileri. O zaman da, hatta sadece iç pazarda değil, verimlilik yükselirse ve ücretler de zaten nispeten düşük olduğu için ihraç imkânları bile olabilir diye bakıyorlar, otomotiv yan sanayii için.

DÜNDAR — Yani o kesin.

ORÇUN — Evet. Şimdi geliyorum ana sanayiye. Ana sanayide de aslında verimlilik problemi var. Biraz önce Sayın Erzen de söyledi. Türkiye'de otomotiv ana sanayiine baktığımız zaman, hep yabancı sermayeli firmaları görüyoruz. Yabancı lisans işliyor. Fakat Türkiye pazarı bu anda kapalı olduğu için, veya iyi korunan bir pazar olduğu için, yabancılar Türkiye'de verimlilik artırıcı tedbirlere ihtiyaç duymuyorlar. Kendi ülkelerinden daha düşük verimlilikle çalışarak kârlı olabiliyorlar Türkiye'de.

DÜNDAR — Onlar da himayeden istifade ediyorlar. Yabancı lisans..

ORÇUN — Evet. Böyle olunca yabancı lisansörler açısından da yüksek verimlilik mecburiyeti yok. Çünkü bu bir fayda - maliyet dengesi. Hiç kimse de böyle olduğu için kınanamaz. Çünkü amaç kârlı olmaktadır.

DÜNDAR — Asgari yatırımla azami kârı elde etmek...

ORÇUN — Ama tabii işler değiştiği zaman, üretken olabilmek için Türkiye'de verimliliği artırıcı yatırımlara gitmek mecburiyetinde kalacaklar. Tabii burada demin söylediğim şartlar çok önemli. Yani Türkiye'de istikrarlı bir yatırım ortamının olması lazım.

DÜNDAR — Duruma sektörler açısından baktığımız zaman, ben şöyle anladım, Sayın Orçun aslında ana sanayi gruplarında petrokimya hariç bir sorun görmüyor. Kaldı ki, İktisadi Kalkınma Vakfı'nın yaptığı bir araştırma var. Orada petrokimya da sorunsuz endüstriler arasına konulmuş. Gördüğüm kadarıyla, listenizi takip ettim, genel grupta bir mahzur görmüyorsunuz ve üstelik şunu da ilave ediyorsunuz. Ciroları yüksek, ağırlıklı, birtakım teknoloji isteyen, lisans, now hov isteyen endüstriler de esasen yabancı sermayede olduğu için, onlar kendilerini derhal bu yeni şartlara uyduracaktır. Üretim ve ciro devam edecektir. Dolayısıyla, eğer puantaj yaparsak, Gümrük Birliği'ne girmenin, sermayeye olan etkisi, sanayiye olan etkisi göz önünde tutulduğunda, faydanın zarardan daha çok olduğunu görüyoruz. Buyurun Sayın Erzen, sektörler konusunda sizin görüşlerinizi alalım.

ERZEN — Ben sözüme bir örnek olarak otomotiv ile başlamak istiyorum. Sayın Orçun çok güzel söyledi. Türkiye'de otomotiv üreten ana firmaların hepsi yabancı. Hepsi yabancı lisanslı. Yabancı derken, bunlardan son gelen Toyato hariç hepsi Avrupalı. Bir de ileride gelmesi olası Honda, Hyundai ve

saire var. Yani bir fabrika enflasyonu söz konusu. Tabii sonunda muhakkak yok olacaklar. Ama kim yok olacak bilemiyorum. Ancak, mevcudun geneli Avrupalı. Bunların Avrupa Gümrük Birliği'ne girmekteki tek kazançları gümrüksüz parça getirmek olacak. Başka hiçbir kazançları olmaz. Gümrüksüz parça getirdiğiniz zaman da içerideki teknolojiye bir gelişme sağlayamazsınız. Çünkü teknolojiye esas gelişmeyi sağlayan sizin ana üretimde sadece montaj yapmamaktır. Sayın Dündar bunu benden çok daha iyi bilir. Yıllar önce daha ilk otomotiv kararnameleleri çıktığı zaman ikame sanayii montaj yönetmeliğine göre yerli oran mecburiyeti vardır. Ondan sonra bazı ihracat olayları söz konusu oldu. Siz burada hiçbirine zorunluluk da getirmiyorsunuz. Bunları getirirken keşke şöyle deseydik: «Gel Türkiye'de yatırım yap. Yaptığın yatırımın şu kadarını ihraç et.» Bu yapılmadı ve yapılmayacak. Yapılmadığı için olay yine montaja dönecek. Gümrüksüz olduğu için dışarıdan parça gelecek. Yüksek teknikli, kaliteli parça gelecek. Adam burada montajını yapacak diye varsayıyoruz ve buradan aldığı otomobil ihraç edecek, sana dışardaki pazarı bırakacak...

Bu arada esas otomotiv sanayiinin getirdiği olay sadece ana fabrikadaki yılda üretilen 130 bin otomobil değil. Otomotiv sanayii çok önemli bir dal. O kadar önemli bir dal ki, otomobile şöyle baktığımız zaman, cam, lastik, plastik, saç, boya gibi birkaç tane madde var otomobilde. Bunların hepsi, kağıdın bu tarafına baktığımız zaman, büyük sanayi kolları. Mühüş bir sanayi kolları. Döşmeden, tekstilden tutup hepsine

yeni bir teknoloji, yeni bir olanak sağlıyorsunuz. Kaliteli döşemelik, tekstil arıyorsunuz. Çünkü otomobil koltuğunun kolay kolay yanmaması gerekir. Ev koltuğu kumaşından otomobil koltuğu yapamazsınız. Öyle bir sac kullanacaksınız ki, paslanması olmayacak. Kullanacağımız boya çok değişik bir boya. Lastiği öyle, camı öyle. Bütün bunları siz otomobil sanayiini kurarken düşünüyorsunuz. Bunu içeride hallediyorsanız, burada da çok yüksek teknolojiye sahip yan sanayiler kuruyorsunuz. Kağıdın öteki tarafına geçiyorsunuz; ulaşım sektörü, inşaat sektörü ve saire. Tabii hepsinde bir gelişme sağlıyorsunuz.

Ayrıca, esas istihdam da buradadır. Türkiye'de bugün 500 bin kişi yaklaşık otomotiv sanayiinde çalışır. Bu 500 bin kişinin 30 bini ana fabrikalarda çalışır, geri kalanlardan 100-150 bini yan sanayiinde çalışır. Ana sanayiindeki her bir işçi yan sanayiinde 20 işçiye iş doğurur. Ama gel gör ki, ithal ettiğin her 3 otomobil, eğer hakiki pazar koşulları içinde iseniz, bir işçiyi ana fabrikada yok eder. Ve onun denizdeki dalgasını düşünün. Şimdi burada yan sanayiinin dışında banka sektörü, sigorta sektörü, turizm sektörü vardır. Bunlar hepsi otomotivden ekmeç yiyen sektörlerdir. Eğer bu dengeyi sağlamazsanız, iyi ekonomik koşullarınız yoksa, istikrar yoksa, bunların hepsi sıfıra iner. Niye sıfıra iner? Çünkü Türkiye'nin önümüzdeki dönem içerisinde, 2000'li yıllara kadar geçecek dönem içerisinde, 5 milyon otomobile gereksinmesi var; bunu ithal ederseniz 50 milyar dolar demektir. Bu dövizli nereden bulacaksınız? Sırf otomotiv sektörüne baktığınız zaman korkunç bir olay.

İkincisi, niye adam burada otomobil üretsin de dışarıya ihraç etsin? Niye yapısın ki? Avrupa bugün resesyon yaşıyor. Resesyon yaşayan bir Avrupa'da baktığımız zaman son 1993'de 1992'ye kıyasla 2 milyon 300 bin civarında otomobil pazarında düşme var. 13 milyon 400 binden 11 milyon 100 bine düşme var. Şimdi adam neden sizin buradaki pazarınızı korusun? Ben hep ona geliyorum. Ben Gümrük Birliği'ne karşı değilim. Avrupa Topluluğu'na hiç karşı değilim. Ama bir tek şartla. Biz eğer bir Alman'ın Belçikalı ile, bir İspanyol'un Yunan ile, bir Potekizli'nin Fransızla el sıkışmasını bilecek seviyede ve şekilde el sıkışmayı bilir ve o şekilde yönetilsek evet. Ama aksi takdirde Arabesk sistemlerle, Arabesk ekonomilerle, «Boğaz güzel, rakı güzel, hepsi güzel!..» deyip de buraya adamların geleceğini zannederseniz, aldanırsınız. Gümrük Birliği sonunda nüfusunun % 60'ı 20 yaşın altında olan bu topluluk için hüsrana olur. İşsiz sayısı artar, üç gün sonra portakal kabuğu gibi sıkılırsınız. Döviziniz bittiği zaman, iş gücünüz bittiği zaman da çekip giderler ve sizi unuturlar. Ayrıca da siz Müslüman bir ülkesiniz, Türksünüz. Bu olayı çok iyi koymak lazım.

SONUÇ: görüşler, öneriler ve alınması gereken önlemler

ORÇUN — Tabii Gümrük Birliği'ne gözü kapalı girmek diye bir şey söz konusu olmamalı. Hatta, hassas sektörler ayrımında Avrupa Birliği'nin

ölçülerini esas alan bir uygulama şarttır. Yani böyle bir şey mutlaka yapılmalıdır. Türkiye'ye kaybedeceği gümrük gelirleri kadar mali yardım yapılmalı. Askiadaki mali yardımlar serbest bırakılmalı. Serbest dolanım konusunda, somut adım atılmalı. Bir de Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na yaptığı ihracatta birtakım görünmeyen engeller var. Bu konuda da bir iyileştirme sağlanması şart.

DÜNDAR — Bütün bunlar doğru. Tabii bir başka doğru da şu: Gümrük Birliği'ne katılma konusunda bizi kimse zorlamıyor. Hele Avrupa Topluluğu ülkeleri, «Yahu siz vaktiyle bir protokole imza attınız. Gelin bakalım buraya, açın gümrüklerinizi.» falan diyen yok. Hatta helki biz katılmıyoruz derssek, hoşlarına da gidecek. Ancak, konuşmanın başında Sayın Erzen'in de söylediği gibi, konu artık trenin son vagonu meselesidir. Bütün bu mahzurulara rağmen, sektör bazında baktığımız zaman, İktisadi Kalkınma Vakfı'nın yaptığı çalışmalar var, sizin özel çalışmalarınız da aşağı yukarı iki yıldır başında tartışılıyor, gıda sanayii, tarıma dayalı sanayi, otomotiv sanayiinin ticari bölümü, demir-çelik sanayii, ihracata yönelik sanayide ciddi bir sorun gözüküyor. Gerçi bunların da sorunları var. Fakat bunlar Türk ekonomisinden gelen sorunlar. Yani doğru bir döviz paritesi kullanmazsanız, paranıza rant yaptırırsanız, onların da birtakım tıkanmaları oluyor. Nitekim son iki yıldır yaşanan olay budur. Tabii rasyonel bir yönetimin şartını da var farzederek söylüyorum..

Sorunlu olarak gözüken sektörlerden binek otosunda sorun gözüküyor, tarım ilaçlarında gözüküyor, plastik eşya-

da, şarapta, sütte, şekerde, kozmetikte sorunlar gözüküyor. Bütün bunlara rağmen, şunu söylemek istiyorum: Avrupa Topluluğu ile yaptığımız, neredeyse çeyrek yüzyıla ulaşan bu anlaşmanın seyir defteri içerisinde bu sorunları hep tartıştık. Bu noktaya geldik. Bugün tekrar bir ertelemeye gittiğimiz takdirde muhtemelen aynı sorunları tartışmaya devam edeceğiz. Sayın Orçun'un altını çizdiği, Türkiye'de himayeye dayalı kapalı pazardan doğan rantlar sürdükçe, Türkiye'ye yabancı sermaye, lisansla imalat yapanlar dahil, verimliliği artıracak yeni bir sermaye yatırımlarına girmeyeceklerdir. Çünkü, nasılsa kendi yollarından transferlerini yapıyorlardır.

Öte yandan Türkiye'nin çok büyük bir ekonomi olduğu, potansiyel talebinin yüksek olduğunu da var farzediyoruz. Hatta sizin bir araştırmanıza göre halen Türkiye'de her 1000 kişiye 35-37 araba düşerken, en fakir Avrupa Topluluğu ülkesi Yunanistan'da bu sayı 157-160 civarında. Bu da gösteriyor ki, gerçekten bir potansiyel var. Bu potansiyelle toplum olarak iyi yaşama arzusunu eklemek gerekir. Mesela bir Afrika ülkesinde aynı şeyi düşünemezsiniz, hayat standardı müsait değildir. Halkın iyi ve güzel yaşamayı hırs haline getirdiği bir ülkede bugün yaşanan aslında sermaye noksanlığıdır. Avrupa'nın da bir sermaye fazlası var. Aslında terse giden, eksiye giden 0.1 oranında resesyon var. Bazı yerlerde büyüme var. Türkiye sanayisinin sorunu hence verimlilik sorunudur. Tüm sektörlerde, yan sanayiinde, hatta hizmetler sektöründe verimlilik sorunu vardır. Verimlilik ise, kesin olarak, işçiler verimli de-

ğildir noktasından kaynaklanmamaktadır. Ben bunlara katılmam, olay tamamen teknoloji ile ilgilidir. Aynı montaj hattına işçi yerine robot koyarsan işçi başına çıkan araba sayısı çoğalır. Evet robotu kullanmak da bir maharettir ama, eğer robot koymazsan oraya 20 tane işçi koymak zorundasın. Yine aynı sayıda araba çıkar, bu takdirde işçi başına verimlilik düşük gözükür.

Burada olay yoğun sermaye ihtiyacıdır. Türkiye'nin ezelden beri devam eden sorunu tasarruf açığı, yatırımlar için tasarruf açığıdır. Şimdi Topluluğa katılmanın bugünkü Türk endüstrisine getireceği birtakım mahzurları göğüslemek gerekiyor görüşümdedir. Bu, boy-numuzu uzatmak anlamına gelmemelidir. Bu konuda yapılan tartışmalardan çıkan sonuç şu. Bir konsensus var. Yani Türkiye'nin Avrupa Topluluğu dışında kalmasını arzu eden çok küçük bir azınlıktır. Aşağı yukarı % 80 - % 90 siyasi partiler dahil herkes Avrupa Topluluğu'na katılmak istiyor. Avrupa Topluluğu'na nasıl katılacağız? Treni vaktiyle kaçırmışız. Portekiz, İspanya ve Yunanistan'a cömertçe yapılan yardımlar bize yapılmamış. Bütün bunlar da doğrudur. Ama Avrupa Topluluğu da kırmızı mumla davetiye çıkarmış, yollara kırmızı halılar sermiş de bize ille gelin demiyor. Burada o yüzden bizim bir handikapımız var. Biz burada tırnağımızla işi söküp gitmek zorundayız. Gümrük Birliği ise son istasyon. Bunu tekrar ertelemek bizim için mümkün. Ama 2000'li yılların getireceği yeni teknolojik atılımlar karşısında belki şartlar beş sene sonra bundan daha da kötü olabilir.

O bakımdan sonunda iş, o konuda Sayın Erzen ile yüzde 100 mutabıkım,

yine de yöneticilerin kalitesine bağlı. Sonunda masaya oturanlar Gümrük Birliği'ne prensipte evet diyeceklerdir. Ancak, mesela bir hassas sektörler meselesi var, hassas sektörler içerisinde binek otomobili gibi olanlar alınabilir, veya yüksek istihdam yaratan bazı sektörler alınabilir. Özelleştirilmesi kısa vadede mümkün olmayan KİT'ler alınabilir. KİT'lerin özelleştirilmesini istiyoruz ama, öyle KİT'ler var ki, özelleştirmesi belki 5 sene sürecek. Bunlar tespit edilmek ve karşı taraf ikna edilmek kaydıyla, Gümrük Birliği'ne bence yeşil ışık yakmanın yine de yararlı olduğu görüldüğüdür.

ERZEN — Bu son bölümde Sayın Dündar'a yürekten katılıyorum. Ben de farklı bir düşüncede değilim.

DÜNDAR — Sektör bazında da baktığımız zaman zaten çok büyük bir sorun da gözüküyor. Yalnız bir hususa açıklık getirmek istiyorum. Halen Topluluğa ihracat yapan tekstil sektörünün OGT (Ortak Gümrük Tarifeleri) nedeni ile zararı olabilir. Gümrük Birliği'ne katılmak ihracatımız için sorun yaratmıyor diye bir genelleme yapmıştık. Vak'a bazında alınca şöyle bir durum ortaya çıkıyor. Avrupa Birliği ülkelerinin Uzak Doğu ülkelerine iplik, doku ve hazır giyim sektörlerinde uyguladığı OGT'ler, % 6-14 gümrük vergisi ve % 17.5 KDV'dir. Halbuki, Türk firmaları bu ülkelerden ihraç kaydı ile sadece % 12 KDV ödeyerek ham dokumaları getirip Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edebilmekte idiler. Gümrük Birliği'ne girildiğinde, Türkiye OGT'ye uyağından, bu avantaj ortadan kalkacaktır.

Tarım sektörü zaten olayın dışında-

dır. Tarımın ekonomideki payı da biraz az. Avrupa Topluluğu kendi tarımını himaye ediyor. Topluluk bütçesinin aşağı yukarı % 60'ından fazlasını kendi tarım sektörünün sübvansiyonunda kullanıyor. Bizim o konuda bir talebimiz olmayacaktır. Gümrük Birliği'ne girdiğimizde. Çünkü Gümrük Birliği tarım protokolü dışında tutmuş, devre dışında tutmuş. Geriye kalıyor sanayi meselesi. Sanayide şöyle bir görüş içerisindeyim. Biz 1980 kararları alındığı vakit de çok korkmuştuk. Ama gördük ki sonuçlar olumlu oldu. Sayın Orçun'un da söylediği gibi, yabancı sermayenin ağırlıklı olduğu temel sanayi sektörlerinde, çalışmalar zaten now hov ile joint venture ile yürütülüyor. Yabancı sermayenin Türkiye'de yatırımları var. Onların da koydukları paralar var. Onlar da kendilerini riske etmek istemeyeceklerdir. Dolayısıyla, Avrupa'da da ciddi bir resesyon yaşandığına göre, buradaki yatırımlarını hızlandıracak veya verimliliği artıracak tarzda teknoloji getireceklerdir, diye bir iyimserlik içindeyim.

En çok endişe ettiğim nokta, bugün Avrupa'da yaşanan işsizlik ve Türkiye'de yaşanan işsizlik olayıdır. Özellikle KİT'lerin özelleştirilmesiyle beraber halen 2 milyon civarında telaffuz edilen işsiz sayısının artacağıdır. Tabii hiçbir şey bedelsiz elde edilemez. Bu bedeli ödemek zorundayız. Bugün özellikle sendikal güvenceye erişmiş çalışanlar kitlesindeki reel ücret artışlarında belki bir gerileme olacaktır. Bu da doğaldır. Çünkü demin verdiğim istatistiklerde gördünüz, biz bu konuda şu anda Avrupa düzeyine yetişmiş vaziyetteyiz. İvme bakımından ise onların çok önündeyiz. Geçmişte yaşanan aksamalar veya hak-

sızlıklar tabir caizse, kısmen de olsa telafi edilmiş sayılır. Burada aklımıza başımıza devşirip, biraz da kemerleri sıkıp, yani az tüketip çok tasarruf ederek, tasarruf-yatırım dengesini kurarak, belki de daha az kâr marjlarına razı olarak bu deveyi güdeceğiz.

ERZEN — Zaten tasarruf deyince bizde yanlış anlaşılıyor. Tasarrufun eşitir yatırım olduğu bilinmiyor. Tabii bunu yönetenlere de söylemek lazım. Galiba onlar da bilmiyorlar.

DÜNDAR — Ben biliniyor farzederek söylüyorum. Tabii en önemli mesele, ben Sayın Erzen ile o konuda yüzde

100 mutabıkım, ekonomi hele çağımızda artık ön planda. Bütün ülkeler dünya klasmanlarındaki yerlerini ekonomik güçlükleriyle alıyorlar, verimlilikteki başarılarıyla alıyorlar. Bu kadar girift konularda artık çok ciddi, hassas ve bilgi ve tecrübeye dayalı yönetimler istiyor. Ülkemiz inşallah demokratik sistem içerisinde, sistemi aksatmadan bu tür yönetimleri de iş başına getirme imkânına kavuşur. Toplantıya katıldığınız için teşekkürler ederim.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum», 4 Şubat 1994 tarihinde yapılmıştır.

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru:

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle;

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Ocak 1994 sayısından itibaren 12 sayı için:
(KDV dahil):

Yıllık Abone : 360.000 TL
Öğrenci Abonesi : 180.000 TL

Abone bedelleri posta ile adresimize konutta teslim gönderilebileceği gibi, aşağıda belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir. Lütfen sonucu tarafımıza bildiriniz.

Akbank Türbe Şubesi: 443-2
İş Bankası Cağaloğlu Şubesi: 256319
Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi: 2269-9
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi: 768

banka ve ekonomik yorumlar Aylık Dergi

•
Ciltlenmiş
eski sayıları:
•

1989 Yılı Cildi: 100.000 TL
1990 Yılı Cildi: 120.000 TL
1991 Yılı Cildi: 140.000 TL
1992 Yılı Cildi: 150.000 TL
1993 Yılı Cildi: 200.000 TL
(Öğrencilere % 50 indirim)

İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: 518 17 32

Yatırım Danışmanlığı

Portföy Yönetimi

Temel-Teknik Analiz

Hisse Senedi

Tahvil Piyasası İşlemleri

Saklama, Takip

Hazine Bonosu, Devlet Tahvili

Banka Bonosu

Repo

Ticari Krediler

Teminat Mektupları

Dış Ticaret Finansmanı

Kurumsal Finansman

Finansal Kiralama

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

OCAK ayı Türk ekonomik hayatının en çalkantılı aylarından biri olurken, tüm piyasalarda gibi, borsa da bu çalkantılardan nasibini almıştır. Yılbaşından geçerli olmak üzere, devlet tahvili, hazine bonosu ve repo işlemlerine vergi konulması, zaten bu araçların faiz oranlarının uzun süreden beri baskı altında tutulmaya çalışılması politikasıyla birleşince, ekonomideki fonlar borsaya ve A tipi yatırım fonlarına akmış, hisse senedi fiyatları baş döndürücü bir hızla artmaya başlamıştır. Bu gelişmenin sonucunda, yıl sonunda 20.682.89 olan İMKB Birleşik İndeksi üstüste rekorlar kırarak, «13 Ocak 1994, Perşembe» günü 28.883.61 puana yükselmiş, 13 gün içinde, 1993 yılı sonuna göre % 39.65 oranında artış göstermiştir. Bu artışa paralel olarak, küçük tasarruf sahiplerinin de büyük umutlarla borsaya koşmaya başlaması, işlem hacmini de hızla yükseltmiş, bu alanda da rekorlar üstüste gelmiştir. «Tablo 1»de yılbaşından beri, günlük işlem hacmi rekorunda gözlenen gelişmeler listelenmiştir.

TABLO 1
İşlem Hacmi Rekorları (Milyon TL)

<u>Tarih</u>	<u>İşlem Hacmi</u>
6.1.1994	3.538.654
7.1.1994	4.355.463
11.1.1994	5.467.572
13.1.1994	6.669.897

Görüldüğü gibi, borsa indeksinin zirveye çıktığı gün, işlem hacmi de olağanüstü düzeylere ulaşmış, borsa çevrelerinde 50.000 indeks, 10 trilyon günlük işlem hacmi rakamları telaffuz edilmeye başlanmıştır. Yaklaşık olarak 17 trilyon lira-

lık yeni A tipi fon başvurusunun gündemde olduğu ve SPK iznini beklediği haberleri de bu görüşleri destekler nitelikte olmuştur. Nitekim yine yılın ilk günlerinde, Hak Menkul Kıymetler A.Ş. tarafından 20 milyar liralık, Koçbank tarafından 100 milyar liralık A tipi fon kurulurken, İş Bankası 1. yatırım fonunun sermayesini 100 milyara, İnterbank 5. yatırım fonunun sermayesini 400 milyara, Vakıflar Bankası da 6. yatırım fonunun sermayesini 130 milyara yükseltmiştir.

Ancak, Türkiye'nin ekonomik göstergelerinin çok da parlak olmadığı bir ortamda, borsanın bu kadar hızlı bir gelişme göstermesinin çok da normal olmadığı ortadaydı. Ayrıca, 1990 yılının Temmuz ayında tarihi bir zirve yapıp daha sonra 1992 yılı sonuna kadar sürekli düşüş yaşayan borsa indeksinin 1990 Temmuz'undaki değeri esas alınıp, ortalama % 60 yıllık artışla bugüne taşınması halinde, üst limitinin 30 - 32 bin mertebelerinde olması gerekeceği ve gerçekten de bu mertebelere çok yaklaştığına göre her an bir durgunluk veya gerileme dönemine girebileceğini düşünmek yararlı olurdu.

Ekonomik durumumuzun çok da parlak olmadığı, yabancı derecelendirme kuruluşları Moodys ve Standard and Poors tarafından 14 Ocak günü resmen ilan edilip, Türkiye'nin kredi notu düşürülünce, bir süredir endişeyle beklenen şokun ilk sinyalleri verilmiş olmuştur. Türkiye'nin kredi imkânlarının daralacağı, dış açıkların hafifletilebilmesi için devalüasyon yapılabileceği gibi düşünceler bir anda serbest piyasada dövize hücum yaratmış, özellikle dolar fiyatları yükselmeye başlamıştır. Borsadaki bazı spekülâtörlerin de kâr realizasyonuna gidip, ellerine geçen fonları dövize yönelmeleri, yabancı yatırımcıların muhtemelen devalüasyon zorunluluğunu öngörerek hisse senetlerindeki fonlarını dolara aktarıp, beklenen devalüasyon gerçekleşikten sonra daha fazla Türk Lirası ve daha düşük hisse senedi fiyatlarıyla çifte kazanç sağlama niyetleri ve bu arada ayın 15'inde maaşlarını alan dargelirli memurların da akıntıya kapılarak döviz büfelerine hücum etmeleri sonucunda döviz piyasaları yangın yerine dönmüştür. Birkaç gün içinde dolar fiyatları 16.000 liralardan 21.000 liralara yükselmiş, döviz alım - satım fiyatları arasındaki fark 3.000 liralara çıkmış, bazı döviz büfeleri döviz alım - satımını ya da sadece alımını durdurmuş, tüm bunlara rağmen çantalar dolusu dolarların yüksek fiyatlarla alımı devam etmiş. Merkez Bankası günlerce olaya müdahale etmekten kaçınmış, piyasanın sakinleşmesi için hazine bonusu ve devlet tahvili faizlerinin yükseltilmesi yoluna gidilmiş, likiditenin bu şekilde kamu borçlanma kağıtlarına çekilmesi amaçlanmıştır.

Ancak, % 100'lere ulaşan hatta geçen kamu borçlanma faizleri de dolara akımı durduramayınca, «26 Ocak 1994, Çarşamba» gecesi Başbakan Tansu Çiller başkanlığında toplanan ekonomik zirveden devalüasyon kararı çıkmış, % 13.6 oranında değeri yükseltilecek doların Merkez Bankası kuru 27 Ocak günü 17.250 lira olarak ilan edilmiştir. Aynı zamanda, devlet tahvili, hazine bonusu ve repo işlemlerine yılbaşında getirilmiş % 5 stopaj oranı kaldırılarak yeniden cazibeleri artırılmaya çalışılmıştır. Böylece ekonomik kararların sürekliliği açısından tam bir istikrarsız-

lık örneği verilirken, uzun zamandır üzerinde ısrarla durulan düşük faiz politikası da bir anda tarihe karışmıştır. Döviz kurlarında yapılan bu artış, açık pozisyona sahip bankaları çok güç duruma düşürmüştü, döviz kredisi almış kişilerin borç yükümlülüklerini arttırmış, % 100'e ulaşacak enflasyon beklentileri yaratmış ve akar-yakit başta olmak üzere çok sayıda mala şimdiden zam gelmeye başlamıştır.

Para ve döviz piyasalarında yaşanan bu gelişmeler borsada da olağanüstü düşüşlere yol açmıştır. Ocak ayının 3. haftasından başlayan hızlı düşüş, son hafta daha da hızlanarak devam etmiş, birçok hisse günlerce tabandan işlem görmüştür. Böylece «28 Ocak 1994, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle borsa indeksi 18.561.98 puana gerilemiş, Aralık ayı sonuna göre % 10.25 oranında, 13 Ocak'ta ulaştığı en yüksek düzeye göre ise % 35.74 oranında düşüş kaydetmiştir. Günlük işlem hacmi de yeniden 2 trilyonlu rakamlara inmiştir. Bu düşüş sonrasında hisse senedi fiyatlarının özellikle yabancı yatırımcılar açısından yeniden cazip düzeylere gelmiş olduğunu ve A tipi yatırım fonlarının devreye girmesi ve özelleştirme faaliyetlerine öncelik verilmesi halinde düşüşün sona erip yükseliş hareketinin başlayacağını söylemek mümkündür. Ancak, yılın ilk 13 gününde gözlenen keskin çıkışların tekrar yaşanacağını hayal etmek uzak ihtimal görünmektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nin Ocak ayındaki değer kaybı da yine «28 Ocak 1994, Cuma» günü kapanış fiyatları itibariyle % 9.00 olmuş, dergi indeksi 46.499.72'ye gerilemiştir. İndeks kapsamındaki 40 hisseden 10'unun fiyatı yükselir, 29'unun fiyatı gerilerken, Otosan'ın fiyatı aynı kalmıştır. Fiyatı düşen hisselerden Çelik Halat'ın ay içinde yaptığı sermaye artırımını dikkate alındığında, bu hissenin de değerinin arttığını söylemek mümkündür.

Ocak ayındaki genel düşüşe rağmen, Akçimento (% 30.95), Anadolu Cam (% 30.79), Çelik Halat (% 28.65), Sarkuysan (% 26.09), Brisa (% 14.58), Güney Bira (% 12.82) ve Kordsa (% 11.11) yatırımcılarına % 10'dan fazla kazanç sağlamışlar; en yüksek oranlı düşüşler ise Ege Gübre (% 34.74), Gübre Fabrikaları (% 34.29), Bağfaş (% 32.44), Yasaş (% 30.00), İzocam (% 28.36), Hektaş (% 27.17), Çukurova Elektrik (% 26.92), Yapı ve Kredi Bankası (% 24.11), Marshall (% 22.64), Eczacıbaşı Yatırım (% 22.55) ve Ege Bira (% 20.93) hisselerinde gözlenmiştir.

İMKB Bileşik İndeksi'ne esas teşkil eden diğer hisseler arasında da ay içinde yüksek çıkış ve düşüşlere rastlanmıştır. Pozitif verim sağlayan hisseler arasında, Net Holding (% 25.81), Netaş (% 22.83), Adana Çimento C (% 14.54), Aksa (% 8.95), Raks (% 6.78), Trakya Cam (% 6.67) ve Tofaş Oto Fabrikaları (% 6.41); negatif verim sağlayan hisseler arasında da Kepez Elektrik (% 32.89), T. Garanti Bankası (% 32.77), Alarko Sanayi (% 31.87), Emsan Beşyıldız (% 31.43), Tat Konserve (% 30.00), Transtürk Holding (% 30.00), Bekoteknik (% 28.57), Sabah Yayıncılık (% 28.05), Altinyıldız (% 27.78), Mardin Çimento (% 26.53), Aygaz (% 26.36) ve Niğde Çimento (% 25.88) dikkat çekmişlerdir.

Ocak ayı içinde 6 şirket sermaye artırımına girmiştir. Bu şirketler «Tablo 2»de

yer almaktadır. Deva Holding'de rüçhan hakkı kullanımı 2.000 TL'den yapılırken, Sönmez Filament'de rüçhan hakları kullanılmış olup, hisseler «bedelsizi üzerinde» işlem görmektedirler.

Ay içinde kayıtlı sermaye tavanlarında da artışlar gerçekleşmiştir. İzocam'ın kayıtlı sermaye tavanı 150 milyar liradan 450 milyar liraya, Teletaş'ın kayıtlı sermaye tavanı 250 milyar liradan 1 trilyon liraya, THY'nın kayıtlı sermaye tavanı 2,5 trilyondan 6 trilyona yükseltilirken; Alarko Holding'de 200 milyardan 500 milyara, Tam Sigorta'da 50 milyardan 500 milyara, Transtürk Holding'de 175 milyardan 350 milyara, Gübre Fabrikaları'nda 200 milyardan 1 trilyona, Turcas'da da 800 milyardan 2 trilyona çıkarılması için Sermaye Piyasası Kurulu'na başvuruda bulunulmuştur.

TABLO 2
Ocak Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Sermaye	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Sermaye
Anadolu Cam	84.000	-	-	24.000	28,57	108.000
Çelik Halat	43.200	64.800	150	66.960	155	174.960
Deva Holding	56.000	56.000	100	56.000	100	168.000
Net Holding	82.200	82.000	100	102.750	125	267.150
Köytaş	15.353	23.029	150	7.676	50	46.058
Sönmez Filament	40.000	100.000	250	100.000	250	240.000

Koşulların pek parlak olmamasına rağmen, halka arzlar da Ocak ayında devam etmiştir. İki yeni şirketin hisse senetleri ay içinde halka arzedilmiş ve borsada işlem görmeye başlamıştır (Transtürk Fren ve Emsan Paslanmaz Çelik), Milpa hisseleri ise 24-26 Ocak tarihleri arasında halka arzedilmiş, ancak henüz borsada işlem görmeye başlamamışlardır.

Aralık ayı içinde hisse senetleri halka arzedilen Borova Yapı Endüstrisi şirketine yatırım yapanlar ise Ocak ayında tatsız bir sürprizle karşılaşmışlardır. Halka açılan ilk inşaat şirketi olan Borova, 5 milyar lira sermayesinin % 15'ini 7-8 Aralık tarihlerinde talep toplama yöntemi ile halka arzetmiş, sonuçta 750.000 adet hisse, tanesi 20.000 liradan satılarak 15 milyar lira kaynak yaratmıştır. Ancak, halka arzdan sonra hisse senetlerinin borsada işlem görebilmesi için şirket yetkililerinin yaptığı başvuru, İMKB Yönetim Kurulu tarafından reddedilmiştir. Gerekçesi net olarak açıklanmayan bu karar gerek küçük yatırımcıları, gerekse şirketin büyük ortaklarını zor durumda bırakmış, şirketle ilgili olarak ne olduğu belirtilmeyen olumsuz bir hususun bulunduğu şüphesini uyandırmıştır. Bu karardan sonra şirketin büyük ortakları gerekirse, halka arz dolayısıyla hisse senedi almış olan yatırımcıların paralarını iade edeceklerini belirtmişlerdir. Halka açılan her şirketin hisse senetlerinin borsada işlem göreceğinin kesinlik taşımadığını gösteren bu örneğin, bundan sonraki halka arzlarda yatırımcıları tedirgin edeceği kuşkusuzdur.

Yatırım Araçlarının Yıllık Verimleri

Geçen ayki yazımızda, hisse senetlerinin 1993 yılı verimleri hesaplanmış, dergimiz indeksinin 1993 yılında % 424.21, İMKB Bileşik İndeksi'nin ise % 416.53 oranında artış gösterdiği belirtilmişti. Öte yandan yine geçen ayki yazımızda, dergimiz indeksi kapsamındaki hisse senetlerine eşit tutarlarda yatırım yapmış bir yatırımcının % 569.39 (aritmetik ortalama), İMKB İndeksi kapsamındaki hisselerle eşit tutarlarda yatırım yapmış bir yatırımcının ise % 497.01 oranında kazanç sağlamış olacağı hesaplanmıştı. Diğer bazı yatırım araçlarının 1993 yılı getirileri ise «Tablo 3»de verilmeye çalışılmıştır.

TABLO 3
1993 Yılında Çeşitli Yatırım Araçlarının Verimi

<u>Yatırım</u>	<u>Verim (%)</u>	<u>Yatırım</u>	<u>Verim (%)</u>
Hisse Senedi		Yatırım Fonları (En Yüksek İlk 10)	
Banka ve Ek.Yor.	569.39	İş Yatırım 2	229.16
İ.M.K.B.	497.01	İktisat Atılım Fon	228.23
		TSKB Uzman Fon	187.44
Döviz (Serbest Piyasa)		YKB Hisse Fon	181.79
Dolar	69.89	Garanti Yatırım 5	172.58
Mark	58.88	İnterfon 5	152.27
Sterlin	66.54	Garanti Yatırım 4	149.30
İsviçre Fransı	68.18	Vakıf Hisse	147.26
Fransız Fransı	57.73	Dışbank Beyaz	123.20
		Emlak Deniz Fon	113.38
Altın			
Cumhuriyet	96.83	1992 Yılı Sonunda 1 Yıl Vadeli Faiz	
Reşat	97.76	İmar Bankası	81.00
24 Ayar Külçe	95.83	Marmarabank	80.00
22 Ayar Külçe	95.83	Sümerbank	80.00
		Tarişbank	80.00
Tahvil ve Benzeri (Ortalama)		Tütünbank	80.00
Devlet tahvili	77.83	Egebank	79.00
Özel sektör tahvili	79.50	İktisat Bankası	79.00
Repo	80.00		
Varlığa Dayalı M.K.	79.50		

1993 yılının en iyi yatırım aracının hisse senedi olduğu görülmektedir. Hisse senetlerinden sonra, ikinci sırayı yatırım fonları almaktadır. Tabloda, 1993 yılında en yüksek verim sağlayan ilk 10 yatırım fonu yer almaktadır. Bu yatırım fonlarından ilk 9'u A tipi yatırım fonu olup, bilindiği gibi bu fonlar en az % 25 oranında hisse senedi ihtiva etmek mecburiyetinde olup, vergi avantajına sahip bulunmaktadır. Borsanın olağanüstü yükselişi, A tipi fonların da yükselmesine yol açmıştır.

Listeye girebilen tek B tipi yatırım fonu Emlak Deniz Fon olmuş, bu fon birçok A tipi yatırım fonunu da geride bırakmayı başarmıştır.

Son birkaç yıldır yatırımcısına fazla birşey kazandıramayan «altın», 1993 yılında enflasyonu yenmiş ve % 100'e varan oranlarda kazanç sağlamıştır. Altın grubu içinde en yüksek verimi Reşat altını sağlamıştır.

1 yıl vadeli mevduat, yatırım araçları arasında dördüncü sırayı almıştır. Tablo da yer alan mevduat faizleri, 1992 yılı sonunda uygulanan en yüksek oranlardır. Öte yandan 6 ay veya 3 ay vadeli hesaplara yatırılan paraların daha yüksek faiz getirdiklerini de dikkate almakta yarar vardır.

Tahvil ve benzeri yatırım araçları da banka mevduatına benzer bir kazanç sağlarken, 1993 yılının en az kazandıran yatırım aracı grubu «döviz» olmuştur. Dövizler arasında en yüksek getiriye sağlayan Amerikan Doları bile diğer yatırım araçlarına göre çok geride kalmış, yatırımcısını enflasyondan koruyamamıştır.

1 Ocak 1994 tarihinden geçerli olmak üzere, birinci pazarı oluşturan, dolayısıyla İMKB İndeksi'nin hesaplanmasına esas teşkil eden hisse senetlerinde değişiklik yapılmış, Erciyas Biraçılık, Güney Biraçılık ve Çelik Halat hisseleri birinci pazardan (dolayısıyla indeks kapsamından) çıkarılmış, yerlerine 19 yeni hisse dahil edilmiştir. Böylece yılbaşından önce 53 şirkete ait hisse senedinin yer aldığı birinci pazarda bundan böyle 69 şirkete ait hisse senedi işlem görecektir. Söz konusu 69 şirketin 54'üne ait hisse senetleri sınaî indeksin, diğer 15'ine ait hisse senetleri mali indeksin hesaplanmasında değerlendirmeye alınacak, bileşik indeks ise 69 şirketin hisseleri dikkate alınarak hesaplanacaktır. «Tablo 4»de, yılbaşından itibaren hisseleri birinci pazarda işlem görmekte olan şirketler yer almaktadır.

Yılbaşından geçerli olmak üzere, dergimiz indeksi kapsamındaki hisse senetlerinde de bazı değişikliklere gidilmiştir. Uzunca bir süredir tahtaları kapalı olan ve hisseleri işlem görmeyen, Bezmen Grubu şirketlerinden Koruma Tarım ve Rabak indeks kapsamından çıkarılmış ve yerlerine, kamu ağırlıklı popüler hisselerden biri olan Petrol Ofisi ile, İş Bankası (B) hisselerinin yanısıra bankacılık kesimini temsil etmesi amacıyla Yapı ve Kredi Bankası dahil edilmişlerdir. Bu değişiklik yazının sonundaki tabloya yansıtılmış, ayrıca indeks hesaplamasında yanlışlığa yol açılması amacıyla, dergimiz indeksindeki şirketlerin Aralık ayı sonu piyasa değerleri toplamı, indeksin yeni bileşimi gözönünde tutularak düzeltilmiştir.

İndekslerde yapılan düzenlemelerden sonra, dergimiz indeksi hisselerinden ancak 27 tanesi birinci pazar hisseleri arasında yer alırken, 13 tanesi ikinci pazarda kalmışlardır. Bununla birlikte, dergimiz indeksi hisselerinin tamamının birinci pazar hisselerinden oluşmasını sağlayacak bir değişikliğe gidilmesi tercih edilmektedir. Zira bilindiği gibi, İMKB birinci pazarındaki (veya indeksindeki) hisseler her 6 ayda bir gözden geçirilip önemli ölçüde değişikliğe tabi tutulabilmekte, buna

karşılık dergimiz indeksinde zorunlu olmadıkça değişiklik yapılması istenmemekte, verilerin sürekliliği ve şirketlerin borsada uzun bir geçmişe sahip olmaları ön planda tutulmaktadır.

TABLO 4
Birinci Pazar Şirketleri

Sınai Şirketler

Adana Çimento (A), (C)	Ege Biracılık	Raks Elektronik (*)
Akal Tekstil	Ege Endüstri (*)	Sabah Yayıncılık (*)
Aksa	Ege Seramik	Sarkuysan
Alarko Sanayi (*)	Emsan Beşyıldız (*)	Türk Demir Döküm
Altınyıldız Mensucat	Ereğli Demir Çelik	Türk Siemens
Arçelik	Good-Year	Türk Tuborg
Aselsan	Kartonsan	Tat Konserve (*)
Aygaz	Kepez Elektrik	Teletaş
Bağfaş	Konya Çimento	Tofaş Oto Ticaret
Bekoteknik	Mardin Çimento	Tofaş Oto Fab.
Bolu Çimento	Marshall Boya	Trakya Cam
Brisa	Migros	Tupraş
Bursa Çimento (*)	Milliyet Gazetecilik (*)	Turcas Petrolcülük (*)
Çukurova Elektrik	Netaş	Tire Kutsan (*)
Çimentaş	Otosan	Ünye Çimento
Çimsa	Oysa Niğde Çimento	Usaş (*)
Döktaş	Petrol Ofisi	Vestel
Eczacıbaşı İlaç	Pınar Süt (*)	Yasaş

Mali Şirketler

Akbank (*)	Finans Fin. Kiralama (*)	T. Garanti Bankası
Alarko Holding	Koç Holding	T. İş Bankası (A), (B), (C)
Anadolu Sigorta (*)	Koç Yatırım	(C %75 bd), (C %75 bdz)
Doğan Holding (*)	Net Holding (*)	T. Şişe Cam (*)
Eczacıbaşı Yatırım	T. Dışbank	Transtürk Holding (*)
		Yapı ve Kredi Bankası

(*) İndeks kapsamına yeni alınan hisseler.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Ocak	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72
Şubat	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	
Mart	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	
Nisan	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	
Mayıs	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	
Haziran	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	
Temmuz	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	
Ağustos	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	
Eylül	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	
Ekim	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	
Kasım	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	
Aralık	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1990	1991	1992	1990	1991	1992	Ocak 1993	Kasım 1993	Aralık 1993	Ocak 1994
				(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Net)	(Net)	(Net)				
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	34.959	48.795	87.500	25	30	50	5.500	18.500	21.500	27.500
2	ANADOLU CAM	250.000	108.000	9.177	30	16.847	26	-	15	1.175	5.400	5.800	5.900
3	AŞÇELİK	2.000.000	864.000	187.666	367.714	588.565	165	143,60	77	6.400	18.250	19.250	19.000
4	BAĞFAŞ	200.000	200.000	21.113	44.738	103.047	50	15	30	1.300	9.800	11.250	7.600
5	BOLU ÇİMENTO	324.876,5	324.876,5	12.185	32.534	55.787	56,80	41,70	28	1.300	3.900	5.400	5.000
6	BRİSA	607.500	151.875	21.024	12.060	104.490	12	8	32,50	3.550	16.500	24.000	27.500
7	ÇELİK HALAT	174.960	174.960	15.959	9.319	22.875	60	20	40	3.750	11.750	15.500	5.400
8	ÇİMSA	200.000	56.160	16.415	37.433	101.528	20	32	85,50	9.300	54.000	53.500	50.000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	450.000	123.636	202.004	514.857	120	80	100	9.800	17.250	19.500	14.250
10	DOKTAŞ	250.000	100.000	19.120	34.476	63.764	70	56	67	7.400	16.500	20.250	17.000
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	120.960	8.315	16.414	38.368	50	50	30	4.000	6.600	10.200	7.900
12	EGE BİRACILIK	315.000	201.600	46.148	98.459	220.582	130	500	100	35.500	36.500	43.000	34.000
13	EGE GÜBRE	54.000	54.000	(2.758)	(6.029)	16.971	-	-	5	770	8.100	9.500	6.200
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	2.304.000	430.977	762.738	693.214	30	40	40	2.275	8.100	7.100	7.200
15	GOOD-YEAR	360.000	118.694,44	(32.095)	50.587	79.925	-	25	60	9.800	25.000	32.500	30.500
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	240.000	10.515	4.664	4.369	-	-	1	730	11.750	7.000	4.600
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	75.600	13.564	31.500	37.686	75	240	40	13.750	16.500	19.500	22.000
18	HEKTAŞ	200.000	85.000	7.119	5.492	11.931	71	19,15	20,25	1.375	4.000	4.600	3.350
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.346.625	1.346.625	(31.223)	(16.305)	52.437	-	-	-	360	2.700	2.375	2.250
20	İZOCAM	450.000	105.000	17.242	42.259	50.780	82,50	87,50	75	11.000	17.250	16.750	12.000
21	KARTONSAN	108.000	108.000	21.950	22.012	48.428	35	20	30	1.950	15.250	17.500	15.500
22	KAV	62.400	62.400	8.458	722	(7.863)	64	12	-	2.150	6.500	7.500	7.100
23	KOÇ HOLDİNG	4.000.000	1.000.000	139.062	346.596	445.676	32,60	53,50	35	8.300	27.500	34.500	30.000
24	KOÇ YATIRIM	400.000	120.000	26.219	61.683	106.253	60	100	100	17.500	32.000	40.000	38.500
25	KORDSA	300.000	151.875	39.345	73.987	59.393	21	25	20	1.825	6.300	8.100	9.000
26	MAKİNA TAKİM	100.000	76.590	1.038	(5.801)	(11.406)	17	-	-	400	2.600	4.250	3.450
27	MARSHALL	180.000	61.200	17.762	16.875	53.315	83	42	61	5.200	12.000	13.250	10.250
28	MİGROS	100.000	20.000	1.946	11.205	40.933	16	37,50	10	42.500	195.000	195.000	200.000
29	OLUKSA	100.000	77.000	214	4.371	11.008	-	4	10	1.275	4.500	5.500	6.000
30	OTOSAN	500.000	110.000	101.989	100.254	221.932	95	90	114	15.000	75.000	110.000	110.000
31	PETROL OFİSİ	3.000.000	504.000	193.368	277.192	546.913	80,75	61,29	86,30	4.000	30.000	35.000	29.000
32	PİNAR SÜT	72.900	24.300	909	2.913	8.895	7,50	9,74	27,88	2.100	37.000	44.500	44.000
33	SARKIYSAN	200.000	75.600	29.187	42.054	70.100	200	70	100	9.600	24.500	23.000	29.000
34	TELETAŞ	1.000.000	200.000	29.366	47.303	63.091	27	75	15	1.900	15.250	20.000	17.500
35	TÜRK DEMİR DOKUM	1.000.000	250.000	31.730	79.465	152.111	50	65	80	9.900	16.750	18.000	18.500
36	TÜRK SIEMENS	300.000	126.000	19.542	24.769	108.370	50	75	60	12.250	16.000	19.000	17.500
37	T. İŞ BANKASI -B-	-	30.000	181.611	477.147	843.397	46,47	74	41,66	6.800	51.000	47.500	38.500
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	3.000.000	698.649,8	29.837	42.538	83.461	20	10	11	950	6.200	7.400	7.200
39	YAPI KREDİ B.	-	1.800.000	292.982	463.606	509.333	75,94	54,12	40	720	5.800	5.600	4.250
40	YASAŞ	81.000	81.000	3.788	4.374	24.434	17,86	13	25	1.075	7.700	0.000	6.300

Görüşler

KEMAL KURDAŞ

EKONOMİDE BUNALIMA DOĞRU

YAZI HAKKINDA DERGİ'NİN NOTU

Dergimiz, 30 yılı aşkın süredir, Türk ekonomisinin gidişi ile ilgili verileri objektif ve bilimsel biçimde derleyip, değerlendirme yolunda çaba harcıyor. Ekonomik ve sosyal olayları doğru biçimde halka açıklayabilmek için, onları bilimsel açıdan analiz etme yeteneğine sahip olmak gerekir. Çoğu bilim adamı olan değerli yazarlarımız, görüşlerini, hiçbir hükümetin, partinin ve baskı grubunun tutsağı olmaksızın Dergimizde özgür biçimde açıklıyorlar. Son günlerde içinde bulunduğumuz ekonomik bunalımı, Dergimiz çok önceden görmüş, yayınlanan «Açık Oturum»larda ve yazılarda buna değinmiştir. Sayın Kemal Kurdaş'ın Dergimizin Şubat 1990 sayısında çıkan bir yazısını, ibret alınacak çarpıcı bir örnek olması ve tehlikeleri çok önceden görmesi açısından tekrar yayınlıyoruz.

GİRİŞ

Kı yıla yaklaşık bir süredir Türkiye, konvertibiliteye geçiş sloganı altında temelinde, ileri derecede Aşırı Fazla Değerlenmiş bir döviz kuru; ithalatın liberasyonu; gümrük himaye duvarının büyük ölçüde düşürülmesi; sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin giderek kaldırılması ve ihracata tanınan teşvik tedbirlerinin hızla azaltılıp etkisizleştirilmesinden oluşan beş bölmeli bir politika izlemektedir.

24 Ocak 1980 kararlarını izleyen dönemde Türkiye'nin ekonomik politikasının olumlu yönlerinden biri, döviz kurunun, başlangıçta yapılan yüksek oranlı bir devalüasyondan sonra, enflasyona paralel bir biçimde, bazen onun da üstünde bir oranda parça parça ayarlanmaya devam

edilmesi; diğer bir deyişle Türk parasının iç değeriyle dış değeri arasındaki bağıncı gerçekçi bir düzeyde muhafaza edilmesi; günlük konuşma dilimizle gerçekçi bir kur politikası izlenmesiydi. Gerçi bu kur politikası dahi Türkiye'nin Dış Ödemeler Dengesinin Cari İşlemler Hesabını dengeye getirecek bir Denge Kuru düzeyinde gerçekçi değildi. 1980'den sonraki dönemde Türkiye'nin Cari İşlemler Hesabı ithalattaki bir kısım kısıtlamalara ve yüksek oranlı bir gümrük himayesine rağmen yine önemli açıklar veriyordu ve Türkiye dış borç birikimi altına giriyordu. Fakat 1980 Ocak kararlarından sonra uzun süre izlenen kur politikası yine de geçmiş dönemlere kıyasla (1947'den 1980'e kadarki döneme kıyasla) bir hayli gerçekçi bir nitelik taşıyordu. Faiz ve genel olarak fiyat politikasındaki gerçekçi tutumla birle-

şen bu kur politikasındaki tutarlı uygulama sayesinde ki Türkiye, 1980-1987 döneminde dış ekonomik ilişkilerinde mazi den gelen bir sürü kontrol, müdahale ve kısıllama tedbirlerini kaldırabilme, 1567 sayılı Kanun'un saçmalıklarından kurtulabilme olanağına kavuşabilmişti. Gene bu tutumla Türkiye çok yüksek ve devamlı bir enflasyon ortamına rağmen ekonomisindeki makro dengeleri iyi kötü koruyabilmişti.

I - Politikalandaki Değişim

1988 yılından itibaren (özellikle yılın ikinci yarısından itibaren) Türkiye'nin ekonomik politikasındaki bu olumlu tutumu da terkettiği kanısını verecek yeni politikalar ve gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır:

Türkiye özellikle 1980'den sonraki dönemde kamu kesimindeki aşırı finansman açıklarından kaynaklanan sürekli ve yüksek oranlı bir enflasyon ortamı içinde yaşamaktadır. Bu çerçevede içinde 1988-1989 yıllarında enflasyon oranı % 70'ler dolayında seyretmiştir. 1990 için Hükümetçe öngörülen enflasyon % 54 olarak verilmiş de kamu kesimi gelir ve giderleri üzerinde yapılan incelemeler, içinde bulunduğumuz yılda da enflasyonun % 70 dolaylarında seyrini kuvvetli bir ihtimal olarak belirtmektedir (1). Hal böyle iken 1988 yılından, özellikle yılın ikinci yarısından itibaren Türkiye'de döviz kuru ekonomideki enflasyonun (ki yüksek oranlı bir enflasyondur) çok altında belirlenmeye başlanmıştır ya da; öyle bir düzen kurulmuştur ki döviz kurundaki ayarlama hep fiyat artışlarının çok altındaki bir düzeyde seyir etmiştir. Ağustos 1988-Aralık 1989 döneminde Türkiye'de toptan eşya fiyatları % 100, yani bir kata yakın bir oranda artarken döviz kuru sadece % 50 oranında yükselmiştir. Başka bir deyişle, bahsi geçen dönemde Türkiye'de iç fiyatlar bir

misli artarken dövizin fiyatı sadece % 50 oranında değişmiştir. Türk Lirası içindeki mal ve hizmetlere karşı değerini % 100 oranında kaybederken, dövizle karşı değer kaybı % 50 dolayında kalmıştır. Olayın başka bir ifadesi; Türk Lirasının dövizle karşı, gerçek değerinin makul göstereceğinden çok daha yüksek bir düzeyde, aşırı, ya da fazla değerlendirilmiştir. Teknik dilde bir memleket parasının yabancı paralara (dövizlere karşı) gerçekte olduğundan daha fazla bir değerle değerlendirilmesi olanak veren döviz kuru, Fazla Değerlenmiş (over valued exchange rate) adıyla tanımlanır. Mahalli parayı yabancı paralara karşı gerçek değerinin daha altındaki bir değerle belirleyen döviz kuruna ise, Az Değerlenmiş (under valued exchange rate) adı verilir.

1988-1989 döneminde Türkiye bir taraftan döviz kurundaki ayarlamaları yüksek oranlı enflasyonun çok altında tutarken, diğer taraftan iki kesimde, bu fazla değerlendirilmiş döviz kurunun olumsuz etkilerini daha da arttıracak, daha da hızla ortaya çıkaracak, birtakım tedbirler almaya girişmiştir. Bu tedbirler iki bölümde özetlenebilir:

1. İhracata verilen bir kısım teşvik tedbirleri (vergi iade sistemini de kapsayacak şekilde) giderek ortadan kaldırılmış; teşvik sistemi bazı kredi ve vergi kolaylıklarıyla sınırlı çok dar, nispeten etkisiz bir sahaya sıkıştırılmıştır. Daha direkt bir ifadeyle, ihracata sağlanan teşviklerin önemli bir bölümü giderek yürürlükten kaldırılmıştır.

2. İthalat kesiminde liberasyon hareketine devam edilerek küçük bir liste dışında bütün maddelerin ve malların Türkiye'ye ithali serbest bırakılmıştır. İthalatta miktar tahdidi ve kota sistemleri fiilen terk

(1) Konu, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi'nin Aralık 1989 sayısında ayrıntılarıyla tartışılmıştır.

edilmiştir. İthalatta önemli karşılık tesisi mecburiyeti de kaldırılmıştır. Pek çok malda gümrük vergi ve resimleri ya sıfırlanarak ya da önemli ölçülerde azaltılarak gümrüklerdeki himaye duvarı zorlu bir biçimde aşağıya doğru çekilmiştir.

Özetlenirse; döviz kurunun hızla aşırı Fazla Değerlenmesine imkân veren bir politika izleyen Türkiye, buna paralel olarak da ihracatındaki teşvikleri kaldırmış ve gümrük himayesini çok aşağı çekerek Türk pazarını bütünüyle yabancı mal ve hizmetlere açmış bulunmaktadır.

Şimdi yüksek enflasyon ortamında bu politikaların Türkiye ekonomisi üzerindeki muhtemel etkilerini ve vereceği sonuçları ayrıntılı bir biçimde incelemeye çalışalım.

II – Türkiye Ekonomisini Ne Bekliyor?

AA. İhracat Kesimi

Yüksek enflasyon ihraç kesiminin (Sanayi, Tarım, Madencilik...) maliyetlerini hızla arttıracaktır. Buna karşı dış fiyatlar Türk müteşebbisleri, Türk sanayii ve Türk ekonomisinin dışında belirlendiğinden, Aşırı Fazla Değerlenmiş kur politikasının gereği olarak, ihracat kesiminin Türk Lirası'yla ifade edilen ihraç gelirleri, maliyetlerindeki artış oranının çok altında bir oranda artacaktır. İhraç mallarının maliyetleri gelirlerin üstünde yükselecek; giderek ihracatçının ihracattan beklediği veya evvelce sağladığı kâr azalacak; bir süre sonra bu kâr, aynı trend devam ederse, tamamen kaybolacak; nihai olarak da ihracatçı, ihraç girişimlerinden zarar etmeye başlayacaktır. Sonuç, memleketin ihracat hamlesinin evvela gelişme hızını kaybetmesi; giderek ihracatın durgunlaşması, Türkiye'nin dünyadaki ihraç pazarlarındaki yerinin zayıflaması; Türkiye'nin bu pazarlardan kısa bir süre sonra bütünüyle çekilmesidir.

İhracat kesiminin girdilerinde yerli üretilen mal ve hizmetler ne kadar yoğunsa, Fazla Değerlenmiş bir kurun ihracat üzerinde olumsuz etkileri de o kadar fazla ve yüksek derecede ortaya çıkar. Diğer bir deyişle yerli hammadde, yarımamul ve hizmetlere dayalı ihracat kesimi, yani memleketin gerçek ve muhtaç olduğu büyük sanayi (aynı nitelikteki tarım ve madencilik işletmeleri), hatalı kur politikasından herkesten önce en büyük hızla, en ağır derecede zarar görecektir bir kesim olur. Bu kesime yani kendi üretiminde yerli ham ve yarımamulleri kullanan gerçek sanayi kesimine (aynı nitelikteki tarım ve madencilik işletmelerine) mal ve hizmet veren yerli yan kuruluşlar da, ihracatçı gibi ilk hatta ve en hızlı şekilde zarar görecektir arasında olacaklardır.

İhraç kesiminde olup da hammadde ve yarımamullerinde büyük ölçüde ithal malı kullanan üreticiler ise, Fazla Değerlenmiş, yani enflasyona göre çok daha geriden değişen suni bir döviz kuru ortamında, girdilerindeki ithal malı oranının yüksekliğiyle ters orantılı olarak daha az zarar görecektir. Kısaca; bir üretim dalı ne kadar ithale dayalıysa Fazla Değerlenmiş yanlış kur politikasından zararı o kadar az olur. En az zarar görecektir ekonomik teşebbüsler ise girdilerinin tamamına yakın bir kısmını dışarıdan sağlayan üreticiler, yani genel deyimle montaj sanayicileridir.

Yüksek kurun diğer bir etkisi sanayicinin ve diğer üreticilerin ham ve yerli maddelerinde derhal ithale doğru bir kayma politikasına dönmesidir. Yüksek enflasyon ortamından izlenen Fazla Değerlenmiş bir kur politikasının tahribatından mümkün merite kaçabilmek için daha ilk andan itibaren sanayici ve diğer üreticiler, üretim girdilerinden hangilerinin dışarıdan getirilebileceğini aramaya başlarlar ve girdilerinde olabildiğince ithale dönerler. Çünkü ithal girdileri enflasyon ve

hatalı kur sebebiyle yerli girdilerden çok daha ucuz hale gelmiştir. Böylece girdilerle ilgili talep yerli üreticiden ithal kesimine yani dış âleme kayar. Hem ihraç kesimindeki sanayi, tarım ve madencilik işletmeleri hem onlara girdi veren diğer yerli sanayi sıkıntıya, bunalıma girer. Buna karşı ithalat patlar. Fazla Değerlenmiş bir kur ortamında; sanayici ve yatırımcılar, enflasyonla pahalılaştan işçi ücretlerinden kaçabilmek için mümkün olduğunca ithal malına ve teçhizatına yönelirler. Bu davranışın baskısı da ekonomideki toplam istihdam kesiminde ve işsizlik düzeyinde hissedilir. Yatırım malları üreten yerli sanayi yıkıntıya doğru gider, işsizlik artar.

BB. Turizm ve Diğer Döviz Kazandırıcı Faaliyetler

Turizm kesimi de yüksek enflasyonla şişen maliyetlerini bir taraftan girdilerini mümkün olduğunca ithal ederek düşürmeye çalışmakla beraber (2), maliyetleri ile düşük kurdan hesaplanan TL gelirleri arasında yine aleyhte bir fark olacaktır, bu farkı kısmen olsun telafi edebilmek için, dövizle ifade edilen fiyatlarını olabildiğince arttırmaya gayret ederler. Diğer bir deyişle yüksek enflasyon ortamında turizm sektörünün de maliyetleri yükselir; dış fiyatları dövizle sabittir; maliyetlerini kısmak için ithalata döner, fakat yine de yeterince kısamaz ve durumunu koruyabilmek için dövizle ifade edilen fiyatlarını da yükseltmeye çalışır. Böylece turizm kesimi fiyat açısından milletlerarası pazarda kendilerini handikaplı bir duruma sokar. Bunun Türk turizmüne olan talebi olumsuz etkilemesi kaçınılmaz olur. Sonuçta turizm kesimi, gerçek gelişme potansiyeline erişemez veya enflasyon ortamında kur politikasının mantıksızlık ve devam derecesiyle paralel olarak, yavaş yavaş durgunluğa, iş hayatından çekilmeye, yani kapılarını kapatmaya kadar zorla-

nır. Aynı çerçeve içinde döviz getirici diğer bütün ekonomik faaliyetlerin de sıkıntıya düşeceğini belirlemek kolaydır. Neticede ihracat kesimi ile birlikte turizm ve diğer her türlü döviz kazanan hizmetler, kara nakliyeciliği, deniz nakliyeciliği vs. kendilerinden beklenen döviz kazançlarını sağlayamaz hale gelirler ve bütün döviz girdilerinde bir durgunluk ve nihai olarak bir gerileme ile karşılaşır. Mantıksız politika çok daha uzun süre devam ederse, sonuç döviz kazanan ve ona mal ve hizmet veren ekonomik sektörlerde ciddi bir durgunluk ve giderek bir çöküştür. İşsizlik hacmindeki artış bu gidişin doğal sonucu olur.

CC. İthalat Kesimi

Yüksek enflasyonist bir ortamda, Fazla Değerlenmiş döviz kuru yani ucuz dövizle, ithaldeki total liberasyon, kısaca, Türkiye ekonomisinin bütünüyle dışa açılması ve büyük ölçüde aşığıya çekilmiş veya sıfırlanmış bir gümrük himayesi birleşince, ekonomide ithal talebinin hızla artması normaldir. İç pazar ucuz ve serbest ithalle gelen bol yabancı malların istilasına uğrar. Başlangıçta ekonomi henüz böyle bir istilaya tam manasıyla uğramamışsa, yarın mutlaka uğrayacaktır. Yerli sanayi ve diğer faaliyet kesimleri yeterli bir gümrük himayesi veya madde yasakları, miktar sınırlamaları gibi korumalardan da mahrum olduğundan, ucuz ve bol yabancı ithalat karşısında eskisi gibi iç pazara çekilip gümrük himayesinin gerisinde kendilerini koruyamazlar. Kendi pazarlarında yabancı ite son derece handikaplı şartlarda mücadele etmek zorunda kalırlar; zemin kaybederler; bir süre sonra da pek muhtemelen ithal seli içinde boğulurlar. İthal talebinin artışı, ithalat için gerekli döviz talebini ve döviz girdilerini arttırır, giderek patlatır.

(2) İthal talebini arttıracak diğer bir oluştum.

Özetlersek; alınan bu tedbirlerin bir bütün olarak ekonomide yaratacakları sonuç ekonominin dışta rekabet, içeride yabancı mala dayanma gücünü yıpratarak ekonomide döviz giderlerinin hızla kabarması, döviz getiren faaliyetlerin zafiyete düşmesi, giderek memleketin dış ticaret dengesinin ve onunla birlikte cari işlemler dengesinin hızla bozulması, bu dengeler başlanıçta fazla vermekte iseler kısa sürede bu fazlalıkların erimesi, giderek memleketin ticaret ve cari işlemler dengesinin açık vermesi ve bu açıkların hızla büyümesi olur. Daha rahatsız edecek bir sonuç ise, içte ve dışta, dış rekabetin baskısı altında ekonominin bütün kesimlerinde bir gerileme ve bunalımın ortaya çıkmasıdır.

III – Cari İşlemler Açığı ve Döviz Dengesi

Dışa açık bir piyasa ekonomisinde yüksek enflasyon ortamında uygulanacak Fazla Değerlenmiş bir kur politikasının normal sonucu; iç ekonomide sebep olduğu yaygın depresyon yanında Dış Ödemelerin Cari İşlemler Hesabını açık hale getirmesidir. Ancak, böyle bir açık, o ekonomide her halukârda derhal bir döviz krizi meydana geleceği, böylece bir krizin ortaya çıkacağı manasında alınmamalıdır. Çünkü o memleket Dış Ödemeler Dengesi Cari İşlemler Hesabındaki açığı, Merkez Bankası'nın döviz rezervlerini, varsa ticaret bankalarındaki döviz rezervlerini kullanarak veya dışardan borç alarak, dış memleket bankalarından ya da bazı tedbirler alıp (3) milletlerarası sermaye ve para piyasalarındaki birikmiş likit fonların ekonomisine akışını teşvik ederek veya varsa kendi vatandaşlarının yurtdışındaki dövizlerinin yurda dönüşünü özendirerek; genel bir deyişle çeşitli sermaye ve rezerv hareketleri kanalıyla yeni döviz imkânları sağlayıp bunları ekonomisine aktararak; cari işlemlerindeki açığı fi-

nanse edebilir; dış ödemelerinde ve döviz pazarında bir döviz darlığına meydan vermeyebilir; hatta bu tedbirlerle ekonomisinde bir süre (ne kadar devam edebileceği ayrı bir sorundur) bir döviz bolluğu görünümü bile yaratabilir.

Başka olasılıklar da vardır. Dışarıya o kadar çok borçlanır ki, ya da günümüzün deyimiyle dıştan o kadar çok likit sermaye akışını kendine cebbeder ki, borçlandıkları dövizlerin bir kısmı ile cari işlemlerdeki açığı kapattığı gibi, döviz akımının fazlasıyla döviz rezervlerini takviye dahi edebilir. Cari işlemleri açık verdiği halde döviz rezervleri artmış görünür. Yapay döviz kuru – cari işlemler açığı – dış borçlanma – döviz rezervlerindeki artış aynı senaryo içinde birleşir. Bu senaryo içinde karborsa da kendiliğinden kaybolur. Çünkü ekonomideki bütün döviz talepleri resmi kanallardan bol dövizle tamamen tatmin edileceğinden, karborsaya talep kalmaz. Karborsadaki döviz kuru ile resmi piyasadaki döviz kuru arasında hemen hemen fark kalmaz.

Değişik bir cepheden bakışla yukarıdaki açıklamalarımızdan çıkarılabilecek ilginç gözlemler vardır:

- Bir memleket döviz rezervlerini artırıyorsa, buna dayanılarak; «Pazarda belirlenen döviz kuru normal bir kurdur, doğal denge kurudur, hatta bir miktar Az Değerlenmiş bir kurdur.» denemez. Yukarıdaki izahatımızın belirttiği gibi, o memlekette döviz kuru Açığı Fazla Değerlenmiş, cari işlemler açık veriyor olabilir; fakat bu açık dış borçlanmayla kapatılıp döviz kuru Fazla Değerlenmiş düzeyinde tutulmuş ve dış borçlanmanın fazlasıyla da döviz rezervleri artırılmış olabilir.

(3) Örnek: Ekonomisindeki faiz oranlarını, milletlerarası para ve sermaye piyasalarında ki faiz oranlarının üstünde belirleyerek, teknik deyimle bir faiz farkı yaratarak... Uzun yıllardır Amerika'nın yaptığı gibi.

● Bir memlekette karaborsa kuru ile piyasada belirlenen resmi kur arasında bir fark olmaması da, her zaman «piyasadaki döviz kurunun gerçekçi, normal olduğu» şeklinde yorumlanamaz. Karaborsanın kaybolması, karaborsa ve resmi kurların birleşmesi, verdiğimiz örnekteki gibi, pekala dışarıdan borçlanma ile sağlanan dövizler sayesinde gerçekleştirilmiş olabilir. Aslında döviz kuru Fazla Değerlenmiş bir düzeydedir ve cari işlemler de açık vermektedir. Amma açık bol borçlanma ile kapatılmaktadır. Bütün döviz talepleri de karşılandığından hissedilir bir karaborsa doğmamaktadır.

● Döviz kuru ve/veya dış sermaye hareketleri, Fazla Değerlenmiş bir döviz kurunun ekonomide yarattığı cari işlemler açıklarını finanse etmekte; dolayısıyla Fazla Değerlenmiş bir döviz kurunu savunup devam ettirmekte kullanılabilceği gibi; aksi olarak, bu kaynaklardan döviz piyasasına döviz akıtılarak, başka bir deyişle, yerli paraya talep yaratılarak döviz kurunu Denge Kurundan Fazla Değerlenmiş bir düzeye doğru götürmek veya cari işlemler piyasasından rezervlere döviz çekerek ve/veya dış borçları ödeyerek döviz kurunu Az Değerlenmiş bir düzeye çıkarmak için kullanılması da mümkündür. Yani döviz kuru, rezerv ve/veya sermaye hareketleriyle karşılıklı etkileşim içinde çalışır.

Bu kısımdaki açıklamalarımızı bitirmeden evvel önemli bir hususa özellikle işaret edelim:

Bir memleketin döviz rezervleriyle ve/veya çeşitli dış borçlanma ve sermaye hareketleri mekanizması kullanılarak sağladığı kaynaklarla, Fazla Değerlenmiş bir kur politikasını izlemesi, Cari İşlemler Hesabında yarattığı açığı finanse etmesi, böylece bu fonlarla döviz dengesini kurması ve bir süre sürdürmesi; o memleketin Fazla Değerlenmiş kur politikasının ekonomisine yaptığı ve yapacağı tahribat-

tan, çeşitli çarpıklıklardan kurtulduğu; o çarpıklıkların olmadığı veya olmayacağı manasına gelmez. Yani bir ekonomi, Fazla Değerlenmiş bir döviz kuru sebebiyle cari işlemleri açık veriyorsa, fakat bu açık döviz rezervlerinden ve/veya çeşitli sermaye hareketleri kaynaklarından yararlanılarak karşılanıyorsa; bu karşılama döviz kurunun fazla değerlenmiş olmak vasfını ortadan kaldırmaz ve o kurun ekonomide yapageldiği veya yapacağı tahribatın da ortadan silinmesi anlamına gelmez. Sadece onun tahribatının sonucu olan cari işlemler açığının bir yerde karşılandığını gösterir. Döviz açığı rezervlerle ve/veya sermaye hareketleri ile karşılanırsa bile yapay Fazla Değerlenmiş bir kurun tahribatı ve çeşitli sakıncaları aynen devam eder. Tabii bir gün bunların hesabını görmek gerekir. Yalnız döviz açığının rezerv ve/veya sermaye hareketleriyle kapatılıp Fazla Değerlenmiş bir kur düzeyinin devamına olanak vermesi, yapay kurun tahribat ve sakıncalarına bir de rezervlerin emmesi veya dış borçların, özellikle kısa vadeli olanlarının artması, kısaca ekonominin dışı daha fazla borçlanması gibi yeni bir sakıncayı getirmiş; ekonomideki çeşitli problemlere bir yenisini eklemiş olur. Gerçekten sorumlu hiçbir hükümet, «Döviz kuru yapay olsa ve cari işlemler açık verse ne gerekir; ben bu açığı nasıl olsa dışarıdan kaynak bularak kapatıyorum; kaynak buldukça da bu politikalara devam ederim.» diyemez; diyememelidir.

IV – Rahatsız Edici Bir Yanılgı

1984 – 1986 yıllarında Türkiye'nin cari işlemler açığı yılda ortalama 1.3 milyar dolarlık bir düzeyde seyir etmiş; 1987'de açık bir milyar dolara yakın bir seviyeye kadar inmişti.

1988 yılında ekonomideki derin resesyonun etkisinde ithal talebinin nispeten durulması, ihracatın artış hızını kaybet-

mesi, birikmiş dış borçların faiz yükünün artması, bunlara karşılık turizm gelirlerinde hızlıca bir yükseliş olması gibi ihtimaller dikkate alındığında; 1988 yılı cari işlemler açığının da, bir milyar doların biraz altında bir düzeyde ortaya çıkması beklenirdi. Oysa resmi makamlar özellikle 1988 sonbaharında; 1988 yılında cari işlemlerin açık değil fazla verdiği iddiasıyla ortaya çıkmışlar ve 1988 yılı Dış Ödemeler Dengesi Tablosunun 1.503 milyar dolarlık bir cari işlemler fazlası ile yani, 1987'ye nazaran 2.5 milyar dolarlık bir iyileşmeyle yayınlanmışlardır. Resmi makamlar 1989 yılı içinde de Dış Ödemeler Dengesi Tablosunu cari işlemlerde fazlalık gösterir şekilde yayınlamaktadırlar. Yılın 10 aylık devresi için cari işlemler fazlası olarak geçici kaydıyla verilen rakam 747 milyon dolardır. Yani Hükümet kısaca memleketem demektedir ki; «Türkiye dış ödemelerinde 1988 yılında 1,5 milyar dolarlık bir cari işlemler fazlası vermiştir; 1989 yılında bu fazlalık bir milyar dolara inince de gene tatmin edici bir düzeyde devam etmektedir. Piyasada döviz boldur. İsteyen alabilir. Zaten döviz rezervlerimiz de artmaktadır. Karaborsa da kaybolmuştur.» Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi'ni izleyen okuyucularımızın hatırlayacakları gibi; biz, Hükümetin 1988 sonbaharında, Dış Ödemeler Dengesi Cari İşlemlerinde büyük bir fazlalık olduğu, 50 yıllık bir sorunun kendilerince halledildiği, Türkiye'nin artık bir döviz sorunu olmadığı gibi iddialarla ortaya çıkmasının hemen ertesinde; Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar itibarıyla bu iddiaların doğru olamayacağını, Hükümetin özellikle son zamanlarda aldığı tedbirlerle (Biraz ileride açıklayacağız.) Türkiye'ye kısa vadeli bir sermaye ve döviz akımını teşvik ettiğini, bir sermaye hareketi niteliği taşıyan bu kısa vadeli spekülasyon fon akımının Ödemeler Dengesi Hesaplarında yanlışlıkla veya kasten döviz gelirleri arasında gösterilmiş ve böylece cari işlemlerde bir

fazlalık olduğu yanlışlığını yapmış olabileceklerini belirtmiş (4) ve konuyu sorumlularla açıklıkla tartışmaya hazır olduğumuzu kaydetmiştik.

Aradan bir süre geçip Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarının ayrıntıları üstünde durabilme imkânını bulduktan sonra şimdi çok daha bir güvenle ifade ediyoruz ki: Türkiye'nin 1988 ve 1989 yılı Dış Ödemeler Dengesi Hesapları sağlıklı düzenlenmemiştir. Türkiye 1988 ve 1989 yıllarında cari işlemlerinde iddia edilen fazlalıkları vermemiştir. Hatta; birtakım spekülasyon sermaye hareketlerinin Ödemeler Dengesi Hesaplarında yanlışlıkla veya kasten, sermaye hareketleri ve rezerv hareketleri bölümleri yerine cari işlemlerde, döviz gelirleri arasında kaydedilmesinden; yani kısa vadeli sermaye hareketinden doğan bir kısım kaynakların bir döviz geliri olarak kabul edilip cari işlemlere işlenmesinden kaynaklanmıştır.

Konuyu evvela 1988 yılı için ele alalım: Resmi istatistiklere göre Türkiye'nin 1988 yılında sağladığı iddia edilen 1.5 milyar dolarlık cari işlem fazlasının 1.035 milyar doları yılın son üç ayında yani 1988 Ekim-Aralık döneminde elde edilmiştir. Türkiye gibi yüksek enflasyon ortamında, döviz kuru enflasyon oranının çok gerisinde ayardanan, ithalatı giderek libere edilen, gümrük himayesi iyice zayıflatılıp aşaağıya doğru geriletelen, ihracatındaki teşvik önlemleri hızla kaldırılan, yakın geçmişinde her yıl ortalama bir milyar doların üstünde açık vermiş az gelişmiş bir memleket, 1988'in son üç ayında birden

(4) Bakınız: K. Kurdaş; «Dış Borç Birikimi ve Ödemeler Dengesi Hesapları. Bir Gözlem», Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Kasım 1988. K. Kurdaş; «Ek Açıklama», Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ocak 1989. Ö. Akgüç, A.S. Akat, K. Kurdaş; «Hükümetin Türk Parasına ve Dövizle İlişkin Olarak Aldığı Son Ekonomik Önlemler», Açık Oturum, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Eylül 1989.

bire cari işlemlerinde nasıl bir milyar dolarlık bir fazlalık vermiş olabilir? Çok kısa bir dönemde böyle büyük bir fazlalık elde etme mucizesi nasıl yaratılabiliştir?

Bu mucizedeki yanıtı gayet açıktır:

Türkiye 1988 Ağustosundan itibaren eski tutumunu birden terk ederek döviz kurunu yüksek enflasyonun çok altında ayarlamaya başlamış; verilen çeşitli beyanlarda da kamuoyunda bu tutumun bundan sonra da devam edeceği, yani döviz kurunun enflasyonun altında ayarlanacağı kanısı uyandırılmıştır (ki nitekim bundan sonra da böyle yapılmaya devam edilmiştir). Mevduat faiz oranları gene Ağustosun Ekime; üç ay vadelielerde % 42'den % 67'ye; altı ay vadelielerde % 51'den % 72'ye bir yıl vadelielerde % 64'ten % 85'e çıkartılmıştır. Yani 1988'in Ağustos-Aralık döneminde Türkiye bir taraftan döviz kurunu enflasyon oranının gerisinde ayarlamaya başlarken, bir taraftan da ekonomide mevduat faizlerinde, dolayısıyla kredi faizlerinde birden bir sıçrama yapmıştır. Bu arada Türkiye'ye döviz ithali - ihracı; bankalar kanalıyla dışarıdan borçlanma hemen fiilen serbest bırakılmış denebilecek derecede gevşetilmiştir. Böylece Türkiye'deki faiz oranlarıyla dış memleketlerdeki faiz oranları arasında büyük bir fark (interest differential) yaratılmış; bu fark döviz kuru enflasyonunun çok altında ayarlanarak takviye edilmiş; dövizin içten dışa, dıştan içe akışına kolaylıklar getirilerek (Bu kolaylıklar giderek daha da geliştirilip 1989 Ağustosunda tam bir serbesti düzenine ulaştırılmıştır.) elinde döviz fonları olan yerli, yabancı herkese âdeta «Dövizinizi Türkiye'ye getiriniz, bundan büyük kârınız olacaktır.» şeklinde bir çağrı yapılmıştır.

Bu çağrıya ilk uyanlar Türkiye'deki döviz tevdiat hesapları sahipleri olmuştur. 1988 Ekiminden başlayarak bu kişiler hesaplarındaki dövizleri TL'na çevirip, aldıkları Türk Liralarnı bankalara % 80 - %

82 faizle bir yıl vadeli hesaplara yatırmışlardır. Yaptıkları hesap kolayca tahmin edilebilir. Bu hesap şöyledir: Döviz tevdiat hesabı sahipleri dövizlerini tevdiat hesaplarında tutularak bir yılda % 8 faiz alacaklardır. Aynı yılda döviz kuru Hükümetin tutumuna göre ancak % 25 - % 30 oranında ayarlanacaktır; dövizlerini eski hesaplarında tutmaları halinde yıllık gelirleri % 8 faiz artı % 30 devalüasyon maksimum % 38 olacaktır. Halbuki bu dövizleri eski hesaplarından çekip TL olarak bir yıl vadeli banka hesaplarına yatırırlarsa ellerine % 82 faiz veya vergisi de dikkate alınırna enaz % 74 dolayında bir faiz geliri geçecektir. Bu alternatif, yani paralarını döviz tevdiat hesabından çekip TL ile bankalara bir yıl vadeli yatırma alternatifi, bu dövizleri ilk hesaplarında muhafaza etme alternatifine nazaran % 74 eksi % 38, yani en az % 36 daha fazla bir geliri sağlayacak demektir. Döviz tevdiat hesabı sahipleri bu % 74 faizle değerlendirdikleri Türk Liralarnı isterlerse bir yıl sonra cari döviz kuru üzerinden dövize çevirebileceklerdir. Bu değiştirme döviz % 30 arttığına göre 1.74/1.30 yaklaşık 1.40 oranında olacaktır. Yani bu operasyonu yapmakla ellerine tevdiat hesaplarından aldıkları ve Türk Lirası mevduata koydukları her dolar için 1.40 dolar geçecek, % 40 reel bir rant sağlayacaktır. Sermaye piyasalarının % 40 bir reel getiri dünya ölçülerinin yaklaşık dört katı bir reel gelir düzeyini temsil eder. Hesaplarını bu şekilde yapan her döviz tevdiat hesabı sahibinin 1988 Ekiminden itibaren bankalara hücum edip dövizlerini Türk Lirasına çevirdiklerini ve Türk Liralarnı yüksek faizle vadeli mevduat hesaplarına yatırdıklarını tahmin etmek zor değildir. Nitekim Ekim, Aralık 1988 döneminde sadece üç ayda bankalardaki vadeli tasarruf mevduat hesaplarında üç buçuk trilyonluk bir artış olmuştur. Bu artışın önemli bir kısmının (o zamanın cari kurlarıyla yaklaşık 1.5 milyar dolara tekabül eden bir kısmının) dö-

viz tevdiat hesaplarından çekilen ve Türk Lirasına çevrilen dövizlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kısaca; Hükümetin enflasyon karşısında döviz kurunu yavaş ayarlamak, içerdeki faizleri yükseltmek ve sermaye hareketlerini kolaylaştırmak şeklinde yaptığı düzenlemeyle yaklaşık 1,5 milyar dolarlık bir döviz, tevdiat hesaplarından TL'na çevrilip TL olarak bankalara yatırılmıştır. Döviz tevdiat hesaplarından 1,5 milyarlık bir düşme, bir çekilme olmuştur.

Döviz tevdiat hesapları yukarıdaki izahatımızda belirtildiği gibi bir nakit, bir likit harekettir. Bankaya konmuş bir para başka bir hüviyetle gene o banka sistemine yatırılmıştır. Bu hareketler dış ödemeler dengesi hesapları açısından sermaye hareketleri ve karşılığında döviz rezerv hareketlerine girebilecek nitelikte hareketlerdir (5). Dünyanın her yerinde de öyle kaydedilir. Fakat bu defa Türkiye'de 1988 sonunda döviz tevdiat hesaplarındaki bu azalışın ve çekilmenin sermaye hareketleri bölümü ve rezerv hareketleri bölümü yerine cari işlemler kesiminde, görünmeyen kalemler bölümünde, diğer görünmeyen gelirler kısmına normal cari bir gelirmiş gibi konduğu anlaşılmaktadır (6). Yani kısa vadeli döviz (fon) hareketi, Türkiye'nin 1988 Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarında cari işlemlere kaydedilmiş bulunuyor. Bu hem teknik bakımdan hem mantık bakımından açık bir yanılıdır. İster kasten ister yanlışlıkla yapılmış olsun 1,5 milyar dolar dolayında bir kalem 1988 sonu ve 1989 başlarında sermaye - rezerv hareketleri yerine cari işlemler gelirleri arasına kaydedilmiştir. Bu hatalı kayıt, Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarının niteliğini değiştirmiş; gerçekte Türkiye'nin Cari İşlemler Hesabında açık varken, ekonomideki bütün şartlar da bunu dikte eder durumdaiken, bu bölüm fazla verir bir görünüme girilmiştir. Kamuya da öyle takdim edilmiştir. Böyle bir tutum 1989 Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarında da da-

ha düşük bir düzeyde de olsa devam etmiş; ve yanlış tutum 1989 Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarını da etkilemiştir. Böylece, **evvela** döviz tevdiat hesapları kanalıyla Türkiye'nin 1988 ve 1989 Cari İşlemler Hesabı yanlış bir görünüm içinde kamuoyuna takdim edilmiş olmaktadır.

İkinci olarak; ekonomide yaratılan şartlar icabı, döviz tevdiat hesaplarını takiben Türkiye'nin içinde ve dışında dövizle likit fonları olan diğer her kuruluş ve kişinin de bu durumdan (ki çok aşırı bir kâr vardır) faydalanmak için harekete geçtiği kolayca tahmin edilebilir. Aşırı fazla değerlendirilmiş döviz kuru, yüksek iç mevduat ve kredi faizleri ve sermaye hareketlerindeki serbesti Türkiye üzerinde spekülatif kısa vadeli fon akımını işletmek için ideal bir zemin yaratmıştır. Bu çerçevede içinde 1988 ikinci yarısı, özellikle son üç ayından başlayarak ve 1989 yılı zarfında Türkiye'ye, dışarıda likit fonları olan yabancılar, Türkiye'de yerleşik yabancı bankalar, Türkiye'deki yerli bankalar kanalıyla önemli miktarlarda kısa vadeli döviz fonlarının getirilip, Türkiye ekonomisinde değerlendirildiği tahmin edilmektedir. Dışarıda mevduatı, sermayesi, dövizini olan Türk uyruklu özel ve tüzel kişiler de tabiatıyla hesaplarını yapıp aynı imkândan yararlanmışlardır. Bu durumdan Türk iş adamları

(5) Muhasebe tekniği olarak döviz tevdiat hesabına ilk geçtiği zaman, Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarının Sermaye Hareketleri bölümünde bir sermaye girişi (+ işaretli) ve Döviz Varlıkları veya Rezervlerinde eşit bir artış (- işaretli) olarak kaydedilir. Döviz tevdiat hesabından çekildiği zaman ise Sermaye Hareketlerinde borç ödemesi veya sermaye azalışı, çıkış olarak (- işaretli), Döviz Varlıkları veya Rezervi kaleminde de rezerv azalışı (+ işaretli) şekilde gösterilir. 1988 Ekim - Aralık dönemi Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarında bu işlemlerin yapıldığını gözleyebiliriz.

(6) Ekim - Aralık 1988 döneminde Görünmeyen Gelirlerdeki «Diğer» adlı kalem, üç ayda bir milyar dolarlık bir artış göstermiştir.

da, Türkiye'deki şirketler ve kuruluşlar da faydalanmaya çalışmışlardır. İş âlemi içinde, sanayide çalışan bir insan olarak Hükümetin âdeta özel davetiye göndererek yaptığı çağrıya, hesabını bilen her kuruluşun uydüğünü yakından biliyoruz.

İş âlemi bakımından yapılan hesap son derece basit olmuştur. 1988'in ikinci yarısında, 1989 başlarında Türkiye'deki kredi kullanan bir sanayi teşebbüsü en az % 90 faiz ödemektedir. Oysa bu teşebbüs yaratılan sepkülatif ve permisif ortamda dışarıda bir kredi bulsa, bu krediye % 10 hatta % 14 faiz verse, bu krediyi Türkiye'ye getirirse, Türk parasına çevirse ve ihtiyaçlarında kullansa veya varsa Türk bankalarındaki % 90'la işleyen TL kredilerini kapatsa, bu operasyonun kendisine maliyeti; % 14 dövizde ödediği faiz artı döviz kurundaki % 30 yükselme, yani en fazla % 44 olacaktır. % 90'la, % 44 arasında % 46 dolayında bir fark vardır. Yani bu mekanizma sayesinde iş âlemi ucuz kredi bulabilme olanağına kavuşmuştur (7). Tabii bundan olabildiğince faydalanmıştır.

Türkiye'ye gelen normal sıradan işçilerimizin bile bu spekülâtif atmosferi hemen keşfedip faydalandığı tahmin edilebilir. 1988'in son üç ayında özellikle 1989 yılı içinde işçi dövizlerinde, 15 ayda eskiye kıyasla 1.243 milyon dolarlık bir kabarmaya olduğu görülecektir.

Bu kabarmanın bir kısmının, işçilerin dış memleketlerdeki mevduatlarını Türkiye'deki uygun şartlardan yararlanmak için, Türkiye'ye getirip Türkiye'de yatırıma koymalarından kaynaklandığı tahmin edilebilir. Burada onların da bir sermaye transferleri bahis konusudur. İşçilerimiz Türkiye'deki imkânları keşfedince Avrupa bankalarındaki mevduatlarını Türkiye'ye getirmeyi tercih etmişlerdir ve bundan da büyük kâr sağlamışlardır. Türkiye'ye sermaye transferi yapan diğer Türk vatandaşları veya kuruluşları gibi dışarıdaki

bankalardan % 8, maksimum % 10 faiz alırlarken paralarını Türkiye'ye getirip % 70 % 80'le değerlendirdikten sonra cari döviz kurundan geri götürmekle en az % 40 reel faize kavuşmuşlardır. Böylece 1988 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'ye çok büyük hacimde hem döviz tevdiat hesapları operasyonları, hem yukarıda işaretlediğimiz çok çeşitli kısa vadeli spekülâtif fon akımı sebebiyle büyük bir fon akımı olduğu tahmin edilebilir. Bu fon akımının bir kısmının da döviz tevdiat hesapları gibi cari işlemlere kaydedilmesi çok muhtemeldir. Rakamlar da o kanıyı vermektedir. Böylece Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarında bilinerek ya da bilinmeyerek cari işlemler muameleleri arasına kaydedilen kısa vadeli sermaye hareketleri sebebiyle cari işlemler, hem 1988 hem de 1989'da fazlalık görünmektedirler. Açık ki, bu yapay bir fazlalıktır.

Bu fazlalığın Türkiye'ye çok yüksek bir maliyetle (% 35 - % 40 dolayında reel bir faizle) mal olduğunu kaydetmeye de zorunluluk vardır. Yukarıda bahsini yaptığımız spekülâtif fon akımı yalnız yüksek maliyetli olmakla da kalmamıştır. Aslında bu akım son derece eratik ve tehlikeli bir sermaye hareketidir. Çünkü fon sahipleri Türkiye'de döviz kurlarının gerçekçi bir şekilde tekrar hızla enflasyon oranına yaklaşık veya onun üstünde bir şekilde ayarlanmaya başlanması halinde, hesapladıkları kârları realize edebilmek için derhal ellerindeki Türk Liralarnı dövizde çevirmeye teşebbüs edeceklerdir. Bu da Türkiye bakımından muazzam bir döviz krizinin başlangıcı olur.

Yukarıdaki gözlemlerimizi özetlersek; Türkiye 1988 ikinci yarısında aldığı tedbirlerle teşvik ettiği, kısa vadeli döviz akımı sayesinde, bir yandan cari işlemlerdeki

(7) Operasyon, eski Dövizde Çevrilebilir Mevduat (DÇM) macerasını hatırlatmaktadır.

gerçek açıklarını finanse eder ve fazla dövizlerle de döviz rezervlerini arttırırken; diğer yandan, Dış Ödemeler Dengesi Hesaplarında önemli bir makyaj yapmak olanağını bulmuştur. Kamunun karşısına da dış ödemelerde cari işlemleri fazla veren, döviz rezervleri artmış, etraf dövizle dolu, karborsası ortadan silinmiş bir memleket görüntüsüyle çıkmış ve gerçekte bir hayalden ibaret olan bu durumu çok yanlış siyasi bir propaganda için sonuna kadar da kullanmıştır. Yapay tedbirlerle ekonomiye ne kadar pahalıya mal olduğunu yukarıda belirttiğimiz bu fonların, Türkiye'nin ekonomik istikrarı için son derece tehlikeli olduklarına ise hiç kimse değinmemiştir.

V - Hatalı Politikalara Niçin Saplanıyoruz?

Evvelki kısımlardaki açıklamalarımız Türkiye'nin, ekonomisini kısa sürede çok vahim sıkıntılar içine düşürecek; gereksiz kısa vadeli, pahalı, spekülative dış borçlara sokarak dış ödemelerde ani ve ciddi krizleri davet edecek politikalar izlemekte olduğunu açıkça göstermektedir. Şimdi herkesin aklına gelebilecek soru şu olacaktır: Türkiye 1980'li yılların başında bir süre ekonomik politikasında iyi kötü gerçekçi ve sağduyulu bir tutumu benimsediği halde şimdi niçin bu tip olumsuz politikalar içine düşmektedir?

Resmi makamların bu durum için ileri sürdükleri calı (düzmece) argüman, Türk ekonomisini konvertibiliteye geçişe hazırladıkları şeklindedir. Biz bu argümandan temel bir yanılığın görenlerdeniz.

Ekonomisi, ticari ilişkilerde bulunduğu milletler grubunda cari olan enflasyon oranının 14 - 15 kat üstünde bir enflasyon içinde olan; önemli bir kısmını kısa vadeli borçların teşkil ettiği birikmiş dış borçları, Gayri Safi Millî Hâsılasının % 70'inin üstüne çıkmış; iç faiz oranları ile dış faiz

oranları arasında muazzam bir fark bulunan az gelişmiş bir memleket; gümrük hımaye duvarını indirip, dış ticaretinde tam liberasyona giderek bir yandan da sermaye hareketleri üzerindeki kontrolleri kaldırarak böyle bir çerçeve içinde döviz kuru cari enflasyon oranının 1/3'üne yakın düzeyde ayarlayamaz; böyle bir çerçeve içinde konvertibiliteye kesinlikle geçemez. Söz konusu memleket bu tedbirlerle kısa sürede kendi ekonomisini çökertir. Pahalı ve elverişsiz koşullarla bulabileceği kısa vadeli spekülative dış borçlarla durumu bir süre idare etse de çok geçmeden mutlaka şiddetli bir krize sürüklenir.

Az gelişmiş, ağır dış borç yükü altında bir memleket için konvertibiliteye geçebilmenin yolu; evvela ve öncelikle dış ödemeleri dengeye getirecek gerçekçi bir döviz kuru politikası izlenmesi; hatta hafif Az Değerlenmiş (Under Valued) bir kur politikasını benimsemesi ve onunla paralel olarak ekonomideki yıllık enflasyon oranını mutlaka uygar âlemde cari enflasyon oranının düzeyine, mümkünse o düzeyin bir miktar altına indirebilmesinden geçer. Böyle bir memleket için daha başlangıçta sermaye hareketlerinin bütünüyle serbestleştirilmesi bir fantezi olur. Bu tedbirleri alabilen az gelişmiş bir ülke giderek yeniden ciddi kalkınma hamlesini başlatabilir ve ancak ondan sonradır ki konvertibiliteye geçiş sorununu akli bir ortamda tartışmaya açabilir.

Türkiye'nin özellikle son iki yılda izlediği hatalı politikaları izah için ileri sürülen bir diğer görüş, bu politikaların A.T.'ye hoş görünmek veya A.T. ile entegrasyona yardım etmek, entegrasyona hazırlıklı olmak amacıyla alındığı şeklindedir. Bu politikaların A.T.'de bazı mehafili memnun edeceği tahmin edilebilir. Çünkü söz konusu politikalar Türkiye ihracatının dış rekabet gücünü azaltıp zamanla sıfırlayarak, Avrupa pazarlarında Türk ihracatının tehdidini hafifletecek; bir süre

sonra da bu tehdidi yok edecektir. Buna karşılık alınan tedbirler Türk pazarlarını asgari himaye ile A.T. sanayiinin, tarımının, hizmet kesimlerinin mallarına, hizmetlerine ardına kadar açmakta olan politikalarıdır. Buna rağmen izlenen politikaların A.T. ile entegrasyon şartlarının hazırlanmasında bir yardımı olması beklenemez. Bilakis bu politikalarla Türkiye ekonomisi zayıflayacağından, belki de çökeceğinden, dış borç sorunu daha da büyüyeceğinden, bütün bu tedbirler ve gelişmelerin entegrasyon için gerekli uyum şartlarını ortadan kaldırması çok daha olasıdır.

1988 sonbaharında alınan tedbirlerin yanı sıra; fazla değerlendirilmiş kur politikasına geçiş, ekonomide yüksek faiz oranlarını idame ve sermaye hareketlerini serbestleştirme politikalarının içeride ve dışarıda birtakım eşe dosta havadan büyük kazançlar sağlamak için kararlaştırıldığı ve o maksatla uygulamaya konulduğu, veya tedbirlerin hedefinin enflasyonu kontrol etmek olduğu şeklindeki tartışmaya açık veya dedikodu niteliğindeki iddiaları bir tarafa atarsak; bizim, Hükümetin son iki yıldaki davranışını izah için bulduğumuz en tutarlı görüş şudur: Türkiye'nin kesin rakamları bir türlü kapsamlı bir şekilde ve samimiyetle toplanıp kamuoyuna açıklanmamasıyla beraber, 45 milyar dolar dolayında bir dış borç yükü olduğu bilinmektedir. Bu borç yükünün yıllık faiz tutarı 1988-1989 döneminde üç milyar dolara yaklaşmıştır. Bu üç milyar dolarlık faiz ödemesi Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hâsılâsının yaklaşık % 5'inin dışarıya aktarılması demektir. Bu aktarma ya Türkiye'de mevcut tasarruf hacmi % 5 daha artırılarak, yani mesela tasarruf hacmi % 20'ye, bu % 25'e çıkarılarak sağlanabilir veya tasarruf hacmi % 20'de kalırsa bunun 1/4'ü (% 25'i) dış faiz ödemelerinin hizmetine aktarılarak sağlanabilir. Düşünülen her iki hal şekli de, ister tasarruf hacmini 1/4 arttırmak, ister mevcut tasarruf

hacminin 1/4'ünü dış ödemelere aktarabilmek, ekonomide çok ciddi tedbirler alınmasını gerektirir.

Türkiye'de maalesef Hükümet bu tip ciddi ve bilimsel politikaları izlemek karakterinde ve arzusunda gözükmemektedir. Geçmişteki deneyimlerimiz bunu bize açıkça anlatmıştır. Siyasi oportünizme de fazlaca düşkün olan bir ekip karşısında olduğumuz inkâr edilemez. O halde sorun nasıl halledilecektir? Bizim kanımızca Hükümet bu soruna çıkış yolunu, dış borçların faiz ödemeleri için yeniden dış borçlanıp, oradan kaynak bulma istikametinde aramıştır. Ancak bu yeni dış borçlanma resmi kanallardan, bankalardan kolayca yapılamaz. Çünkü Türkiye'nin önemli bir birikmiş dış borç yükü vardır. Çok açık ortaya çıkış beraberinde bazı riskler getirebilir. Resmi kanallardan, bankalardan bir miktar fon sağlansa da faizin önemli bir kısmını başka imkânlardan, başka türlü aranje edilecek yeni dış borç imkânlarından faydalanarak karşılamak gerekecektir. Ancak, bu yeni dış kaynakların sağlanması dış alacaklıların ve içeride kamuoyunun dikkatini fazla çekmeden yapılmalıdır. Bu maksada uygun bir düzenleme konvertibiliteye geçme ve A.T.'ye şimdiden uyum sağlama gibi bir sis dumanı (8) arkasında, döviz kurunun enflasyonun çok altında ayarlanması, iç ekonomide faizlerin yüksek tutulması, sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması gibi tedbirlerde bulunmuştur.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, ekonomiye maliyetleri inanılmaz ölçüde ağır olsa da, çok spekülâtif ve tehlikeli bir hürriyet taşıyıcılar da, kısa devrede bu tedbirlerle Türkiye'ye önemli miktarda kısa vadeli fonların akımı sağlanmış; ister döviz tevdiat hesaplarından ister yabancı sermayedarların Türkiye'ye getirdikleri dö-

(8) Bu sis dumanı içinde ithalatın tam libereasyonu, gümrük himaye duvarının zorlu bir biçimde indirilmesi de vardır.

vizlerden, ister bankaların getirip Türkiye'de değerlendirip geriye götürdükleri fonlardan, işçilerin ekstra dövizlerinden, Türk vatandaşlarını yurda geri getirdikleri paralardan önemli bir döviz fonu elde edilmiş; bunlarla birikmiş dış borçların faiz yükü karşılandığı gibi fazla kısımlarıyla döviz rezervleri takviye olunmuş, Dış Ödemeler Dengesi Hesapları gene bu örtülü kısa vadeli fon akımının yardımıyla makyaja tabi tutularak cari ödemeler fazla veriyormuş gibi kamunun önüne çıkılmış ve bütün bu gelişmeler ve tasvip edilemeyecek davranışlar siyasi bir böbürlenme edebiyatının malzemesi olarak kullanılmıştır. Sonuç, Türk ekonomisi üzerinde gelecekte bedeli çok ağır olacak bir rehnin tesis edilmiş olmasıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Hükümetin son iki yılda izlediği politikalar, zaten derin bir resesyon içinde ve ağır bir dış borç yükü altında olan ekonomiyi ciddi yeni sıkıntılara ve çok ağır maliyetli kısa vadeli yeni dış borçların yükü altına almak istidadındadır. Bu sıkıntı ve yüklerin ekonomiyi gerçek bir çöküntü ve krize sürüklememesi için acil tedbirler almaya ihtiyaç vardır. Alınmasını son derece gerekli gördüğümüz bu tedbirlerin başlıcalarını aşağıda özetle sıralayarak yazımızı bitirmek istiyoruz.

- Türkiye döviz kurunu acilen, ihracatını teşvik edecek; ekonomisini dış

karşı asgari ölçüde koruyacak; dış ödemeler hesaplarının cari işlemlerini gerçekten dengeye getirecek, bir Denge Kuru düzeyine çıkarmalı ve gelecekte de bu politikaya ısrarla devam etmelidir. Bunun için döviz kuru başlangıçta önemli bir ayarlamaya tabi tutulmalı, sonra her ay, en az ekonomideki enflasyon oranında artırılarak, ekonomide iç fiyatlarla dış fiyatlar arasında akılcı bir bağlantı yeniden tesis edilmeli ve bu bağlantı bilinçli bir biçimde sürdürülmelidir. Döviz kurunu enflasyonun biraz üstünde ayarlayarak bir miktar Az Değerlenmiş bir düzeye çıkarmak da özellikle önerilmeye değer. Böyle bir kur Türkiye'nin dışa daha hızla açılmasında, ekonomisine zarar vermeden liberasyon hareketlerini devam ettirmesine olanak verir; ve ihracatla döviz getiren muameleleri teşvik için birtakım özel teşvik tedbirlerine başvurulmasına da ihtiyaç bırakmaz. Gerçekçi, daha doğrusu Az Değerlenmiş bir döviz kuru Türkiye'nin döviz gelirleri alanında yeni sağlıklı hamleler yapması için yeterli bir teşviktir.

- Döviz kurundaki Fazla Değerleme acilen ortadan kaldırılmak kaydıyla, dış ticaretteki liberasyon tedbirleri ve gümrük vergi ve resimlerinin aşağıya çekilme hareketi muhafaza edilebilir. Daha alta bir süre inilmesi uygundur; ama hiç olmazsa bugünkü düzey yukarıda ileri sürdüğümüz şartlara uymak kaydıyla devam ettirilebilir. Gerçekçi döviz kurunun sağla-

KISSADAN HİSSE

Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa, yarım hisse mi verdi?
«Tarih»i «tekerrür» diye ta'rif ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?

Mehmet Âkif Ersoy

dığı etkili bir himaye sağlıklı bir ekonomik gelişme için yeterli olacaktır.

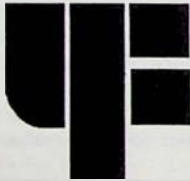
● Türkiye ekonomisinin ağır borç yükü dahil halen içinde bulunduğu koşullarda ve gelişme aşamasında, sermaye hareketleri üzerindeki kontrolleri bütünüyle kaldırmak kanımızca erken ve zararlı olur. Özellikle dış borçlanma üzerindeki talep ve kontroller, döviz kuru gerçekçi bir düzeye yerleştirilene, enflasyon kesinlikle önlenip Türkiye'deki faiz düzeyi ile dış memleketlerdeki faiz onları arasındaki fark (faiz deferası) asgariye indirilene (9) veya tamamen kaldırılana kadar bu kontroller mutlaka muhafaza edilmelidir.

(9) Faiz farkını; içerideki faiz oranlarını aşırı düşürüp negatif yaparak (son zamanlarda bu nitelikte bir hareket gözlenmektedir) ortadan kaldırmaya çalışmak hatalı olur. Fark; döviz kuru gerçek düzeyine çıkarılarak ve ekonomide enflasyon hızı düşürülerek, azaltılmaya veya kaldırılmaya çalışılmalıdır.

Aksi halde Türkiye ekonomisi spekülatif kısa vadeli dış borç ve sermaye hareketlerinin önünde fırtınaya tutulmuş bir gemiye döner. Dış borçlarda ağır yüklerle ve dar boğazlara girer.

● Türkiye ekonomisinin yıllardır içinde sürüklendiği şiddetli enflasyonist ortam, bir an evvel köklü bir biçimde kontrol altına alınmalıdır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'de enflasyon oranı ticari ilişkilerde bulunduğumuz uyar âlemde cari oranların düzeyine bir an evvel indirilmelidir. Türkiye'de enflasyon modern bir devletin yapabileceği şekilde ciddi bir kontrol altına alınıp, o kontrol altında tutulmadığı sürece; Türkiye'de adaletli, hızlı, dengeli bir kalkınma beklemek beyhude olur. Böyle bir ortamda «konvertibiliteye geçiyoruz», «A.T. ile uyum sağlıyoruz», «çağ atıyoruz» gibi sloganlar da sadece politikacıların kullanabileceği bilimsel değeri olmayan boş sözler olarak kalmaya mahkûm olurlar.

13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu

Yatırım Finansman A.Ş.

"Danışmadan Karar Vermeyizin"

Gn. Md.

Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat)

Fax: 272 44 48

Ankara Şube

Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat)

Fax: 417 30 52

İzmir Şube

Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat)

Fax: 441 80 94

Dış Basından

OECD Ülkelerinde Orta ve Uzun Vadeli Bütçe Politikası (*)

Kamu Maliyesini Düzene Sokma Zorunluluğu

KAMU sektörünün borçlanma oranı, kamu maliyesinin gidişatını gösteren en önemli göstergedir. «Tablo 1»de görüldüğü üzere, kamu borçlarının gayri safi yurt içi hâsıla (GSYİH) içindeki oranı OECD ülkelerinde, 1979 yılında yüzde 22 iken 1989 yılında yüzde 40'a yükselmiştir.

Kamu açıklarını azaltmak için alınan önlemler, kamu borçları üzerindeki etkilerini uzun süre sonra göstermektedirler. Bu nedenle borçlanma oranını düşürücü politikaların değerlendirilmesinin orta ve uzun dönemde yapılması gerekir. 80'li yıllarda borçlarını azaltan ülkeler borç seviyesini düşürebilmek için çok çaba harcadılar. Alınacak önlemlerde gecikildiği takdirde, sorunun kontrol dışına çıkma tehlikesi vardır. Özellikle kaynakların eksik kullanıldığı durgunluk dönemlerinde kamu borçlarındaki artışların frenlenmesi daha güç olmaktadır.

Uzun dönemle ilgili faktörler, özellikle yaşlanan toplumlarda emeklilik ve sağlık ihtiyaçlarının finansmanından doğan sorunlar, kamu maliyesinin durumunun yakından izlenmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü 90'lı yıllarda, gelişmiş ülkelerde, nüfusun giderek yaşlanması, emeklilik ve sağlık ihtiyaçlarının finansmanında, devletin katkısını arttıracaktır. Bu gelişmeler kamu borçlanma oranının esasen yüksek olduğu ülkelerde bütçe açıklarının ve kamu borçlarının daha da büyümesine yol açacaktır.

(*) Bu inceleme, OECD tarafından yayınlanan «Perspectives Economiques» adlı yayının 1992 Aralık sayısında yer almıştır. Kaynak: Problemès Economiques, 26 Mai, 1993 Paris, No. 2327. Çeviren: Prof. Dr. Dündar Sağlam.

Hükümetler, bütçelerinin sağlamaştırılması ile ilgili faaliyetleri denetlemekle yetinememeli harcamaların kalitesini yükseltmeye gayret etmelidirler. Kamu harcamalarında etkinliğin artırılması, kamu hizmet arzında rekabetin yoğunlaştırılmasını ve yönetimde daha yüksek bir özerkliğin sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Kamu yatırım projeleri sistematik biçimde değerlendirilmeli ve finansmanın sağlanmasında fiyat tarifelerine özel bir önem verilmelidir. Bu yazıda kamu borçlanması aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir. Bunlardan ilki doğru bir bütçe politikasına ait çeşitli göstergelerin incelenmesine ayrılmıştır. İkinci başlık borçlanma rasyosunun gelecekteki görünümüdür. Üçüncü başlık kamu finansmanında geçmişin değerlendirilmesine ayrılmıştır.

TABLO 1
Toplam Kamu Borçları
(GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Net)

	1974	1979	1989	1992	1994
AŞIRI BİÇİMDE BORÇLANMIŞ ÜLKELER:					
BELÇİKA	47,2	62,0	120,3	124,3	125,0
İTALYA	44,6	55,6	96,1	106,7	112,4
İRLANDA	57,6	73,4	107,3	97,4	93,6
YUNANİSTAN	20,3	27,6	73,5	81,7	83,6
ORTA DÜZEYDE BORÇLANMIŞ ÜLKELER:					
HOLLANDA	19,0	21,8	57,2	59,7	61,7
KANADA	4,9	12,1	40,3	53,9	55,6
AVUSTURYA	17,6	36,0	56,9	52,1	49,0
ABD	21,7	19,1	30,4	35,6	45,3
İSPANYA	-	5,8	30,4	35,8	38,8
İNGİLTERE	59,9	47,8	30,4	35,6	45,3
DÜŞÜK DÜZEYDE BORÇLANMIŞ ÜLKELER:					
DANİMARKA	- 13,6	1,8	26,0	29,1	30,9
FRANSA	8,1	13,8	24,8	28,8	32,2
ALMANYA	- 4,7	11,5	22,5	22,7	25,9
JAPONYA	- 5,3	14,9	14,7	6,1	4,8
İSVEÇ	- 30,1	- 19,8	- 5,4	3,4	22,8
NORVEÇ	- 9,2	9,8	- 20,2	- 16,6	- 9,6
FİNLANDİYA	- 10,6	- 6,8	- 1,6	11,0	22,0
YUKARIDAKİ ÜLKELER ORTALAMASI	14,2	22,7	39,8	43,6	47,7

Doğru Bütçe Politikasının Göstergeleri

Kamu finansmanının durumunu belirten göstergelerden en önemlisi, gayri safi yurt içi hâsıla (GSYİH) içinde toplam kamu borçlarının yüzde oranıdır. Bu orana «borçlanma rasyosu» da denilir. Sağlam bir bütçe politikası, borçlanmanın cari durumu ve gelecekteki seviyesinin çok yüksek olmamasına özen göstermelidir. Ayrıca, kamu borçlarına yapılan her ilavenin faizleri yükselterek özel kesimde daha verimli olarak kullanılabilcek fonların kamuya yönelmesine yol açtığı unutulmamalıdır (Crowding out).

Kamu borçlarının optimal seviyesini saptamak güç olmakla birlikte, yapılan büyük çaplı borçlanmaların hükümetlerin, bütçe gelir ve giderleri konusunda yürürlüğe koyacağı programları aksatacağı açıktır. Çünkü açık bütçe politikaları sonucunda kamu harcamalarının büyük kısmı borç servisinde kullanılır duruma gelir. Bu sorunun çözümü (açıkların faiz seviyesini yükseltmesi nedeniyle) yüksek faiz ortamında daha da zorlaşmaktadır. Kamu kesimi borçlanmasını etkileyen en önemli unsur kamu idaresinin finans gereksinimidir. Kısa dönemde uzmanlar genellikle yıllık bütçe üzerinde dururlar. Oysa borçlanmanın uzun dönem içinde borç rasyosuna olan etkilerinin gelişimi daha önemlidir. Borç rasyosu ise büyüme oranına ve reel faiz haddine bağlı olarak değişme gösterir.

Kamu borçlanması ile ilgili göstergeler, kamu kesiminin neyi kapsadığına göre ülkeler arasında farklılıklar gösterir. Merkezi idare, yerel yönetimler, sosyal güvenlik kurumlarının kapsam içinde olup olmadığına göre durum değişmektedir. KİT'lerin ve bütçe dışı yükümlülüklerin hesaba alınıp alınmadığı da farklılık yaratmaktadır. Hükümetler gelecekteki gelir ve gider akımlarını dikkatle gözleyerek uzun dönemde borç rasyosunun bozulmasına engel olmalıdırlar (1).

Diğer bazı düşünörlere göre, temel sorun nesiller arası transferdir. Diğer bir deyişle, kamu borçlarından ne kadarının gelecek nesillere yüklenildiğini belirlemektir. Gerçekten önemli olan net vergi ve harcama akımlarının nesiller boyunca nasıl yığıldığını tespit etmektir (2).

Orta Vadede Borçlanma Rasyosunda Bir Azalma veya İstikrara Doğru

Orta vadede, bütçe politikasının minimum hedefi borçlanma rasyosunun, kamu finansmanına bir manevra marjı bırakacak seviyeyi aşmamasına dikkat etmek-

(1) Blanchard, O.; R.C. Chouraqui; R.P. Hagemann; «La soutenabilité de la politique budgétaire. Réponses nouvelles à une question ancienne», Revue Economique de l'OCDE, No: 15, 1990.

(2) Bu faktör gelecek nesillere miras bırakılan yük anlamında hem mutlak rakam olarak, hem de kamu kesimi borç stokunun bir oranı olarak saptanabilir. Kuşaklar arası muhasebe tekniği ABD'de uygulamaya konulmuştur. Bkz.: Budget of the United States Government, Fiscal Year 1993, Section 3 (1992) P. 5 - 14, Washington.

tir. Aşırı biçimde borçlanmış ülkeler borç rasyolarındaki indirimi tedrici biçimde gerçekleştirebilirler. Önemli olan bu yola kararlı olarak yönelmiş olmaktır. OECD Sekreteryasının 1994 yılı için yaptığı tahminler şunu kanıtlamıştır ki, çok az sayıda ki ülke borçlanma rasyosunda istikrar sağlayabilmiştir (Bkz.: Tablo 1).

Birçok ülkede sıkı bütçe politikası uygulanmasına rağmen içlerinden çok azı borçlanma rasyosunda reel bir düşüş sağlayabilmiştir (3). Son yıllarda konjunktürde görülen durgunluk, borçlanma rasyosunun bozulmasını artırıcı etki yapmıştır. Eğer milli gelirdeki büyüme oranı daha yüksek düzeyde gerçekleşse idi, kamu finansman gereksinimini belirleyen konjunktürel faktörlerin etkileri daha hafiflemiş olurdu. Çünkü borçlanma rasyosunun paydası daha büyük bir rakam olurdu.

OECD ülkelerinde halen sürmekte olan durgunluğun sona ermesi halinde, vergi hâsılatında görülecek artış ile transfer harcamalarındaki azalma, birçok ülkede borçlanma rasyosunun düzelmesine yol açacaktır (4). Faiz oranları ve iktisadi durgunluk yüksek düzeyde gerçekleştiği takdirde borç rasyosu da yüksek seviyesini koruyacaktır.

Borçlanma rasyosunun büyüklüğüne göre ülkeler çeşitli gruplara ayrılmıştır (Bkz.: Tablo 1).

Aşırı Biçimde Borçlanmış Ülkeler

Bunlar, borçlanma rasyosunun GSYİH'nin % 60'ından yüksek olduğu ülkelerdir. Tablodan görüleceği üzere, borçlanma rasyosunun 1992-1994 yılları arasında yükselmesi beklenen ülkeler, İtalya, Belçika ve Yunanistan'dır. Bu yükselişte kısmen konjunktürel faktörler etkilidir. Ancak, bu ülkelerde uygulanan politikalar sürdükçe, borç rasyosunda 1994'den sonra bir iyileşme beklenmemelidir. 1979 ile 1989 yılları arasında önemli oranda bütçe fazlası gerçekleştiren İrlanda'da borçlanma rasyosunun düzelmesi, ekonomik durgunluğa rağmen devam edebilir. 1992'de yüzde 97 olan bu oranın 1994'de 94 olması beklenmektedir (5).

Orta Düzeyde Borçlu Ülkeler

Bunlar, borç rasyosu % 30 ile % 60 arasında olan ülkelerdir. Bu grup ülkeler içinde sadece Avusturya'nın borç rasyosu azalmıştır. Eğer ekonomideki resesyon

(3) Nominal faiz oranlarının nominal GSYİH'deki artış oranından daha yüksek olması halinde bile borçlanma rasyosunda bir istikrar sağlanabilir. Bu da faiz ödemesi dışındaki bütçe fazlasının yeterli düzeyde olmasına bağlıdır.

(4) Burada yapılan orta vadeli bir analizdir. Bu dönemde faiz oranlarının aynı kalacağı ve gelecekteki büyüme oranlarına erişileceği varsayımı yapılmaktadır.

(5) İrlanda'da 1987 yılında % 120'ye yükselen borçlanma rasyosu, o tarihten itibaren düşüşünü sürdürmektedir.

sona ererse ve bugün uygulanan politikalar kararlılıkla sürdürülürse, Kanada'da da aynı gelişme görülebilir. İspanya'da ise borç rasyosunda 1994 yılından sonra artış beklenmektedir. Ancak, artış oranının giderek yavaşlayacağı tahmin edilmektedir. İspanya'da bugün bütçe giderlerini kısıtlayıcı, vergi gelirlerini arttırıcı ciddi bir program uygulanmaktadır. İngiltere'de ekonomik resesyonun sürekliliği ve derinliği, kamu borçlarının hızla yükselmesine yol açarak 1980'li yılların ikinci yarısında Thatcher Hükümetlerince sağlanan kazançların kaybedilmesine sebebiyet vermiştir. ABD'de borçlanma rasyosu artışını sürdürmektedir. Grubun son ülkesi olan Hollanda'da borç rasyosunda azalma olacağı beklenmektedir.

Düşük Düzeyde Borçlanmış Ülkeler

Bu grup ülkeler arasında Japonya, borçlanma rasyosunu düşürücü politikalar uygulamaktadır. Fransa'da bu rasyo ılımlı biçimde artmaktadır. Danimarka'da bugün uygulanan politikalar orta vadede, borçlanma rasyosunun düşmesine neden olabilir. İsveç, Finlandiya'da borçlanma seviyesi düşüktür. Fakat hızlı biçimde artmaya başlamıştır. Norveç gibi kamu açıklarının bulunmadığı bir ülkede bütçenin en önemli gelir kaynağı olan petrol hâsılatında son yıllarda ciddi azalmalar başlamıştır. Almanya'da borçlanma rasyosu düşük olmakla birlikte doğu ile birleşmenin yarattığı harcamalar nedeniyle olumsuz gelişmeler hızlanmıştır.

Üç grup altında toplanan borçlu ülkelerden bir bölümünün kamu açıklarının GSYİH içinde izlediği durum «Tablo 2»de gösterilmiştir.

Avrupa Topluluğu'nda, birçok hükümet, Maastricht Anlaşması'nın kamu açıklarının % 3 oranını aşmaması için öngördüğü programlar uygulamaktadır. Özellikle İtalya, Birleşik Krallık ve Yunanistan uyguladıkları sert bütçe politikaları ile Maastricht Anlaşması'nın öngördüğü yüzde 3 oranından daha düşük oranlar elde edebildiklerini iddia etmektedirler.

Son yıllarda çeşitli ülkelerde görülen durgunluk, büyüme hızlarında düşmelelere yol açtığından, borç rasyosunda beklenen indirimler sağlanamamaktadır. Eğer ekonomik konjonktürde beklenen canlılık sağlanamazsa, İsveç ve Finlandiya gibi ülkelerde bile bütçe açıkları hızla büyüyerek bunlar Belçika ve İtalya'nın 80'li yılların başlangıcındaki durumuna düşebilirler.

Ekonomik Çabalarda Süreklilik Zorunluğu

Uzun dönemde borçlanma rasyosunda indirim sağlayan ekonomik politikalar uygulanmalıdır. Özellikle OECD ülkelerinde toplumun giderek yaşlanması olgusu gelecekte sosyal güvenlik fonlarının azalmasına yol açarak hükümetten istenen sübvansiyon miktarını arttıracaktır. Bu durumun bütçe açıklarını arttırması kaçınıl-

mazdır. OECD ülkelerinde, 2030 yılında, 60 yaşını geçenlerin çalışan nüfusa oranının % 66 gibi bir düzeye çıkacağı tahmin edilmektedir. 1988 yılında bu oranın % 55 olduğu düşünülürse, gelecekte emekli aylıklarının finansmanının çok güç olacağı sonucuna varılır. Japonya gibi bazı ülkeler sosyal güvenlik bütçesinin fazla vermesine özel bir önem vermektedirler. Ancak, uzun dönemde, toplumun yaşlanması nedeniyle vergilerde daha fazla artış yapmamak için sosyal güvenlik fonlarından yararlanmaya ağırlık verebilirler.

ABD'de sosyal güvenlik sistemi kısmen kapitalizasyon prensibine dayanmakla birlikte, Federal Hükümet bütçe açıklarının sosyal güvenlik ve emeklilik fon fazlası ile beslenmesine izin vermiştir. Gelecek yüzyıl başında bu fazlalıklar kaybolup emekli aylıkları hızla artmaya başladığında, hükümetin bugün uyguladığı bütçe politikasının doğru olmadığı anlaşılacaktır. Bugün birçok ülkede sosyal güvenlik sisteminin hedefi her yıl gelirleri ile giderlerini denkleştirebilmektir. Diğer bazı ülkelerde ise emekli aylıkları direkt olarak devletten karşılanır. Sonuç olarak uzun dö-

TABLO 2
Kamu Kurumları Finans Açıklarının GSYİH İçindeki Yüzde Oranı
(Fazlalık +, Açık -'dir)

	1974	1979	1989	1992	1994	Sonucun Gelişimi		
						1979-89	1989-92	1992-94
ABD	-0,3	0,4	-1,5	-4,7	-3,4	-1,9	-3,2	1,3
JAPONYA	0,4	-4,7	2,5	1,3	0,5	7,3	-1,2	-0,8
ALMANYA	-1,3	-2,6	0,2	-3,2	-2,7	2,8	-3,4	0,5
FRANSA	0,3	-0,8	-1,1	-2,8	-2,9	-0,3	-1,7	-0,1
İTALYA	-7,8	-10,2	-9,8	-11,1	-8,9	0,3	-1,3	2,2
BİRLEŞİK KRALLIK	-3,8	-3,2	0,9	-6,6	-6,7	4,1	-7,5	-0,1
BELÇİKA	-2,9	-7,4	-6,4	-6,1	-4,4	1,0	0,3	1,8
YUNANİSTAN	-2,2	-2,5	-17,7	-13,2	-9,5	-15,2	4,5	3,8
İRLANDA	-6,9	-10,6	-1,1	-2,5	-2,8	9,5	-1,4	-0,3
NORVEÇ	4,7	1,3	1,4	-3,4	-2,6	0,1	-4,8	0,8
PORTEKİZ	-	-6,3	-3,1	-5,4	-4,2	3,2	-2,3	1,2
İSPANYA	-0,3	-2,1	-2,8	-4,7	-3,8	-0,7	-1,9	1,0
İSVEÇ	2,0	-2,9	5,6	-7,9	-9,8	8,6	-13,5	-1,9
FİNLANDIYA	4,6	0,4	2,9	-8,2	-5,7	2,5	-11,1	2,5
ORTALAMA	-0,5	-3,3	-2,1	-5,1	-4,2	1,2	-3,0	0,9

nemde sosyal güvenlik sisteminin durumu ile devlet bütçesinin gelişmesi birlikte ele alınmalıdır. Bir toplumda sağlık ve eğitim harcamalarında yapılan indirimler ileride emekli ödemelerindeki artış ile kompanse edilmektedir. Toplumun yaşlanması ile ortaya çıkan sonuçların bütçe harcamaları ve borçlanması üzerine olan etkileri dikkatle izlenmeli ve ona göre programlar geliştirilmelidir. Borçlanma rasyosunun gelecekteki durumu uzun dönemde bu gelişmelerin alacağı şekle bağlı olacaktır.

EK

Bütçe Açık ve Fazlalığı ile İlgili Çeşitli Tanımlar

Almanya, Japonya ve ABD'de bütçe bakiyesine ait çeşitli tanımlar aşağıda açıklanmıştır.

Kamu yönetiminin finans gereksinimi OECD sekretaryasınca çoğunlukla kullanılan ve bir ülkenin bütçe durumunu yansıtan bir göstergedir. Bu gösterge kamu kesiminin bütün alanlarını (merkezi ve yerel yönetimler, sosyal güvenlik kuruluşları) kapsamına alır. Kamunun net borçlanma oranını etkileyen bütün hesaplar buraya kapsama alınmıştır.

Bu çerçevede, ABD, 1992 mali yılında gayri safi yurt içi hâsılanın yüzde 4,4 oranında, 258 milyar dolar açık vermiştir. Japonya'nın ise gayri safi yurt içi hâsılanın yüzde 1,1 oranında, 41 milyar dolar fazla vereceği tahmin edilmektedir. Almanya'nın 62 milyon dolar tutarında (GSYİH'nin % 3,5'i) kamu açığı vereceği umulmaktadır.

«Tablo 3», söz konusu üç ülkede kamu finans gereksiniminin 1992 yılındaki görünümünü vermektedir.

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR (AYLIK DERGİ)

İDARE YERİ : Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 02-212) 518 17 32 • YAZIŞMA: P.K. 769; 80005 Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'deki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL 1994 İÇİN YILLIK ABONE : 360.000 TL; ÖĞRENCİLERE : 180.000 TL • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türbe Şubesi 443-2, İş Bankası Cağaloğlu Şubesi 256319, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi 2269-9, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ ve GRAFİK DÜZENLEME : Yazıevi, Telefon: 512 60 43 • BASKI : Kent Basımevi, Telefon: 528 08 15 • ÇİLT : Dostlar Çiltevi, Telefon: 526 59 24 • BASKI TARİHİ : 7 Mart 1994 • GENEL DAĞITIM: YAYSAT •

TABLO 3
ABD, Japonya ve Almanya'da, 1992 Yılında
Kamu Finans Gereksiniminin Bileşimi

	ABD (1)		JAPONYA (2)			ALMANYA		
	Milyar Dolar	GSYİH %'si	Milyar Yen	Milyar Dolar	GSYİH %'si	Milyar DM	Milyar Dolar	GSYİH %'si
Kamu İdaresi Net Borcu	258	4,4	- 5,1	- 41	- 1,1	97	62	3,5
BUNUN:								
Merkezi veya Federal								
Hükümet	321	5,4	7,5	59	1,6	30	19	1,1
Sosyal Güvenlik	- 51	- 0,9	- 16,4	- 130	- 3,5	15	10	0,5
Yerel Yönetimler	- 12	- 0,3	3,7	30	0,8	25	16	0,9
Bütçe Dışı Hesaplar (3)	-	-	-	-	-	25	16	0,9
Istatistik Farklar (4)	-	-	-	-	-	2	1	0,1
+ Brüt Finansal								
Varlıklar Kazanımı								
BUNUN:								
Ödünç Verme	106	1,1	22,0	174	4,7	31	20	1,1
Finansal Varlıkların								
Tasfiyesi (5)	0	0	0	0	0	- 15	- 10	- 0,5
= Kamu Kesimi Net Borcu	325	5,5	16,9	133	3,6	113	72	4,1
BUNUN:								
Merkezi veya								
Federal Hükümet	290	4,9	-	-	-	41	27	1,5
Yerel Yönetimler	35	0,6	-	-	-	37	24	1,3
Bütçe Dışı Hesaplar (3)	-	-	-	-	-	35	22	1,2
+ Kamu Kesiminin Diğer								
Brüt Borçları (6)	1	0	2,7(7)	20	0,5	57	37	2,1
BUNUN:								
Kamu İktisadi								
Teşebbüsleri	0	0	-	-	-	27	17	1,0
Diğer (8)	1	0	-	-	-	30	19	1,1
Kamu Kesimi Toplam								
Brüt Borcu	326	5,5	19,4	153	4,1	170	109	6,1

(2) Bütçe dönemi 1.4.1992 ve 31.5.1992.

(3) Almanya: PRE Fonu (Avrupa Kalkınma Programı), Birlik Fonu ve Ucuz Kredi Programı.

(4) Almanya'nın finansman gereksinimi idari bölünmeye göre tespit edilmiştir.

(5) Almanya'da Sosyal Güvenlik açığı, sandığın aktif varlığından satış ile finanse edilmiştir.

(6) Özel sektörden borçlanma.

(7) Kamu iktisadi kuruluşlarının borçlanması 4,8 milyar yen oldu.

(8) ABD: Posta İdaresi, Almanya: Treuhandaanstalt

Kaynak: Problèmes Economiques, No: 2327, 26.5.1993, Paris.

İşyeri... Tam yeri!

EXTRA MARATHON HAVLU... MARATHON HAVLU!

ÇOK EKONOMİK

Marathion Havlular özel bir dispenser ile kullanıma sunuluyor. Islak elle havlu alınırken diğer yaprakların ıslanması önleniyor... Islak ya da kuru... Marathion havlular çok dayanıklı. Her kullanımda en fazla iki yaprak Marathion yeterli...

ÇOK SAĞLIKLI

Her hareketle tek bir havlu alınmasını sağlayan "multifold" katlama yalnız Marathion Havlularda var. El sürülmemiş, tertemiz havlulara ulaşmanın en sağlıklı yolu.

ÇOK PRATİK

Özel dispenser ile Marathion Havlular elektrikli kurutma makinelerinin bakım, onarım; tekstil havluların yıkama, ağartma sorunlarını ortadan kaldırıyor.

İşyerinize Marathion temizliğini kazandırmak için. Girişim Pazarlama Kurumlar Müdürlüğü: İstanbul Bölgesi'ni (1) 274 27 00'dan, Ankara Bölgesi'ni: (4) 235 45 82'den, İzmir Bölgesi'ni: (51) 63 69 72'den, Antalya Bölgesi'ni (31) 47 52 54'den arayınız.

İPEKKAĞIT

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (OCAK 1994)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carli İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Bankalar
								Kredi
A.B.D.	2.8	2.7	2.5	6.4	-115.8	-101.2	3.15	6.00
Avustralya	3.3	2.2	3.3	10.7	0.3	-10.1	4.62	9.00
Almanya	-1.4	3.4	7.8	9.0	27.0	-24.0	5.80	9.00
Belçika	0.8	2.7	1.6	9.7	-1.9	8.7	6.94	10.75
Fransa	-1.2	2.1	2.6	12.0	13.8	13.6	6.25	7.95
Hollanda	0.8	1.7	2.7	7.1	5.7	6.8	5.15	7.75
İngiltere	2.5	1.9	3.0	9.8	-19.2	-13.6	5.41	6.50
İspanya	-0.9	4.9	6.3	23.1	-20.3	-18.3	8.69	9.25
İsveç	-0.7	4.0	3.2	8.0	7.1	-0.5	7.06	10.00
İsviçre	-0.5	2.4	5.3	5.1	2.3	18.4	4.25	6.13
İtalya	-0.5	4.0	3.9	11.7	15.1	-1.1	8.50	9.88
Japonya	0.5	0.9	1.0	2.8	140.4	130.5	1.93	3.00
Kanada	3.0	1.7	1.9	11.2	9.3	-19.8	3.62	5.50

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 29 Ocak - 4 Şubat 1994.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri İçin C.I.F / F.O.B.

Görüşler

MENEVİŞ ÖĞÜT

Özelleştirme ve Bireysel Özgürlükler

BUGÜN özelleştirme konusu Türkiye'nin ekonomik ve siyasal gündeminde en ön sıraya yükselmiş gözüküyor. Bilen bilmeyen pek çok kişi özelleştirmeyi, ülkenin, gerek iktisadi, gerek siyasal sorunlarını çözecek en önemli araç olarak savunuyor.

Bir yandan özelleştirme; fiyat mekanizmasının rasyonelleşmesi, kaynak israfının önlenmesi, servetin tabana yayılması, ekonomik verimlilik ve kamu açıklarının kapatılarak enflasyonun düşürülmesi gibi iktisadi-teknik denilebilecek gerekçelere dayanılarak savunuluyor.

Diğer yandan özelleştirme ve bireysel özgürlüklerin geliştirilmesi arasında daha kapsamlı bir ilişkinin varlığı öne sürülerek, bu ilişki ekonomik-teknik kazanımların da üstüne çıkarılarak, özelleştirmenin olumlu toplumsal, siyasi yanı vurgulanıyor.

Bu kapsamda bireysel özgürlüklerden anlaşılan, bireylerin yeteneklerini, girişimcilik potansiyelini, çalışkanlığını kısacası yaratıcılığını bir baskı altında kalmadan kendi iradesiyle ortaya koyabilme serbestisi olmaktadır.

Özelleştirme ile bireysel özgürlükler arasında olduğu varsayılan ilişkide ise anahtar kavram piyasa ekonomisi veya piyasa sistemidir. Yani özelleştirmenin, piyasa sisteminin Türkiye'de yerleştirilmesi ve işlemesine olan katkısından dolayı özgürlüklerin gelişmesine yol açacağı öne sürülmektedir. Kısacası şöyle bir neden sonuç ilişkisinin varlığı göze çarpmaktadır: «Piyasa ekonomisi bireysel özgürlüklerin vazgeçilmez bir koşuludur. 1980'den bu yana Türkiye'de piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi doğrultusunda yapılan reformlara rağmen, bugün ülkede piyasa ekonomisinin işlerliğinin önündeki en önemli engel devletin KİT'ler

aracılığıyla piyasaya müdahalesidir. Dolayısıyla KİT'lerin özelleştirilmesi piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi ve buna bağlı olarak bireysel özgürlüklerin geliştirilmesi yolunda önemli bir adım olacaktır.»

Bu makalede, özelleştirme veya devletin ekonomiye olan müdahalesinin en aza indirilmesi, buna bağlı olarak piyasa sistemine işlerlik kazandırılması ve dolayısıyla özgürlüklerin geliştirilmesi arasında kurulan bu ilişki yakından incelenmeye çalışılmıştır. Özelleştirme konusunun, iktisadi-teknik kazanımları veya kayıpları açısından değil de bu cephesiyle incelenmesi;

- Türkiye'de piyasa sistemi veya ekonomisi üzerinde yürütülen tartışmalara bir katkı sağlayabilir;

- Ayrıca, özelleştirmeye tamamen karşı olan taraflar ile özelleştirmeyi savunanlar arasında, «iyidir» veya «kötüdür» gibi oldukça kısır bir çerçevede yürütülen tartışmaya daha farklı ve yararlı olduğuna inandığım bir bakış açısı getirebilir.

Piyasa Sistemi

Piyasa sistemi bir kendiliğinden düzen (sponten düzen) sistemidir. Yani merkezi bir otoritenin yönlendirmesi olmadan bireylerin bilgilerini, kendi amaçları için kullanmada özgür kaldığı ve bu süreç içinde farklı çıkar ve beklentiler arasında bir koordinasyonun, uyumun sağlandığı bir düzen dir (1).

Bu yanı ile piyasa ekonomisi, özelleştirmeyi savunanların da öne sürdü-

ğü gibi, bireysel özgürlüklerin yani piyasaya katılan tüm fertlerin bilgi ve becerisini, kapasitesini kullanabilmesinin vazgeçilmez bir koşuludur.

Ancak, Türkiye'de piyasa sistemi ve özgürlükler tartışmasında üzerinde durulmayan veya görmezden gelinen konu devletin piyasaya olan müdahalesinin ortadan kalkmasının, ülkede piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi için yeterli olup olmadığıdır. Âdeta devlet müdahalesi veya KİT piyasa sistemi önündeki temel engel olarak anlaşılmaktadır.

Bu konu bizi, piyasadan ve piyasa ekonomisinden ne anlaşıldığı konusunu gözden geçirmeye yöneltmektedir.

Bir Araç Olarak Piyasa

Neoklasik tam rekabet teorik modeli ve buna dayanan laissez-faire görüşüne göre, tam rekabet durumunda bulunduğu varsayılan piyasa; serbestçe oluşan fiyatlar yoluyla arz ve talebi otomatik olarak dengeye getiren ve böylece etkin kaynak dağılımı ve Pareto optimumunda refahi maksimize eden bir mekanizmadır. Âdeta dev bir bilgisayar gibi piyasada oluşan bilgiyi işler, girdileri alır, bunları daha sonra dağıtılmak üzere çıktılara dönüştürür.

Bu teorik modele dayanılarak geliştirilen laissez-faire görüşüne göre, özel mülkiyetin ve sözleşme özgürlüğünün bulunduğu bir toplumda piyasa

(1) H. Erkan; «Sosyal Piyasa Ekonomisi», Kondrad Adenauer Vakfı, İzmir, 1987.

saların kendinden beklenen fonksiyonları (kaynak dağılım gibi) yerine getirebilmesinin yeterli koşulu fiyat mekanizmasına veya genel olarak hiçbir dış müdahalenin –devlet müdahalesi örneği– bulunmamasıdır. Minimal devlet yaklaşımı denen bu görüşe göre, devletin fonksiyonu genel hukuk ve toplum güvenliğinin sağlanması ile sınırlandırılmalıdır.

Türkiye’de piyasa sistemi kapsamında özelleştirme konusunu ön plana çıkaran ve devlet müdahalesini piyasa sisteminin ülkede yerleştirilmesinin önünde temel engel olarak öne süren görüşün, işte bu tam rekabet kuramsal modeline dayandığı söylenebilir.

Oysa bu kuramın geçerliliği ancak başlangıç varsayımları dikkate alındığında mevcuttur. Çok sayıda alıcı-satıcı; tam bilgi; piyasalara serbest giriş-çıkış gibi güçlü varsayımlar ile piyasada tam ve mükemmel rekabetin varlığı veri olarak alınır. Başka bir ifadeyle piyasa sürecine katılan hiçbir bireyin bu sürecin çıktısını bağımsız olarak belirleyebilme gücü yoktur; yani hiçbir birey bir diğeri üzerinde baskı ve sindirme uygulayabilecek güce sahip değildir. Taraflar arası tam mükemmel güç dengesi mevcuttur.

Kuramdan gerçek hayata geçildiğinde, devlet müdahalesinin ortadan kalkması ile piyasa sisteminin işleyebileceğini savunmak için, taraflar arasında karşılıklı bir güç dengesinin, en azından ılımlı bir dengenin ülkede var olması gerekir. Oysa örneğin Türkiye’de formel hukuk açısından bireyler arası eşitlik ve özel mülkiyet hakkı bu-

lunmasına rağmen, toplumdaki farklı çıkarlardaki bireylerin piyasa sürecindeki güç ilişkisi tamamen dengesiz olup hiyerarşik bir yapı egemendir. İşçi-işveren, üretici-tüketici, belli bir sektördeki büyük ve küçük işletmeler v.d. arasındaki ilişki, bir tarafın diğeri üzerinde baskı veya haksız zorlama uygulayabilmesine imkân tanıyan bir yapıdadır.

Devletin piyasaya yönelik müdahalesinin ortadan kalkmasının, örneğin özelleştirmenin, piyasa sisteminin yerleşmesi ve piyasaların işleyebilmesi için yeterli olacağını savunmak veya ummak; hem var olan haksız ilişki yapıları ve buna hizmet eden yasal çerçeveye kapsamında gerçekçi değildir, ayrıca dayandığı tam rekabet modeli ile de tutarsızdır. Çünkü tam rekabet modeli piyasada rekabetin varlığını veya katılan taraflar arasında tam ve mükemmel bir güç dengesi bulunduğunu baştan veri olarak kabul eder ve bu veri durum altında piyasanın dengeye gelmesini analiz eder.

Dolayısıyla piyasa sisteminin bireysel özgürlüklerin vazgeçilmez bir koşulu olduğu savının, özelleştirme veya minimum devlet gibi dar bir çerçeveye hapsedilmemesi gerekir.

Nitekim günümüzde piyasa ve piyasa sistemine yönelik kuramsal çalışmalar tam rekabet modelinin piyasa ilişkilerini açıklamadaki yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu yeni yaklaşımlara göre piyasa baştan rekabetçi olarak varsayılan ve belli fonksiyonları yerine getiren bir aygıt, bir araç değil, farklı çıkar ve yetenekteki bireylerin birbirleri ile olan mübadele ilişkileri sü-

recidir. Piyasanın bir süreç olarak ele alınması, piyasada koordinasyon konusunu gündeme getirmekte ve bu sürece taraf olan her bir bireyin kazançlı çıkabilmesi ve böylece karşılıklı ilişkinin âdil bir zeminde gerçekleşebilmesi için gerekli kuralların, kurumların ve normların geliştirilmesini gündeme getirmektedir.

Süreç Olarak Piyasa

Piyasa ve piyasa sürecine ilişkin çağdaş kuramsal çalışmalar arasında F.A. Hayek'in, J.M. Buchanan'ın yaklaşımları ve Almanya'da geliştirilen sosyal piyasa ekonomisi modeli veya konseptinden söz edilebilir.

Çağın önde gelen liberallerinden ve piyasa ekonomisinin savunucularından F.A. Hayek, piyasadan yana olmanın servet ya da refahla değil özgürlükle ilgili bir tavır olduğunu vurgulayarak, piyasa ekonomisinin bireysel özgürlüğün vazgeçilmez bir şartı olduğunu öne sürer (2).

Ancak Hayek'in düşünce sistemine göre piyasa neoklasik tam rekabet kuramının ortaya koyduğu gibi bilinen kıt kaynakları birbirine rakip amaçlar arasında dağıtarak dengeye gelen bir mekanizma değildir. Ona göre piyasa, bireyler arası tercihlerin açıklanmasını ve koordinasyonunu sağlayan bir keşif sürecidir. Bu süreç ise kaçınılmaz olarak eksiklikler içerecektir; çünkü tam rekabet yaklaşımının varsayımları, birkaç özel piyasa dışında gerçekleşmemektedir.

Dolayısıyla Hayek, minimal devlet

ya da laissez-faire liberalizmine karşı çıkararak devletin temel işlevinin bireysel özgürlüğü korumak ve geliştirmek olduğunu, bu amaçla devletin temel iktisadi işlevinin piyasa süreci için gerekli kurumları, kuralları yaratması ve geliştirmesi olduğunu savunur. Hayek'e göre devletin temel fonksiyonu, piyasaya bir taraf olarak baskıcı tedbirlerle müdahale etmek değil, ancak gerek rekabetin etkin kılınması gerek özgürlüklerin garanti altına alınmasına olanak veren yasal-kurumsal çerçevenin geliştirilmesidir.

Virginia Kamusal Tercihler Okulu'nun kurucularından J. Buchanan'ın piyasa ve piyasa sürecine ilişkin görüşü, onun geleneksel ekonomi bilimindeki hâkim yöntem veya paradigmaya yönelttiği eleştiri kapsamında ortaya çıkmaktadır. Buchanan'a göre, ekonomi bilimi bugüne değin iktisadın temel sorununu bir tercihler sorunu veya bir kaynak dağılımı, bir maksimizasyon sorunu olarak ortaya koymuştur. Ekonomi biliminde kaynak dağılımı hâkim sorun olunca, piyasalar da işte bu fonksiyonu yerine getiren araçlar veya dev bir aygıt olarak değerlendirilmiştir (tam rekabet modelinde olduğu gibi). Oysa piyasaların bu şekilde değerlendirilmesi, piyasa sürecinin kendisinin ne olduğu, bu süreçte mübadele ilişkisinin gelişme dinamiği gibi sorunları dışta bırakmıştır.

Buchanan, ekonomi biliminde kaynak dağılımı paradigmasının yeri-

(2) Hayek'in görüşlerini içeren kapsamlı bir analiz için bkz.: T. YAY; «F.A. Hayek'te İktisadi Düşünce», Bursa, 1993

ne mübadele veya piyasa paradigma-sının geçmesinin önemini ve gereklili-ğini öne sürer. Ekonominin temel so-runu bir mübadele sorunu olarak orta-ya konursa işte o zaman, piyasa farklı çıkar ve kapasitedeki bireylerin arasın-daki mübadele ilişkisini ve bu ilişkiler ağı içinde ortaya çıkan, geliştirilen ku-rum ve kurallar bütününe içeren bir sosyal kurum olarak değerlendirilebi-lir. Bu kapsamda iyi bir mübadele iliş-kisinin, katılan tarafların çalışma, yete-nek ve kapasitesini ortaya koyabildiği, bir mübadele ilişkisinin kural ve ku-rumlarının bilinçli olarak nasıl düzen-lenmesi gerektiği konusunu günde-me getirmektedir (3).

Almanya'da geliştirilen sosyal pi-yasa ekonomisi konsepti kapsamında ise rekabetin veya dinamik rekabet sü-recinin bir piyasa ekonomisinin mer-kezi unsuru olduğu öne sürülerek, çağdaş piyasa sistemi anlayışı dahilinde rekabetten anlaşılması gerekenin tam rekabet değil «başarı rekabeti» ol-duğu vurgulanır. Başarı rekabetinin esas özelliği tarafların başarısının hak-sız bir nedene veya kural dışı bir dav-ranıya değil çalışma, çaba ve yeteneği-ne dayandırması şeklindedir.

Bu yaklaşım içinde piyasa süreci-ne işlerlik kazandırılması için aktif re-kabet politikalarının yanı sıra piyasa ekonomisi kapsamında kültürel ve si-yasi alanlardaki kurumsal çerçevenin de önemi ortaya konmaktadır (4).

Yukarıdaki açıklamaların ışığında, Türkiye'de piyasa sistemini yerleş-tirme ve buna bağlı olarak bu sürece ka-tılan bireylerin çaba ve yeteneğini, giri-şimciliğini, yaratıcılığını birbirinin hak-

kını yemeden ortaya koyabilme ola-naklarının geliştirilmesi konusunun, özelleştirme veya devlet müdahalesi-nin en aza indirilmesi gibi dar bir bo-yutta tartışılmaması gerektiği görül-mektedir.

Dolayısıyla samimiyetle ve ciddi olarak bireysel özgürlüğün geliştiril-mesi isteniyor ve bu bağlamda piyasa sisteminin bunun vazgeçilmez bir ko-şulu olduğu öne sürülüyor ise, farklı çıkar ve yetenekteki bireylerin müba-dele ilişkilerinde taraflara âdil bir katı-lım ve faaliyet imkânı sağlayan kurum-sal-yasal düzenlemelerin içeriğinin neler olabileceği, bilinçli olarak hayata nasıl geçirilebileceği ve geliştirilebile-ceği, ayrıca bu kapsamda devletin fonksiyonunun ne olması gerektiği gi-bi sorunlar üzerinde tartışılmalıdır. Başka bir ifade ile konunun âdil bir yö-netim ve toplumsal ilişkiler ağı üzerin-de odaklanması yapıcı tartışma ve giri-şimlere imkân tanıyabilir.

(3) J.M. Buchanan; «What Should Econo-mist Do?», Liberty Press, Indianapolis, 1979.

(4) Sosyal Piyasa Ekonomisi konseptinin kapsamlı bir incelemesi için bkz.: H. Erkan; «Sosyal Piyasa Ekonomisi», İzmir, 1987.

- ◆ Makine çağında yaşamaktayız. Ar-tık bütün dünya geleceğini teknik ilerlemelere ve bu konuda dene-yimli uygulamacılara bağlamış bu-lunmaktadır. Ancak, bunların yan-ı sıra tüm insanların da gelişme-leri gerekir. Sadece teknik ilerle-melerin insanlığı felâkete sürükleyebileceğini unutmamalıyız.

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1 994 Ocak - Şubat aylarının ortalarını kapsayan bir aylık dönemde Türk ekonomisi bir fırtına geçirmiş ve önemli yaralar almıştır. Fırtına, 18 Ocak 1994 günü döviz fiyatlarındaki ani ve önemli bir fırlama ile başlamış, serbest piyasada 15.500 TL civarında seyreden dolar, 22.000 TL'ye kadar yükselmiştir. Buna paralel olarak altın fiyatları da sıçrama göstermiştir. Spekülâtörlerin ve tasarruf sahiplerinin döviz ve altına yönelmeleri üzerine, Türk Lirası hızla değer kaybetmeye başlamıştır.

Bu durum karşısında Merkez Bankası piyasaya yaklaşık 190 milyon dolar satarak müdahale etmiş ve döviz fiyatlarındaki artışı önlemek istemiştir. Bu da yeterli olmayınca hükümet 27 Ocak 1994 günü % 13.6 oranında devalüasyon yaptığını ilan etmiştir. Bu arada bankalar mevduat faizlerini yükseltme yarışına girmişlerdir.

Bir hafta kadar süren bu fırtına dolayısıyla piyasalar durmuş, ithalata dayanan ticari faaliyetler paniğe kapılmıştır. Devalüasyondan sonra piyasalarda fiyatlar yükselmeye başlamış, kredi faizlerinde de önemli artışlar olmuştur. Yazımızın «zamlar» kısmında görüleceği gibi, çok çeşitli malların fiyatları hemen hemen devalüasyon oranında artmıştır. Bu fiyat artışlarının yalnız ekonomik değil, spekülâtif nedenlerle olduğu ifade edilebilir.

Mevduat faizleri en az 15 puan artmıştır. Ayrıca, Hazine'nin 3 ay vadeli ve % 90 faizli bonoları piyasaya çıkarılmıştır. Bankalararası faiz % 200'ü aşmış, kredi faizleri de en az % 130'lar civarında telaffuz edilmeye başlamıştır. 1994 Şubat ayının sonlarına doğru, mevduat faizleri bir aylık % 63-65, bir yıllık % 95-115 oranlarında olarak bankalarca ilan edilmektedir.

Bu ekonomik fırtına, Merkez Bankası Başkanı Bülent Gültekin'in 31 Ocak

1994'de istifasına yol açmış ve 15 Şubat'tan itibaren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanı Yaman Törüner, Merkez Bankası Başkanlığı'na atanmıştır. Yeni Başkan para ve döviz piyasalarında sert ve kesin uygulamalarla, piyasadaki şoku ve fırtınayı önlemiş görünmektedir.

Ancak, ithalatın ihracat karşısında gerilemesi, yatırımların yavaşlaması, kamu borçlarının yüksekliliği; geçirilen fırtınanın ilkbaharda yaşanacak başka fırtınaların başlangıcı olduğu kanısını zayıflatmamaktadır. Hükümetin, gelecek aylarda PTT'nin T'sinin satışına ve Japonya'dan alınacak krediye güvenmesi, çok yüksek faizle para ve döviz toplaması ve yeni memur zamları karşısında ekonomiyi zor duruma düşmekten nasıl kurtaracağı, cevabı olmayan bir soru olarak ortada durmaktadır.

Türkiye'nin borç toplamı 1.4 katrilyon liraya ulaşmıştır. Bunun 65 milyar doları dış borçlar, 300 trilyon TL'si iç borçlardan oluşmaktadır. Ekonomik fırtınanın etkilerini 1994 Mart ayında daha iyi görmek mümkün olacaktır. Bu arada 1994'ün ilk ayında tüketici fiyatları % 4.4, toptan eşya fiyatları ise % 5.3 artmıştır.

Kredi maliyetlerinin çok yükselmesi dolayısıyla kredi almak, sanayiciler için imkânsız hale gelmiştir. Bu durumda üretimin artmasını beklemek âdeta hayal olmaktadır. Otomotiv sanayiinin önde gelen kuruluşlarında bir ya da iki haftalık tatiller yapıldığı gözlenmektedir.

Ekonominin manzarası, işadamlarını Hükümet'e bazı istikrar paketleri önermeye sevketmektedir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve TUSİAD gibi büyük kuruluşların üyelerinin bu dönemde yaptıkları öneriler, bu arada Başbakan'dan «Mutabakat Hükümeti» kurulmasını istemeleri, üzerinde ciddiyetle durulması gereken gelişmelerdir.

Ayın ekonomik olaylarını genel olarak bu şekilde kısaca açıkladıktan sonra, bu dönem içinde gelişen mali olaylar ve zamlar şöyle belirtilebilir:

Hazine Bonusu, Devlet Tahvili, Gelir Ortaklığı Senedi ve Repo İşlemleri Gelirlerinden Kesilen Stopajlarla İlgili Uygulamalar

Hazine bonusu, devlet tahvili ve gelir ortaklığı senetlerinden elde edilen gelirler ile repo işlemlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, geride bıraktığımız bir aylık dönemin önemli bir konusu olmuştur. 11 Ocak 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye Bakanlığı'nın Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, bu verginin % 5 olduğunu açıklamıştır. % 5 stopaja gerçek kişiler de tabi tutulmuştur. Ayrıca, kurumların 1993 yılında elde ettikleri Hazine bonusu gelirleri için % 15, devlet tahvili gelirleri için % 10 stopaj uygulanacaktır.

Ancak, döviz kurlarındaki hızlı yükselmenin yarattığı sorunları önlemek ve

Türk Lirası'nın değer kazanmasını sağlamak için % 5 stopajın kaldırılacağına dair Başbakan'ın 27 Ocak 1994'de yaptığı açıklama ile ilgili kararın Resmi Gazete'de yayınlanmasının gecikmesi, repo yapanlarla bankalar arasında sürtüşmeler yaratmıştır. 11 Ocak 1994 tarihli Tebliğ'in hükümlerini kaldıran Bakanlar Kurulu Kararı, ancak 9 Şubat 1994'de yayınlanmıştır.

Kararnameye göre, Hazine bonusu ve devlet tahvili ile gelir ortaklığı senetlerine uygulanan % 5 stopaj, 1 Ocak 1994'ten geçerli olmak üzere kaldırılmış, repo işlemlerindeki % 5 stopaj da sıfıra indirilmiştir. Stopajlarla ilgili bu yeni uygulama dolayısıyla, tahsil edilmiş stopajların geri ödenmesinin Hazine'ye 12.5 trilyon TL vergi kaybına yol açtığı anlaşılmıştır.

Bu durum karşısında Bakanlar Kurulu 16 Şubat 1994'de bir başka karar alarak stopaj oranlarını yeniden düzenlemiş bulunmaktadır. Bu yazının kaleme alındığı 20 Şubat 1994 gününe kadar yapılan değişikliklere göre durum şöyledir: Devlet tahvili, Hazine bonusu ve Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ) tarafından çıkartılan gelir ortaklığı senetlerinden elde edilen gelirlerin, önceki kurum kazancı içindeki paylarına göre, halka açık şirketlerde % 0 ile % 8.25, diğer kurumlarda % 0 ile % 18.25 arasında değişen oranlarda stopaja tabi tutulması kabul edilmiştir.

Dövizde Disponibilite Sorunu

Döviz kredileri için disponibilite ayırma yükümlülüğünün maliyetleri % 27 oranında artırması, bankaları bu konuya çözüm aramaya itmiştir. Bu konuda yapılan girişimler sonucu, 10 Şubat 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası Tebliği ile, yine eski sisteme dönülmesi kararlaştırılmıştır. Disponibiliteye esas taahhütler, yurt içi bankalararası mevduat hariç, bankalardaki Türk Lirası mevduat olarak belirlenmiştir. Bankalar, taahhütlerine karşı % 35 oranında disponibil değer bulunduracaklardır.

Zamlar + Zamlar

Piyasalardaki belirsizlik, döviz ve altın fiyatları ile faizlerin aşırı yükselmesi, derhal fiyatları etkilemiş ve geniş çaplı zamların birbirini takip etmelerine yol açılmıştır. 1994 Ocak ayının ortalarından Şubat ortalarına kadar tespit edilen başlıca zamlar şunlardır:

- Etibank'ın ürettiği alüminyum ürünleri fiyatlarına 18 Ocak 1994'ten itibaren % 3.5 ile % 5.3 arasında değişen oranlarda, 28 Ocak 1994 tarihinden itibaren ise % 3.7 oranında zam yapılmıştır.
- Akaryakıt fiyatları, 28 Ocak 1994'ten itibaren % 10 oranında artırılmıştır.

- 28 Ocak 1994'den itibaren; SEKA ürünleri fiyatları % 9.8 ile % 15.2 arasında değişen oranlarda, çimento fiyatları ise % 9 oranında zamlanmıştır.
- 29 Ocak 1994'den itibaren; ithal gıda maddeleri fiyatları % 15 ile % 20, hayvan yemi fiyatları % 4 ile % 9, tekstil ürünleri fiyatları % 15 ile % 25, elektrik ve beyaz eşya fiyatları % 10 ile % 15 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.
- 1 Şubat 1994'den itibaren; Erdemir yassı çelik ürünleri fiyatlarına % 9, kereste fiyatlarına % 15, pamuk ipliği fiyatlarına % 80 ve Demir - Çelik ürünleri fiyatlarına % 10 ile % 13 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- 5 Şubat 1994'den itibaren, Renault otomobilleri % 7 ile % 7.5, Tofaş otomobilleri fiyatları ise % 5.8 ile % 9 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.
- 4 Şubat 1994'den itibaren, inşaat malzemelerinden çimento, hazır beton, boya fiyatları % 10 ile % 15 arasında değişen oranlarda, tuğla ve kiremit fiyatları ise % 15 oranında artırılmıştır.
- 9 Şubat 1994'den itibaren Tekel tarafından üretilen veya ithal edilen bazı sigara çeşitlerinin fiyatları % 13 ile % 20 arasında değişen oranlarda zam görmüştür.
- 10 Şubat 1994'den itibaren, Skoda otomobilleri fiyatları % 6.6 ile % 9.3 arasında değişen oranlarda artırılmıştır.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

Genel Ekonomik Görüşler ● Serbest Pazar Ekonomisi ● Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri
 ● 24 Ocak Kararları ve Özel Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları ● Gelir Dağılımı ● Vergi Politikası
 ● Para ve Faiz Politikası ● Kur Politikası ● Konvertibilite ● Dış Borçlar ve İç Borçlar ● IMF Politikaları
 ● Sermaye Piyasası ● Özelleştirme ● Kamu İktisadi Teşebbüsleri ● Ekonominin
 Demokratikleşmesi ● Ekonomik Politika İlişkin Bazı Öneriler ● Çeşitli Ekonomik Konular

*Fiatı 60.000 TL/Öğrencilere İndirimli
 (Öğrencilerin yayınevine başvurmaları)*

Politikada Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
 Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
 Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

İŞ İŞTEN GEÇMEDEN... OYAK SİGORTA

► Tüm Konut Sigortası ► Tüm İyileşim Sigortası ► Tüm
Otel Sigortası ► Karı Kaybı Sigortası ► Kıra Kaybı Sigortası
Kasko Sigortası ► Trafik Sigortası ► Yurtdışı Kasko
Sigortası ► Yayıncı Sigortası ► Otobüs Koltuk Sigortası
Tajınan Yük Sigortası ► Bağış Sigortası ► Malî Sorumluluk
Sigortası ► Ferdi Kaza Sigortası ► Hırsızlık Sigortası
► Taşınan Para Sigortası ► Emniyetli Suizim Sigortası
► Cam Kırılması Sigortası ► Uçak Sigortası ► Helikopter
Sigortası ► Tekne sigortası ► Yat sigortası ► Tekne
ve Yat İnşaat Sigortası ► Manna Sigortası ► Nakliyat
Sigortası ► Harp Sigortası ► Lisans Kaybı Sigortası
► CMR Sigortası ► İnşaat Sigortası ► Montaj Sigortası

► Makine Kırılması Sigortası ► Elektronik Cihaz
Sigortası ► Sağlık Sigortası ► Hayat Sigortası
► Yanlıızınza Sigortası ► Kredi Hayat Sigortası ► Zehir
Ürün Sigortası ► Sera Sigortası ► KÜmes Hayvanları
Sigortası ► B. Bağı Hayvan Sigortası ► Kültür Bakıncılığı
Sigortası

OYAK SİGORTA

Mecidiye Mebusan Cad. Oyak İş Hanı No: 81 Salıpazarı - İST.
Tel: (212) 251 98 04 (8 hat) Ankara: (312) 418 03 35 - 418 03 36
İzmir: (232) 463 39 98 - 422 67 86 Adana: (322) 457 19 65 - 457 22 62
Oyak Sigorta bir Ordu Yardemcisi Kurumu ve Emekli Bankası kuruluğudur.

RENAULT 9 FAIRWAY

Keyifli ve renkli bir dünya... Hani şu, bir an için bile
olsa kendinizi duyguların akışına bırakıp ulaşmak
istediğiniz dünya... Bir güvercinin kanadına tutunup
uçup gitmek istediğiniz dünya...

Şimdi Fairway'le o dünyaya çok yakınsınız...

- 1600 cc motor hacmi ● Aerodinamik yapılı ön panjur ● Ön ve arkada kasa renginde, darbe emici özellikli ve spoiler'lı aerodinamik geniş tamponlar
- Merkezi kilit, renkli camlar, elektrikle kumandalı ön camlar
- Kasa rengi aerodinamik arka rüzgarlık.

BİLGİ
RENAULT-MAİS
(212) 293 26 26

Renault 9 Fairway ile ilgili daha ayrıntılı bilgi almak için BİLGİ RENAULT-MAİS'i arayın, sırasıyla 1-1-1-4 no'lu tuşlara basın

 ENİYET KEMERİNİZİ BAĞLAYIN
YAŞAMA BAĞLANIN...

RENAULT
YAŞANACAK
OTOMOBİLLER